

Från Borås och de sju häraderna

FÄSSINGEN

Ramnaparken 100 år

2013 – Årgång 53

Från Borås och de sju häraderna

Från Borås och de sju häraderna

FÄSSINGEN

Redaktör: Lennart Wasling

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING

Ramnaparken 100 år

2013 – Årgång 53

Stöd till tryckning av denna bok har lämnats av
Tore G Wärenstams stiftelse
Borås Stad, kulturnämnden

Omslagsbild framsida
Detalj från Ramnakyrkans fasad

Foto: Jesper Wasling

Omslagsbild baksida
Intendenten Gunnar Blomgren

Akvarell: Annika Wihl

© De sju häradernas kulturhistoriska förening
Borås museum, Ramnaparken, 504 39 Borås
Författarna är ensamma ansvariga för innehållet i sina artiklar
Moderna bilder utan angiven fotograf är tagna av redaktören

Grafisk form & teknisk produktion: *Lennart Wasling*

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB, Borås 2014

ISSN: 0347-2477

INNEHÅLL

Förord · 7

Bevara det som gått förlorat

— nationalromantikerns paroll *Jesper Wasling* · 9

Från hästhage till friluftsmuseum

— ett sekel i Ramnaparken *Lennart Wasling* · 23

Gamla skal runt ett nytt liv

— kulturarvet lyfte Borås *Fredrik Hjelm* · 53

Ramnaparkens byggnader och minnesmärken *Lennart Wasling* · 63

Gäsenestugan — exempel på historisk renovering *Erik Borglin* · 93

På Ramnaparkens nöjesstrad

— ett långvarigt divertissemang *Rolf Haglund* · 105

Vägen till textilmuseum

— fylld av våndor *Lennart Wasling* · 121

Textilmuseet 2.0 *Torsten Hild* · 145

En levande och lärande kulturarvmiljö — framtida användning

av Borås Museum *Iréne Arvidsson & Karin Olsson Lindström* · 157

De sju häradernas kulturhistoriska förening — verksamhet · 167

FÖRFATTARE

Irene Arvidsson, f 1951, fil. mag. i pedagogik,
ordförande i De sju häradernas kulturhistoriska förening sedan 2009

Karin Lindström Olsson, f 1967, museipedagog vid Borås Museum

Erik Borglin, f 1967, arkitekt, har gjort skadebesiktningar
och renoveringsbeskrivningar till husen i Ramnaparken

Rolf Haglund, f 1934, musik- och konstskribent främst i Borås Tidning,
knuten till Sveriges Radios musikavdelning

Torsten Hild, f 1964, reklamman, projektledare för inredning
och utställningar för Textilmuseet i Textile Fashion Center

Fredrik Hjelm, f 1964, fil. kand., stadsantikvarie i Borås

Ulrika Kullenberg, f 1967, kulturvetarlinjen vid Lunds universitet,
museichef för De kulturhistoriska museerna i Borås sedan januari 2013

Jesper Wasling, f 1967, fil. mag. i historia, journalist

Lennart Wasling, f 1942, civilekonom,
ordförande i De sju häradernas kulturhistoriska förening 2001–2008

Förord

Härliga Borås Museum, Sjuhäradsbygdens Skansen, fyller hundra år som utställningsplats vilket vi – förening, museiorganisation och allmänhet – firar hela 2014. Det är en pigg hundraåring med många erfarenheter som har kalas. Några nedslag och betraktelser kring de hundra årens verksamhet och idéutveckling vid museet i Ramnaparken, och den betydelse detta haft för Sjuhäradsbygden har därför fått styra temat för denna medlemsbok.

Borås Stad är inte ensam om att ha en intressant skönhet, i form av ett utomhusmuseum, inom sina gränser. Inte heller är det unikt att museet är hundra år gammalt. Vad många kanske inte vet är att Sverige är det mest friluftsmuseitåta landet i världen. När traditionen med friluftsmuseer startade med Skansen 1891 blev det stilbildande, en förebild inte bara i Sverige utan världen över.

Sedan trettio år samverkar många av de svenska friluftsmuseerna i samarbetsorganisationen FRI (friluftsmuseerna i Sverige) och Borås Museum är en av 28 medlemmar. Här är museet i gott sällskap med giganter som Skansen och Jamtli, och mindre museer som exempelvis Åskhult vid Hallandsgränsen. Variationen mellan dem är förstås stor, både till inriktning och verksamhet. Och olikheterna slutar inte där. Bland medlemmarna finns skilda organisationsformer som stiftelser, föreningar, bolag och kommuner. På senare tid har nätverket också utökats med att omfatta nyare verksamheter såsom fornbyar, där Fotevikens museum i sydvästra Skåne är ett exempel.

Gemensamt för alla dessa museer är dock att de arbetar med fullskaliga tredimensionella helheter som omfattar hus, natur, människor och djur. Alla FRI-museer har också antikvarisk kompetens kopplad till verksamheten. Målsättningen med ett nätverk är att stärka museernas roll och utveckling, och arbetet i FRI organiseras via tre huvudinriktningar: byggnader, pedagogik och levande samlingar. Alla medlemsmuseer deltar i de inriktningar som passar den

egna verksamhetens huvudspår. För Borås Museum har huvudorienteringen från allra första början varit bebyggelsen, samlingarna och pedagogiken, ofta manifesterad i en rik programverksamhet och mångfasetterade utställningar. Ambitionen för årets medlemsbok är att illustrera den anda som har präglat de hundra åren.

Arbetet med boken har vid ett par tillfällen tvingats göra uppehåll och då också välja en något annan bana än planerat fram till färdig produkt. Den bok du nu har i handen har haft föreningens mångårige ledamot, före detta ordförande, revisor och webbredaktör Lennart Wasling som redaktör. Redaktionskommittén, bestående av Ingrid Strömwall, Christina Shearer och Margaretha Persson, formade tidigt en struktur för boken utifrån ovan beskrivna vilja att illustrera museets 100 år i Ramnaparken.

Boken ger en bild av vad som hänt, och vad detta betytt, i området som idag kallas Ramnaparken, Ramnavallen och Ramnasjön. Där har många aktörer gjort storartade insatser genom åren och DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING — med sitt Borås Museum — är en av dem. En annan inriktning möter vi i artiklar som behandlar det nu särskilt aktuella Textilmuseet. Dess tillblivelse orsakade en gång de styrande huvudbry, men nu är det dags för ett avstamp mot nya tider. Vidare kommer en del frågeställningar av mera principiell art att behandlas. Framförallt är det då med framåtriktande blick som funderingarna träder fram.

Styrelsen för DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING vill tillsammans med företrädare för de kulturhistoriska museerna i Borås skänka ett varmt tack till alla skribenter och till årsbokskommittén för ett gott arbete. Ett särskilt stort tack riktar vi till Lennart Wasling som gjorde det möjligt att färdigställa boken innan jubileumsåret 2014 gått till ända. Det känns bra att bli gammal när så mycket kloket talar. Då blir det också lättare att ta det förgångna med sig in i framtiden och gemensamt fortsätta att aktualisera verksamheterna i Ramnaparken och Borås Museum.

Borås i september 2014

Iréne Arvidsson

Ordförande

De sju häradernas

kulturhistoriska förening

Ulrika Kullenberg

Museichef

De kulturhistoriska museerna

i Borås

Bevara det som gått förlorat — nationalromantikerns paroll

JESPER WASLING

På våren 1891 fick Artur Hazelius köpa ett stycke mark uppe på Skansenberget i Stockholm och redan på hösten samma år öppnades Skansen för allmänheten. Här uppfördes och inreddes byggnader från olika delar av Sverige. Hans motto var *Känn dig själv*, och för honom betydde dessa ord att bara genom att känna till vår historia kan vi verkligen känna oss själva.

Därmed inleddes en ny era inom svenskt kulturliv. Ja, dess startpunkt — öppnandet av världens första friluftsmuseum — inleder nästan en ny tideräkning. Åtminstone för en nationalromantiker.

Men detta kom inte från ingenstans, det hade gjorts en del insatser inom området tidigare. När Hazelius sommaren 1872 befann sig vid stranden av Dalälven och såg en syn som han sett flera gånger tidigare, hur det kära dalfolket lade ut sina kyrkbåtar för att fara till högmässan i Leksands kyrka, blev han varse att man blandat upp sina fina gamla dräkter med moderna plagg.

Han förstod att något som han ansåg vara ovärderligt höll på att gå förlorat och från den dagen började han sitt samlande. Först gällde det dräkter.

Redan året därpå kunde han slå upp portarna till *De skandinavisk-etnografiska samlingarna* på Drottninggatan i Stockholm och hans revolutionerande museiidé var född: att återskapa den vanliga människans historia genom hela interiörer med både föremål och människor, de senare i form av vaxdockor. I dessa första interiörer var både föremålen och dräkterna, som dockorna bar, hämtade från Dalarna. När Hazelius knappt tjugo år senare

öppnade Skansen stod Morastugan i centrum och i både dräkter, dans och musik var det Dalarna som dominerade. Och sen den dagen är det Dalarna som fått stå för det ursvenska.

I Lund fanns samtidigt liknande tankegångar då *Kulturhistoriska föreningen* bildades 1882 med kulturhistorikern Georg Karlin som drivande. Museet *Kulturen i Lund* öppnade tio år senare. Här tog man sin utgångspunkt i de fyra tidigare riksstånden adel, präster, borgare och bönder. För att illustrera *det första ståndet* inköptes det stora s.k. herrehuset i stadens centrum, som tidigare hade inrymt en adlig familj. De andra stånden fick sin hemvist i en kyrka, en borgargård respektive en ryggåsstuga. Det hör till saken att ständsriksdagen hade avvecklats endast femton år tidigare, 1866.

På närmare håll bildades *Västergötlands Fornminnesförening* år 1863 med kyrkoherden Claes Johan Ljungström som initiativtagare. När föreningen bildades började insamlandet av föremål i blygsam skala. Skara läroverk deponerade 1866 cirka 1 000 föremål i föreningens museum. Dessa tillhörde det *Gymnasii Historie- och Naturaliecabinett* som redan på 1740-talet inrättats vid läroverket, som en del av dåtidens museala ideal, kuriosakabinetten. År 1919 kunde Västergötlands Museum invigas i Skara och då fick fornminnesföreningens rika samlingar en värdig inramning. I anslutning till museet skapades också fornbyn där.

Många orter runt om i landet inspirerades efterhand och tog upp Hazelius idéer på olika sätt. Vi kan nämna stadsfriluftsmuseerna Wadköping i Örebro, Gamla Linköping, Urberget, Jamtli i Östersund, Fredriksdal i Helsingborg och Torekällberget i Södertälje som exempel. Ja, nästan varje ort har sina hembygdsgårdar och andra minnesmärken.

Nationalromantik och nationalism

Fram till andra halvan av 1800-talet hade historia varit detsamma som berättelser om kungars och härskares liv. Monumenten som rests skvallrar också om detta genom att enbart hylla dessa som nationalhjältar. Gustav Vasa hamnade i kolossalformat på Nordiska museet och Karl XII i Kungsträdgården. Den senare var ingen hjälte på 1700-talet, efter att ha förlorat »allt» som stormakten Sverige ägde och stod för. Senare ändrades bilden av honom både en och två gånger. Och det var passande nog vid 150-årsminnet av Karl XII:s död den 30 november 1868 som statyn avtäcktes. Vid denna tid började dock även monumenten ändra karaktär och vanliga människor kunde uppmärksammas.

Sent 1800-tal var optimismens tidevarv, men det var också en period av förändring och utveckling. En oftast urban medelklass började växa fram och den var inte nöjd med att inte synas. Dessutom tog allt fler ur den agrara bondeklassen steget över till ett stadsliv kring 1800-talets mitt. Det var också

i denna miljö som man började inse att det gamla livet var på väg att försvinna och det växte fram en rädsla för att detta skulle gå förlorat.

På 1800-talet utvecklades nationerna till dagens nationalstater och det nationella arvet blev allt viktigare. Med devisen »ett folk — ett språk — ett land» som utgångspunkt, agerade många grupper med ett nationalistiskt synsätt, och med en nationalstat som mål. Tidigare bestod Europa mest av löst sammanhållna riken eller kejsardömen.

Den stora tekniska och demografiska förändringen påverkade det politiska landskapet där allt fler såg sig som en del av den maktutövande klassen. Stämningen uppmuntrade till att skapa en samhörighet i staten snarare än att betona att människor hörde till olika stånd, och det är med det perspektivet vi ska se friluftsmuseernas framväxt och popularitet. Kulturen i Lund var därför ett undantag med sin önskan sätt att skildra de olika klasserna var för sig.

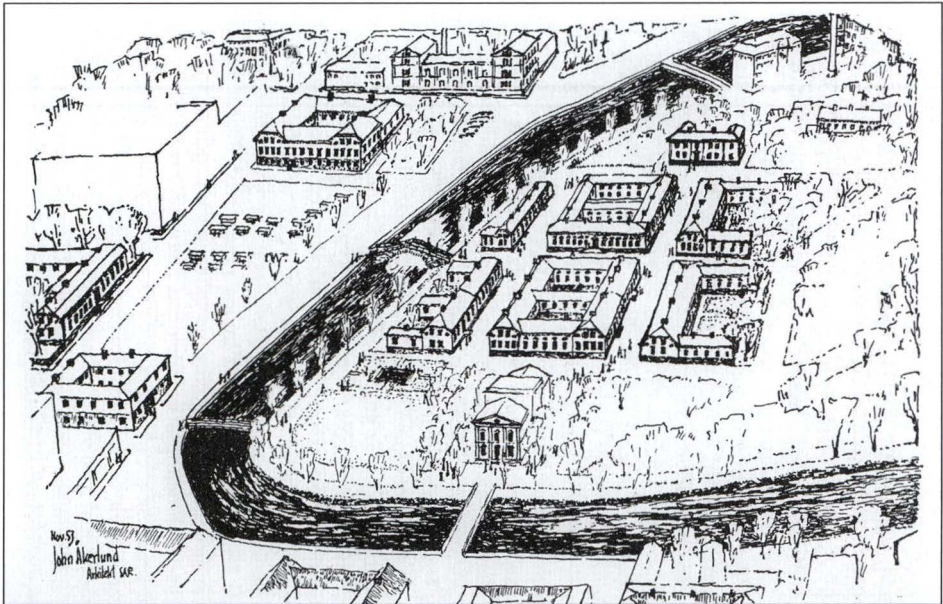
Det finns en klar linje från mitten av 1800-talet till 1945, då det nationella betonas starkt. Därefter har fokus snarare legat på att framhäva de nationella minoriteterna i samhället, som flamländarna i Belgien eller walesarna i Storbritannien, för att under de senaste decennierna visa på invandrargrupper och andra former av minoriteter i samhället. Den utvecklingen har delvis med den ökade rörligheten att göra, men än mer med lärdomarna som drogs av den utveckling som ledde fram till de två världskrigen. Det ligger också i linje med det nya demokratibegreppet, där det inte längre räcker med enbart majoritet — man måste även ta hänsyn till och skydda minoriteter inom nationsgränserna.

Nationalromantiken var en intellektuell och estetisk rörelse under nästan hela 1800-talet och början av 1900-talet. Natur och landsbygd hyllas, liksom den egna staten. Både Skansen och Nationalmuseum i Stockholm skapades under den nationalromantiska perioden i Sverige.

Landbygds- eller stadsmiljö

Ramnaparkens tillkomst var naturligtvis inspirerat av Skansen, men här utvecklades verksamheten på sitt eget sätt. Hit kom aldrig någon stadsmiljö, även om ett par äldre borgarhus från centrala Borås har flyttats dit långt senare. Detta är lite överraskande eftersom Borås mer än de flesta städer förändrade sin stadskärna under den här tiden, och det genom rivning snarare än brand. Detta trots att Borås växte snabbare än alla jämförbara städer i landet. De ledande männen i Kulturhistoriska föreningens styrelse hade fortfarande blicken riktad mot det agrara samhället. Men enbart de små stugorna och bodarna hamnade där, ingen lagård eller verkstad. Kanske kändes stadsmiljöerna inte så genuina att någon av dem borde sparas. Men ett förslag kom ändå efter många år. Flera kvarter borde sparas.

Efter stadsbranden 1827 utfärdades stränga bestämmelser för hur husen skulle återuppyggas. Det stipulerades bland annat att inom staden »får

Förslag på stadsmiljö med Karl Johanshus i Stadsparken.

Teckning: John Åkerlund 1954.

trähus icke bestå af mera än en våning och ej vara högre än $7\frac{1}{2}$ alnar på 2 alnar hög stenfot, så vida icke en ojemn lokal kräfvor en högre sådan på husets endera sida». Den bebyggelse som då växte fram blev verkligt enhetlig. Ingen annan stad i landet har uppförts så homogent i denna stil. Utfallska gården («Hemgården») vid Södra torget är ett kvarvarande exempel. De var byggda i s.k. Karl Johansstil (empir), namnet efter dåvarande monarken Karl XIV Johan. Med tiden revs dessa byggnader av trä och ersattes med dito av sten. Den utvecklingen gick med rasande fart efter kriget. Många sörjde de gamla trähusen.

I Kulturhistoriska föreningens egen årsbok (*Från Borås och de sju häraderna*, 1954) kan vi läsa om ett förslag för bevarande av denna stadsbebyggelse. Där presenterades en idé där några kvarter av dessa typiska Karl Johanshus skulle sparas och en gammal stadsmiljö skapas i Stadsparken. Några typiska hus, som Ohlsonska gården (nu i Ramnaparken) och Hotel Borås på Lilla Brogatan är exempel på byggnader som var påtänkta för flyttning. På Södra torget, med Flaménska och Utfallska gården som lämplig fond, skulle man återinföra gammaldags torghandel.

Inte oväntat var det en arkitekt som kom med förslaget, som helt betonade den estetiska sidan. Hans namn var John Åkerlund (1884–1961), född i Borås, och ett etablerat namn på sin tid.

Stengårdsgatan, där högskolan byggdes. Borde en sådan miljö ha sparats?

Foto: Alf Svantesson.

Av bilden framgår hur förslaget såg ut. Den gamla teatern skulle gränsa till det nya, även om man redan då oroades av tankar på en kommande rivning av den.

Notera att han trots sitt förslag till stadsmiljö i Stadsparken ändå inte ger utrymme till en kontrasterande miljö på andra sidan ån, vid Södra torget.

Borås har förändrats mycket under efterkrigstiden. Hela stadsdelar, som exempelvis Norrby, Landala, Brodal, Elinsdal, Saga och Lugnet, alla med typisk arbetarbefolkning, har helt utplånats eller i grunden förändrats. Och stadskärnan har ändrat utseende på ett dramatiskt sätt. Borde något av detta ha sparats?

En blick tillbaka på första halvan av 1900-talet för att se vilken kategori människor som var aktiva i arbetet med bevarande, i exempelvis vårt museum, ger kanske en del förklaringar. Den politiska kantringen åt höger är påfallande, i styrelsen och bland de fåtaliga tjänstemännen. Är det möjligen på det sättet att högern ville bevara något kvarter här och var, när vänstern högljutt ropade »riv skiten». Är det kanske så, att den som själv vuxit upp i en dragig lägenhet eller trångt torp, där varje form av modernitet saknats, har liten förståelse för varför detta har så stort värde och bör sparas för eftervärlden. Det pittoreska kan kanske ses av någon »ovanifrån», men »inifrån» är känslan en annan och mysfaktorn låg.

Ovanifrån, som Lubbe Nordström gjorde med sitt Lort-Sverige på trettiotalet, har man också gärna gett sin version. Men det är inte självklart att bara för att det var trångt, var det också smutsigt. »Hel och ren» var en hederskod som var djupt etablerad bland de fattiga, och många var förr ytterst noggranna med sin hygien. Löss som kröp i nacken på skoleleven i bänken framför har aldrig gett någon status.

De smutsiga, gick naturligtvis också att finna — i alla samhällsklasser.

Paviljongsystemet

Från början var Kulturhistoriska föreningens mål att kunna bygga ett museum för alla sina föremål. Allt borde samlas på ett ställe, även de textila föremålen. Kostnaderna för ett nybygge skulle dock visa sig bli oöverstigliga, men nya möjligheter och lösningar öppnades. Med utrymmen i de byggnader som skulle flyttas till parken förändrades förutsättningarna i ett slag.

I stället för den stora utställningssalen satsade man på det som i Sverige kallas paviljongsystemet. Varje byggnad blev i sig en museilokal med ämnesvis ordnade samlingar. Det betydde att kyrkan enbart skulle hysa kyrkliga föremål, ett allmogehem skulle ställa ut allmogesaker och ett borgarhem skulle visa helg och söcken för denna samhällsklass. Flera byggnader, var och en inrymmande en viss sorts föremål var idén. I Ramnaparken arrangerades utställningarna på följande sätt i de första sex ditflyttade byggnaderna:

Kyrkan: föremål med sakral anknytning

Gäsenestugan: föremål från områdena mat & dryck, mått, mål och vikter

Marbostugan: föremål som hör till den textila hemslöjden

Visthusboden: lantbruksredskap, redskap för träslöjd

Kvarnen: olika typer av kvarnar

Kölnan: linberedning

Resultatet, och nackdelen, blev då att det inte fanns någon koppling mellan själva byggnaden och dess innehåll, förutom i någon mån i kyrkan. Ett besök inne i ett hus gav liten förståelse för hur man levde förr. Berättelser, muntliga eller skriftliga, måste till för att förklara.

Om man ställer krav på gestaltning av livet förr så är Ramnaparken ett annorlunda friluftsmuseum. Här står husen, inte dess tänkbara invånare, i centrum för berättelsen. Denna fokusering gör att det i utställningar är lätt att glida på målet och meningen med parken. Det förklarar kanske också varför det är så lätt att ta in en dataspelsutställning här (en bra utställning som genomfördes för några år sedan, men som kanske hade passat bättre på konstmuseet eller i nya Simonsland) — eller skapa en ny basutställning som hämtar sin inspiration någon annanstans än från denna park.

Gestaltning gör det möjligt för museet att beskriva det som annars inte är synligt i föremålen. Som t.ex. frågan, vad som är ett hem. Vem bor där, vilka

I Ramnåsparken finns hus från flera tidsperioder, men lyfter vi blicken utanför området syns ytterligare några.

Foto: Jesper Wasling.

arbetsuppgifter ska utföras och hur fördelas de. Antropologisk forskning visar hur synen på hem och familj kraftigt förändrades mellan 1850 till 1950, för att därefter långsamt återgå till en idé om att kvinnans roll inte enbart var att ta hand om barnen utan att också ha en ekonomisk funktion precis som mannen. Numera även med tillägget att hon är jämställd med mannen, inte underställd. I takt med att färre personer behövdes i lantbruket och mindre arbetskraft krävdes för att få den husnära verksamheten att fungera på vardagsnivå, kom kvinnans utrymme och arbetsuppgifter att reduceras. Kvinnoidealet — åtminstone i vissa klasser — förminskades efter andra världskriget till att hennes uppgift endast var att föda barn och uppfostra dem. Det ligger långt ifrån bondmorans starka ekonomiska betydelse i agrarsamhället, där hon genom skötsel av djur och extraarbete i form av vävning och liknande kunde tillföra hushållet betydande inkomster.

Det här går att förmedla med text intill föremålen, men de berättar i sig inget om hur de användes eller av vem.

Vi bör tillägga att just Borås är känt för sina många kvinnliga arbetare. Wiskabergs fabriker är ett exempel, där antalet anställda i väveriet var 247 (varav 90 % kvinnor) och färgeriet 23 (90 % män). Detta var 1907.

En tidstypisk presentation

En vanlig inställning på museerna är att de gamla föremålen inte får repareras eller målas. Som de återfunnits ska de förbli. De gamla bildstoderna i kyrkan flödade en gång av färg, likaså gjorde runstenarna. Nu är de bara gråa. De trasiga maskinerna har för längesedan slutat snurra. Resultatet blir, att med tiden blir allt skavt och grått, och inget fungerar. Och då säger det ju heller inget om hur föremålen användes förr. Hur roligt är det att se en veteranbil som inte kan köras? Bevarandet blir viktigare än att visa hur det såg ut och hur det användes en gång.

Det är inte föremålet i sig som gäller, utan i det skick det var när museet tog över ansvaret. Man kan fundera på om det är det enda och bästa sättet att bevara historien. Ibland kanske, men inte alltid.

Kommer framtidens dom över nutidens museimänniskor att bli, att så här illa tog de hand om våra föremål på 1900-talet, när de ser det flagande krucifixet?

Vidstående bild med arbetare vid sitt virkeslager visar en annan aspekt. Sinnebilden för en rysk arbetares kläder är grått, grått, grått. Det syns ju tydligt på gamla (svartvita) bilder. Men färglagd — fotografen hade en speciell teknik för att göra färgbilder för över hundra år sedan — framträder rent av färgglada kläder. Detta är svårt att föreställa sig innan man sett fotografiet, eftersom verkligheten är långt borta. Vem kunde tro detta?

Observera att bilden är tagen redan 1910.

Ta lärdom av historien

En statisk historia är inte alltid fel. På Jamtli i Östersund finns ett exempel på detta. Genom att utgå från nödåret 1787, för att visa hur det var då, men också för att visa på ett samhälle som i sin konservatism inte tog till sig den nya kunskap som upplysningstiden förde med sig och som med tiden visade sig vara mycket mer produktiv.

Det statiska blir här levande dagsdebatt genom att en gestaltning kan få besökaren att göra en tidsresa och förstå sin egen tid, dess tankar och idéer.

Just Jamtli är ett friluftsmuseum som under lång tid fått kraftig kritik från kolleger för att inte ta sitt uppdrag som bevarare på fullt allvar eftersom dess fokus legat mer på gestaltning. Huruvida kritiken är rätt eller fel kan man ha olika uppfattning om. Det viktiga är, att bara förekomsten av kritik visar att det finns olika sätt att presentera samma grundmaterial och att respektive sida är fast i sin egen definition av historiepresentation.

Varje museum som önskar nå djupare i sin kontakt med omgivningen, kolleger såväl som publik, bör därför fundera över vilken väg de tar och vara tydlig med att följa den linjen. Då kan man svara på kritik oberoende av om den kommer från kolleger som önskar mer bevarande, politiker som önskar fler besökare, publik som önskar intressantare besök eller media som vill granska verksamheten.

Ryska arbetare på ett virkeslager. Inte så gråa som man kanske hade trott.
Experimentfoto från 1910: Sergey Prokudin-Gorsky.

Turistmål eller läroanstalt

När vi vänder blicken bakåt ser vi att museernas målsättning ändrats över tid. Från början gällde det enbart att samla in så många föremål och byggnader som möjligt, för att sedan kunna visa upp dem för den besökande allmänheten. Med tiden kompletterades denna utställningsverksamhet med dokumentation, undervisning, sociala arrangemang och annat. Hela tiden ville man försöka bredda arbetet och »hänga med i utvecklingen». Helst göra allt och nå alla. Museernas roll förändrades.

Ofta hör vi att utställningar är mossiga och att besökaren i stället måste få en upplevelse. Hur gör man för att ett museum inte ska kännas dammigt och trist? Ja, ett av senare tids motton är »öppna upp och bjuda in» och »sätta på kartan». Åtminstone säger nästan varje nytillträdd museichef så. Släpp in människor i museet och ordna med aktiviteter. Så många besökare som möjligt vill vi ha. Då har vi lyckats.

Här är det naturligtvis viktigt att fundera på vilka besökskategorier man vill satsa på. Det går inte att förvänta sig samma intresse från en besökare i förskoleåldern och en forskare. Inte heller av en turist eller infödd när det gäller den lokala historien.

Lära ut eller ge en upplevelse, det är olika målsättningar, men kanske kan koncepten kombineras.

Sten Rentzhog, tidigare chef för både Nordiska museet och Jamtli, dessutom författare till boken *Friluftsmuseerna* (Carlssons förlag) menar, att de museer som inriktat sig på att locka turister och vara självfinansierade, tenderar att fokusera på besökaren snarare än på bevarande, dvs. att frångå sin uppgift som museum. När en museal verksamhet får ansvar för sin egen finansiering tenderar den att glida på sin uppgift som bevarare och söka det uppseendeväckande. En bro till det förflutna förutsätter förankring i dåtid och nutid.

Varför kommer då publiken? Troligen för att få en upplevelse, men ett museum som endast är en plats för upplevelser förlorar emellertid snart sin funktion. Om det bara är upplevelsen och det unika som presenteras, kan detta alltid köpas in och paketeras mer kommersiellt gångbart av en temapark. Museer måste kombinera detta. Förstår museer hur man ska skapa detta?

Även Ramnaparken står i valet mellan museiverksamhet och fokus på besökarna. Den nya basutställningen i Nymanska gården är ett exempel på att museet har fokuserat på besökaren snarare än på bevarandet. Dess innehåll utgår inte från museets samlingar och utställningen framhäver heller inte dessa.

I varje social grupp finns vissa upplevelser som är mer äkta än andra. Upplevelserna hjälper till att definiera gruppen och dess värderingar. Det är den sociala betydelsen i gruppen som ger upplevelsen sitt värde och därmed uppfattas som lockande.

Den äkthet som ett museum kan erbjuda har ett egenvärde som publiken eftersträvar. I en värld där »alla har allt» eftersträvas just äkthet. Friluftsmuseets styrka är att det erbjuder det enda som det massproducerande samhället aldrig kan erbjuda, det unika föremålet och därmed den unika upplevelsen, och som besökare smittas man av denna äkthet. En äkta och sann människa.

Husen och människorna

Hur gestaltas livet förr i våra museer? Jo, hus möbleras i den stil som gällde när huset byggdes. Men det stämmer dåligt med verkligheten, där de första ägarna fyller sitt hem med möbler som de tar med sig till det nya huset. Med tiden byts äldre möbler ut mot nyare och inredningen förändrar bostaden, även om de sällan går så långt att de förändrar planlösning. Men husen förändras och förnyas genom ombyggnad, renovering eller bara en enkel tapetsering.

I många hus tas inte hänsyn till det. Här möbleras de i den stil som gällde när de byggdes. Det är inte fel, men det ger inte heller en historisk bild över människorna utan fokuserar på ikonografiska föremål. Det tänkandet var dominerande när Ramnaparken skapades, men det är ett sätt att beskriva historien som borde kunna kompletteras med en annan, en mer dynamisk beskrivning. Den visar hur boendet förändras över tid. Även under relativt korta tidsperioder kan beteendemönster växla, som när elljuset, centralvärmen eller teven tog plats i hemmen. Med en elektrisk lampa i varje rum behövde arbetet inte längre ske i brasans eller lysstickans sken. Möbleringen förändrades.

Nutidens utmaning

Från 1990-talet har temaparker, som konkurrerar med museerna om publiken, blivit allt vanligare. Ofta är de kommersiella och agerar på en arena som ligger nära museernas, men de har inte kravet på sig att bevara. De har däremot ett krav att vara sanna mot historien eftersom en temapark som är falsk mot sitt ämne förlorar publikens förtroende för varumärket och då plötsligt får konkurrera med rena nöjesparker.

Även Hollywood gör numera produktioner som är sanna mot historien, och med sina resurser behöver de inte tumma på kvaliteten när det gäller innehållet.

För att möta konkurrensen är det värt att tänka på den faktiska publiken. Ett museum som det i Ramnaparken skapades när seklet var ungt. De byggnader som flyttades dit var redan då mycket ålderdomliga och representerade en tid som låg hundratals år bort. Dagens barnfamilj består av föräldrar som är födda på 1980- och 1990-talen. De har ingen länk tillbaka till den tid som Ramnaparken vill bevara, inte ens deras föräldrar har haft någon kontakt med denna svunna tid. Vi är redan tre till fem generationer efter föremålen som visas. Besökarna kan inte relatera till dem — om de inte själva har ett specialintresse. Sett med sådana ögon blir det svårt att endast visa föremål och hoppas att publiken känner till dem och minns vad de användes till.

I flera kommuner har man på senare tid satsat på ett annat sätt. Nossebro i Skaraborg ligger väl närmast. En lägenhet från omkring 1960 har möblerats tidstypiskt. Där finns den lilla skivspelaren med sina EP-skivor, den slitna TV-kannan och i bästa fall en fladdermusfåtölj. Det är riktigt rörande att följa besökarnas reaktioner. Det är inget tvivel om att de som uppskattar idén allra mest är de i mogen ålder, de som var unga på den tiden. Ganska naturligt att det fungerar så. Det som ligger någorlunda nära i tiden är lättare att ta till sig. För sina barn och barnbarn kan de levandegöra sin tids historia.

Att berätta om hur barnen förr fick arbeta med vallning av djuren och vedhuggning är troligen en alltför abstrakt kunskap för nutidens skolbarn.

Nästa etapp blir kanske bevarandet av ett hyreshus på Norrby eller Hässleholmen, som kan visa på vår nutida historia samtidigt som det inkluderar en del av staden som i dag står utanför den offentliga kulturen.

Inspiration finns runt om i världen, de *De Heiberske samlinger* i Norge är ett tips för den intresserade. En lokal version av det är Årås kvarn i Kölingared, som även om det saknar både gestaltning och museal verksamhet visar på en fastighets förändring över tid i sina många byggnader.

Det verkar också som om vi har fastnat i en enda tidsålder, nationalromantiken, och några decennier därefter. Det som låg före är det för sent att göra något åt, det som ligger senare går inte att spara. Visst, man bygga en stenåldersby och ett vikingtida läger, men det blir aldrig ett bevarande, bara dess totala motsats — återskapandet.

Och än värre kommer det att bli. Vi står inför framtidens stora utmaning inom museivärlden. Numera är det så att bara unika och värdefulla föremål tas emot i museerna. Någon gång görs en kraftsamling för att kunna köpa något som kompletterar samlingarna. Resten dokumenteras. Ty ofta är de alltför utrymmeskrävande, eller också är de omöjliga att hålla igång i framtiden. Det senare gäller ju allt som innehåller modern elektronik. Det gör ju snart alla prylar.

Hur ska man då kunna intressera åhörarna och förklara funktionen i framtiden?

Nyckeltal, aha-upplevelser och kuriosa

Ett historiskt museum måste ändå lära ut något. Det vill spegla det förgångna, det säger sig självt. Föremål och dokumentation står traditionellt till utställarens förfogande. Men ju längre från nutiden vi går, desto svårare blir det för besökaren att förstå vad som visas. Det är naturligt att lägga nutida värderingar på det beskådade; något annat känner nybörjaren inte till. Att mobiltelefonen, för att ta ett »klassiskt» exempel, inte har så många år på nacken vet vi äldre. Men även det är en kunskap som måste bibringas åskådaren. En berättelse måste ha en bakgrund, något att luta sig mot.

Men bakgrunden måste ges snabbt och kortfattat. Det gäller i de flesta sammanhang, och ett vanligt medel är att ge nyckeltal. Vad är då ett nyckeltal? Jo, om man till en främling ska berätta om Borås, kan man ge några nyckeltal om staden: grundat på 1620-talet, hundratusen invånare i dag och textilt centrum. Dessa tre fakta har förhoppningsvis bibringat lyssnaren någon uppfattning om staden. Därefter kan den egentliga berättelsen börja.

Inom museivärlden borde något liknande kunna göras. Här är några exempel. Kan vi kalla dem aha-upplevelser. Det första gäller krig.

Sveriges och Danmarks förbindelser förr i tiden framställs ofta som i huvudsak bestående av krig. Men från 1520 till Freden i Roskilde 1658, krigade man »bara» i tolv år, resten av tiden kännetecknas av fredlig handel och kulturella förbindelser. Danskarna, och vi, var tydligen inte ständigt på krigsstigen.

För många är annars sinnebilden för krig troligen präglad av berättelser från första världskriget, en långt utdragen kamp i skyttegravar och lera. Men den bilden stämmer dåligt på en sammandrabbning från 1600-talet. Ett slag var då cirka 5 timmar långt (det längsta som utkämpats är slaget vid Lund 1676, som varade i 8 timmar; 6 000 danskar och 3 000 svenskar låg sedan döda kvar på slagfältet).

Som jämförelse kan nämnas att i andra världskriget var en soldat inbegripen i strid en gång i månaden, medan amerikanarna i Vietnamkriget var i strid varje dag. Lägg dessutom till bilden att den förre var 32 år i snitt och den senare 19, så förstår alla att det är stor skillnad mellan soldater i olika tider

»Gammalsvensk Kulturbild» från Hudene i Gäsene härad, 1903.

Förklara den för en nybörjare, den som kan!

Foto, kolorerat vykort: Gustaf Ewald.

Ytterligare ett exempel. På museerna ser man ibland tunga rustningar. Att de orkade ha dem på sig! De är dock bara avsedda för tornerspel. En riktig ryttare hade en lätt rustning i fält. Han skulle kunna hoppa upp på hästen och även simma i sin rustning. Hur skulle han annars klara sig om han trillade av hästen? Då vore han ju hopplöst förlorad. Aha, säger du väl nu!

Ungdomarna i Sverige och närliggande länder lämnade oftast förr hemmet i tonåren, när de konfirmerats. Sällan såg de senare sina föräldrar och fick själva ta ansvar för sitt liv. I andra delar av världen står de under sträng kontroll av familjen, särskilt av männen. Hur påverkar det samhället? Hur påverkar det klädseln? Jo, flickor som är kontrollerade kan klä sig sensuellt och kroppsligen utmana mycket mer, för de vet ju att de själva ändå inte har ansvaret.

Inga överdrifter, tack

Ovanstående kan dock lätt förvanskas. Inte sällan väljs en aha-upplevelse som inte är särskilt representativ.

Ett par årtionden på 1600-talet är ju häxprocessernas tid. I Kinnarumma sporde prästen då en gång församlingen om de trodde på det övernaturliga, häxor och sånt. Svaret var ett entydigt »Nej». Säkert fanns det då en och annan som trodde på både häxor, djävlar och astrologi. Säkert finns den tron i dag också, och vi kan kanske lägga till healing, ufon och kristallterapi.

Dessutom fictionprogram i teve som många har svårt att se som fantasier. Men i museernas värld är häxorna något som framhålls i de mest skilda sammanhang, förmodligen för att bara locka fram intresset hos åhöraren. Det är ett sätt att luras!

Samma sak med döden. Den var kanske mer närvarande förr än den är för nutidsmänniskan, och något man ständigt fick vara beredd på. I dag tänker vi att döden normalt drabbar en gammal människa. Men förr dog de flesta i samhället som barn! De »dog i moderns famn», vilket är en bra och uttrycksfull beskrivning. Troligen väcker en sådan upplysning mer känslor än att berätta om att döden går igen eller något liknande. Minnet kommer ihåg bilder, kopplade till en känsloupplevelse. Dessutom är det korrekt information, vilket naturligtvis alltid bör eftersträvas.

Ibland läggs medvetet ett nutidsperspektiv, kanske feministiskt, på det historiska. Många har väl t.ex. hört berättas, att kvinnor och män satt på olika ställen i kyrkan; kvinnorna fick sitta på den kalla norra sidan, den vänstra. Men det är fel: kvinnorna satt till höger! Från altaret räknat, alltså. På Jesu högra sida, Maria-sidan. Männerna satt till vänster, på Johannes döparens sida. En rangordning som bestått i andra sammanhang. Den sida som åskådaren ser som den vänstra är den förnämsta. Men, som sagt, det ska ses från andra hållet. Vi hälsar med höger hand, men den sitter till vänster — för betraktaren.

Slut på mästrandet.

»Strövtåg i hembygden»

Låt oss avsluta med ett hopp för framtiden för den historieintresserade: I över hundra veckor har på senare tid *Strövtåg i hembygden*, med sångduon Mando Diao, legat överst på den kära Svensktoppen. De tolkar en diktare — Gustaf Fröding — som varit död i över hundra år med hans dikt i diktsamlingen *Stänk och flikar*, som gavs ut 1896. I den ombytliga musikgenren kan tydligen gamla dikter inspirera unga artister. Kan vi ta det till intäkt för att det går att intressera en yngre generation för historien inom andra områden?

Från hästhage till friluftsmuseum – ett sekel i Ramnaparken

LENNART WASLING

Låt oss redan från början konstatera att rubriken inte helt stämmer med innehållet i nedanstående framställning. Den noggranne läsaren kan göra anmärkningar på flera sätt. Ett sekel i Ramnaparken — för vår förening är rubriken tämligen rättvisande; för parken är den inte. Parken är äldre än hundra år, men namnet Ramnaparken är långt yngre. Men vi ska försöka reda ut begreppen.

Vid sitt oktobersammanträde 1911 biföll stadsfullmäktige en ansökan från Kulturhistoriska föreningen att i Idrottsparken få uppföra de byggnader som föreningen ägde. Mycket arbete följde sedan med flyttning av dem från olika håll i Sjuhäradsbygden. På midsommaraftonen 1914 kunde friluftsmuseet intill Ramnasjön öppnas. Där har Borås Museum nu haft en sekellång verksamhet! Att området tidigare kallats Folkparken — namnet hänger ibland med ända fram till 1930 — och långt senare Ramnaparken får vi ha överseende med vid firandet.

Området har naturligtvis också en historia innan museet kom dit. Många andra aktörer har bidragit till att parken varit och är ett populärt utflyktsmål med idrott, kultur och kaffe som främsta lockbeten. Eller bara flanerande, idag i snabbare takt och klassat som motion.

En rapsodi av händelser i parken och dess omgivning följer här. I huvudsak sker presentationen i kronologisk ordning.

Ramn: korp, i många fall använt som mansnamn.

Väster om staden

För boråsarna var Västerbron porten mot väster och den som skulle resa mot Göteborg tog denna utfart från staden. Vägen letade sig fram mellan Bockasjön och Ramnasjön, förbi den gamla galgbacken som inte varit i bruk sedan 1760. Vi är fortfarande på Borås stads mark när vi passerar en herrgårdsliknande byggnad, landeriet Katrineberg. Just att det låg på stadens mark, och kanske byggts utan tillstånd, är det karakteristiska för ett landeri. Vi fortsätter uppför backen och på krönet ligger Katrinebergs vägtull (Göteborgsvägen 126). Förr svängde landsvägen här mot Viared, sedan 1830-talet vek den av mot Sjömarken.

Vid Pickesjön planerade stadens styrande att ändra avrinningen och leda vattnet i ett rör till en reservoar i Nyckelbergsparken (Annelund). Det hela var tänkt att fungera med självtryck från sjön, och gjorde det också, och sedan vidare ut till tappställena i staden. 1880 stod anläggningen klar. Vatten skulle också ledas i en kanal till en bresiljekvarn bakom nuvarande Ramnalid; bresiljeträdet växer på exotiska breddgrader och dess virke ger starka färger som användes i färgerierna. Rester av kvarnen finns ännu kvar.

Under andra halvan av 1800-talet var området kring Ramnasjön ännu i stort sett orört. Sjön bara låg där. Den var känd för att vara dyg och bottenlös, med feta dykrafter. Is togs upp på vintern och lagrades under sågspån för att användas till kylning under varmare årstider.

En händelse den 5 oktober 1884 har numera fallit i glömska, men på sin tid väckte den uppmärksamhet. I Ramnasjön vuxendöptes då de första boråsarna, snickaren August Johansson och skomakaren C A Johansson. Två hundra personer bevittnade dophandlingen under värdighet. De nydöpta och ytterligare fyra personer bildade i november samma år Borås Baptistförsamling med 29 medlemmar. I Betelkapellet på Lugnet höll de sedan till under lång tid.

Väster om Byttorpsvägen/Alingsåsvägen fanns endast ett fåtal bostadshus. I gamla Sandhem vid Ramnasjöns strand satt löjtnanten Adolf C:son Warberg och funderade på sitt öde. Som ung löjtnant, med topografi (kartritning) som specialitet, hade han 1862 med Kungl. Permission (på svenska statens bekostnad) begett sig till Norra Amerika för att delta i inbördeskriget på nordstaternas sida. Han hade framgång med sitt kartritande och nådde överstelöjtnants grad innan han vände hemåt efter fyra år. Men på regementet — I 15 hade då sin förläggning på Fristad hed — blev man inte imponerad av en som luktat kruttrök och kom med nya idéer om krigföring. De lokala officerarna visste minsann hur ett krig skulle skötas även om de aldrig sett det med egna ögon, och han fick gå tillbaka till sin löjtnantsgrad. Senare befordrades han ändå till kapten, och vidare till överstelöjtnant. Sina upplevelser beskrev han i boken »Skizzer från Nordamerikanska kriget 1861–65».

Warberg byggde en nytt flott hus där Sandhem låg. Den nya byggnaden kallade han Serla (Villa Särila) och den övertogs senare av apotekaren Hjalmar Lind — honom ska vi strax få höra mera om.

Bakgrund: Bokomslag »Skizzer från Nordamerikanska kriget 1861–65».

Porträtt: Övlt Adolf C:son Warberg, som skrev boken och byggde Villa Särta.

Vy: Göteborgsvägen från Badhuskullen (Galgbacken); t.v. Villa Särta, t.h. Brolid.

Foto: Albert Rahmn.

Göteborgsjärnvägen

Invigningen av järnvägen mellan Göteborg och Borås 1894 kan ses som en startpunkt för den utveckling som området kring Ramnasjön genomgick. Dragningen av järnvägen delade Byttorp Västergårdens ägor i två delar. Gården gränsade mot Ramnasjön och området mellan järnvägen och sjön blev mindre attraktivt ur jordbrukssynpunkt. Det kallades Byttorps hästhage.

I början av 1890-talet köpte apotekare Hjalmar Lind egendomen Villa Särta intill Ramnasjön, men flyttade inte dit med hustru och barn förrän 1903. Villan var belägen något hundratal meter väster om den plats där Särilaskolan ligger i dag. Med syfte att försköna egendomen köpte han den mark som tillhört Västergården. Den bestod av skogsmark, men Lind hade för avsikt att göra om den till en park. Enligt köpekontraktet, som undertecknades på Byttorp Västergården den 13 mars 1895, betalade han 4 500 kronor för parken, vars storlek var cirka 28 tunnland.

Det var i denna hästhage som Ramnaparken och Ramnavallen skulle inrymmas.

Lind skänker hästhagen till Borås

Hjalmar Lind började ta ner skog i hästhagen och lät bygga vägar. Vid sekelskiftet var parkanläggningen fullbordad, men i stället för att själv njuta fullt ut av sitt verk, skänkte han 12 av de 28 tunnlanden till Borås stad med syfte att platsen skulle bli en folkpark för stadens invånare.

Gåvobrevet undertecknades av Hjalmar Lind den 18 juni 1900. Donationen var »bland den frikostigaste och vackraste staden fått mottaga», sades det. Någon föreslog att parken skulle döpas till Lindhagen, som en hyllning till donatorn, men han valde i stället att kalla den Folkparken.

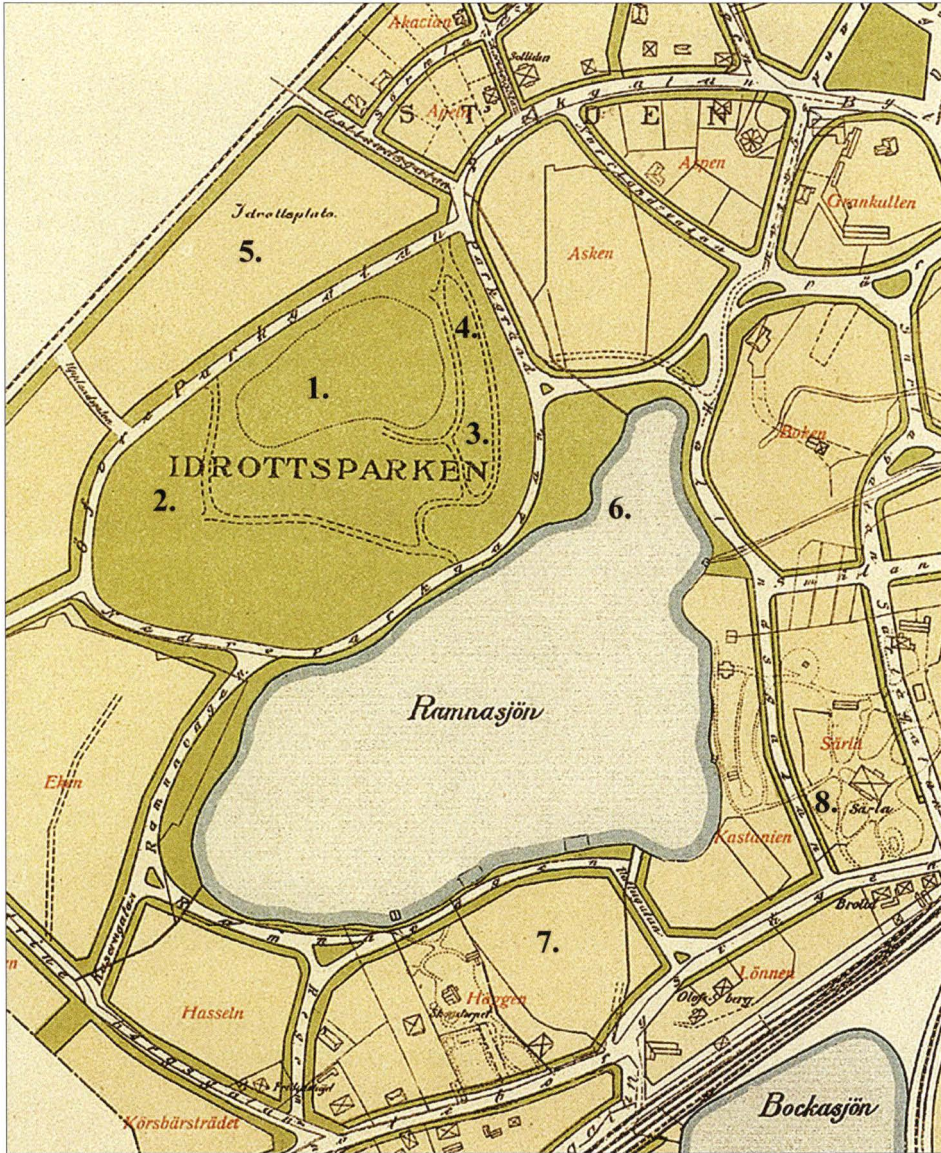
Lind slutade med både apoteksrörelse och parkarbete, och flyttade från Borås 1905. Som ett synbart minne av hans insats finns en minnessten vid gamla entrén, där numera Rosenträdgården ligger. Den restes 1941.

Paviljongen, byggd 1901.

Folkparkens första år

På den förnämliga utsiktsplatsen 50 m från sjön, där gångvägen går upp mot Ramnakyrkan, byggde Lind 1901 en serveringspaviljong. Den låg i södra änden av den plåtå där man numera bl.a. kan återfinna Rosenträdgården. Paviljongen öppnades på midsommaraftonen och enligt en tidningsannons kunde man köpa »kaffe, the, chokolad, färska bakelser, smörgåsar, alla sorters läskedrycker och safter, glace och glacemarenger». Gästerna bjöds också på god hornmusik.

Karta över Borås stads planlagda område, 1910 (utsnitt).

1. Idrottsparken – Folkparken – Ramnaparken
2. Borås Museum
3. Serveringen med friluftsscen och dansbana
4. Plan för fotboll, allmän idrott, tennis m.m. Numera Rosenträdgården
5. Linds möse – Idrottsplatsen – Borås Stadion – Ramnavallen
6. Fågelkolonin
7. Galgbacken
8. Sandhem – Serla – Villa Särta

Ramnaparkens donator

Minnessten i Ramnaparken, invigd 1941.
Porträttrelief utförd av konstnären John Hedæus.

HJALMAR LIND

Hjalmar Lind var född i Österlövsta i Uppland 1843. Han utbildade sig till apotekare i Uppsala och flyttade till Borås 1874 där han övertog apoteket Kronan i korsningen Stora Brogatan och Holmsgatan.

År 1888 grundade Lind Apotekarnes Vattenfabrik, belägen i dåvarande Apoteksgården vid Lilla Brogatan 9, men senare flyttad till Viskadalsgatan 9 på Norrbygärde.

Både apoteket och vattenfabriken drevs framgångsrikt av Lind och skulle med tiden ge honom en ansenlig förmögenhet.

Lind och hans familj bosatte sig så småningom i ett hus intill apoteket. Efter att kvarteret hade drabbats av eldsvåda uppförde Lind på samma plats ett av Borås första privata stenhus 1891.

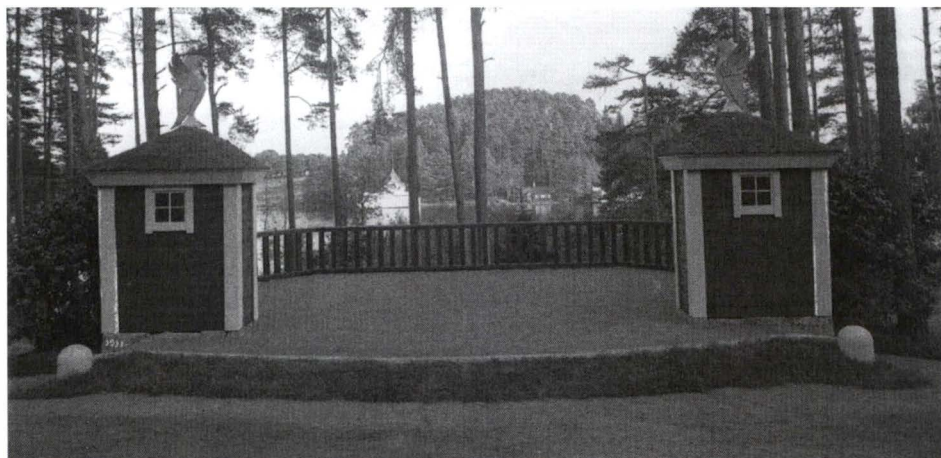
Lind köpte Villa Särila av överstelöjtnant Warberg i början av 1890-talet, men bosatte sig inte där förrän 1903. Han byggde till en stor veranda.

Apoteket innehade han fram till den 1 oktober 1905, varefter han flyttade till Ekhof vid Mariefred, där han — efter att ha ådragit sig en förkylning vid ett besök i Borås — avled 1913.

Han var gift med Charlotta »Lotten» f. Wendbladh (1849–1932) från Stockholm. De hade åtta barn.

Han var ledamot av stadsfullmäktige och styrelsen för Stadsparken

— Filantrop och människovän förtjänar hans minne att hedras, heter det i en tidningsartikel.

Första scenen byggdes 1911, nära dagens konstgjorda vattenfall.

På andra sidan sjön ligger galgbacken, där boråsare — senast vid två tillfällen på 1700-talet — halsuggits och steglats.

De första åren drevs serveringen av konditor Ohlsson (ägare till Molanders konditori), men 1905 övertogs den av den unga fru Fredrika Wahlström (som även grundade Wahlströms konditori på Stora Brogatan i Borås). I anslutning till serveringen erbjöds regelbunden musikunderhållning och med tiden skulle här även bjudas dans och artistframträdanden.

Linné 200 år

När det vid sekelskiftet gällde genomförande av större publika arrangemang fanns i Borås egentligen bara två platser att välja på, nämligen Stora torget och Folkparken vid Ramnasjön.

Ett exempel på ett sådant massmöte ägde rum 1907, då 200-årsminnet av blomsterkungen Carl von Linnés födelse skulle firas. Vid detta tillfälle var det främst folkskolornas elever som deltog. Inte mindre än 2 000 skolbarn tågade från Caroli-, Gustav Adolfs- och Norrbyskolorna till parken med vimplar i händerna. På platån mot sjösidan samlades barnen och fick där lyssna till folkskollärare Wisborgs högstämde tal. Vidare lästes dikter och sjöngs sånger innan man tågade tillbaka till skolorna och återlämnade vimplarna. Sedan var skoldagen slut.

Hantverksutställning

En tidig och viktig aktör i området var Borås Hantverksförening, som hade bildats 1908. Redan ett år senare, under en helg i juni, anordnade föreningen en hantverksmässa i Folkparken. Den blev en stor succé med många tusen besökare. Det var så lyckat att man upprepade arrangemanget under ytterligare en helg.

År 1911 var det dags för en ny mässa i föreningens regi. Inför denna uppfördes bl.a. en friluftsscen, en modell av gamla rådhuset och en brygga. Konserter genomfördes under sommaren och en helg i augusti ägde själva mässan rum med de flesta hantverksyrkena representerade. Dessutom med flera attraktioner som lockade en stor publik. I sjön fanns en färja som kunde transportera besökarna från bryggan vid Villa Särila till andra sidan sjön för en femöring.

I parken hade man uppfört en i varje detalj trogen kopia av det gamla rådhuset (där originalet på Stora torget just detta år skulle rivas). Här inreddes teater, och hrr Hilmer Hylander och J. Nilsson spelade »De båda direktörerna» och sjöngs en tillfällighetsvisa, hantverkarna tillägnad. I en paviljong serverade fru Ellen Wallin, maka till smedmästare Johan Wallin (en av föreningens bildare) kaffe i stora mängder.

Fru Wallin var under en dryg femårsperiod ansvarig för serveringen i parken, som gick i den arrenderande hantverksföreningens regi. Arbetet var inte särskilt bekvämt. På söndagsmorgnarna serverades exempelvis frukost uppe på översta punkten på kullen bakom serveringsstugan. Något elektriskt ljus fanns inte heller i början och de sanitära förhållandena var otillfredsställande.

Kaffe och musik — en oslagbar kombination

År 1920 överläts serveringen på Koop. andelsföreningen Verdandi, som också skötte Kafé Manhem i stadens centrum. Öppettiderna var i allmänhet generöst tilltagna. Vad sägs om midsommaren 1923: »Öppet till kl. 2 på natten; midsommardagen öppnas kl. 6 fm. Konsertmusik 3–5 em». Riktigt så bra var det naturligtvis inte i allmänhet.

Wahlströms konditori tog åter över ruljansen 1925. På platån fanns nu en dansbana också, där en 10-mans orkester spelade upp ibland. Elfsborgs regementes musikkår kunde mönstra så många blåsare, men det klarade även Musikföreningen Stjärnans hornmusikkår. Men redan i slutet av sommaren dansades det i konditor J. Aug. Erikssons regi. På inträdesbiljetten kunde man ibland vinna en kristallmottagare. Joh. Andersson, Café City, tog vid ingången av 1928 hand om serveringen med musikunderhållning tre dagar i veckan.

I dag ser vi området som inrymmer Borås Museum som den centrala delen av parken. Så var det inte förr. Då var det i stället platån närmare sjön som erbjöd de flesta aktiviteterna såsom sport, utställningar och underhållning. Och det mest publikdragande var serveringen där under många år. Det berättas att det stundtals var som ett lämmeltåg på väg mot Ramnaparken. Området var inhägnat och någon öppning mot museet fanns inte.

En kulmen nåddes under 1930- och 1940-talen, under den välkände Nils Nejdemarks ledning. Om detta berättas i ett annat kapitel i denna bok.

Serveringen i Ramnaparken, med sjön bakom scenen.

Teckning: B. Andersson.

Låt oss bara konstatera att under den här tiden var Ramnaparken populärare än både förr och senare under de sommarmånader man höll på. Mängder av boråsare kom till parken för att dricka kaffe, sjunga allsång, lyssna till musik eller dansa. Men 1960 var det slut, åtminstone för lång tid framöver. Då brann parkens serveringsbyggnad ner.

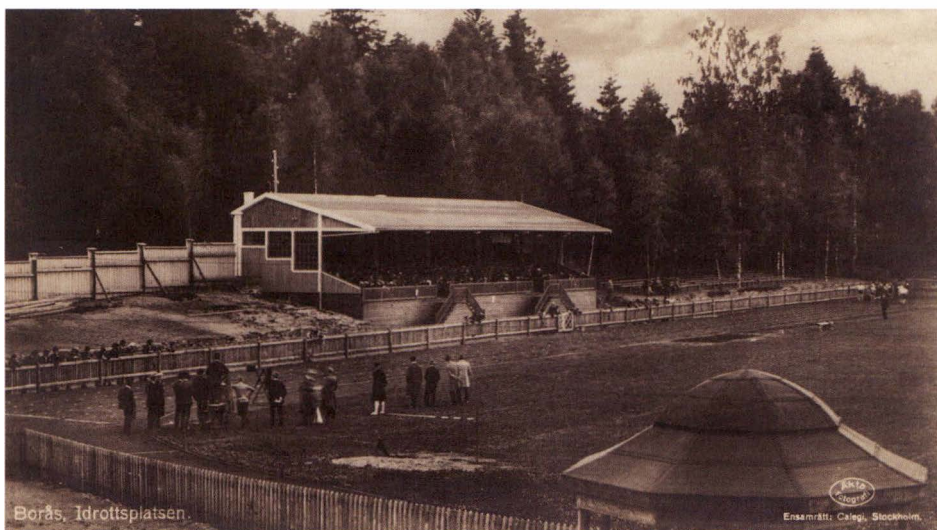
Dansen kom inte igång igen. Det berodde inte minst på att de kringboende klagade på ljudvolymen: över sjön hördes musiken lång väg, och på hemvägen under sena timmar hördes dansarna.

Folkparken blir Idrottsparken, senare Ramnaparken

Tidigt blev Folkparken också en plats för idrottande ungdomar. På platån intill serveringen (nuvarande Rosenträdgården) spelades fotboll, hoppades höjdhopp och idkades annan idrott. Bland dem som höll till där var Borås fotbollslag, som hade bildats 1904 och som två år senare bytte namn till IF Elfsborg.

Till de mer exotiska inslagen kan kanske räknas Arbetarnas Idrottsfest 1920. Där bjöds på »storartade anordningar» som cykeltävling till Göteborg och hem igen, löpningar mellan två björnar och en apa samt — det kanske mest exotiska — löpning för damer. Vid ett annat tillfälle ville man popularisera fotbollssporten och anordnade under en höstkväll en »fotbollsmatch med vitmålad boll, idrottstävlingar och gratis entré».

De idrottsliga aktiviteterna på platån gjorde att man började kalla området mellan Parkgatan och sjön för Idrottsparken. När Folkets Park etablerades 1907 i andra ändan av staden, vid Fristadsvägen, fanns risk för förväxling. Efterhand försvann namnet Folkparken, men det levde kvar i enstaka annonser ända fram mot 1930. Idrottsparken blev alltså det nya namnet.

Borås Stadion — Idrottsplatsen — Ramnavallen, c:a 1922.

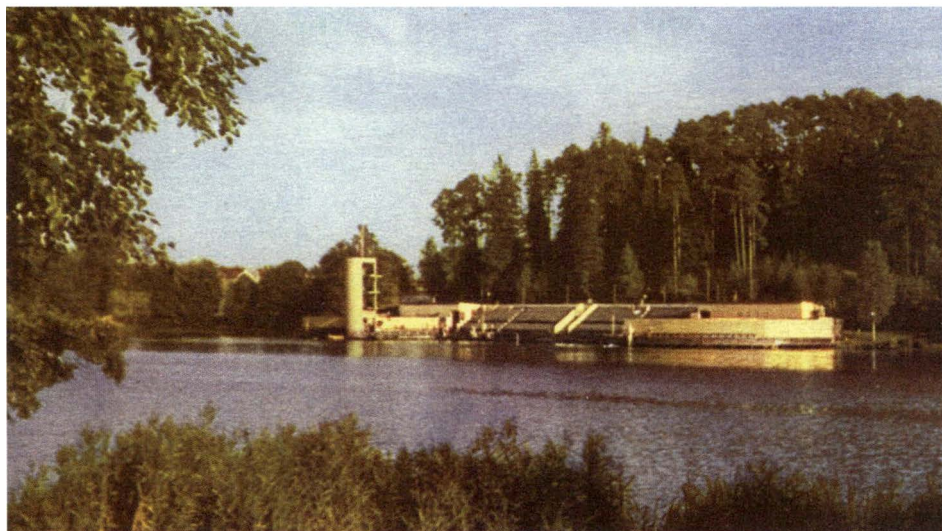
Linds môse – Borås stadion – Idrottsplatsen – Ramnavallen
 Området mellan järnvägen och nuvarande Parkgatan var sankmark och kallades i folkmun för Linds môse. Redan 1906 lyckades Elfsborg arrendera denna mark av ägaren och ställde den i ordning efter bästa förmåga. Det talas dock om att vid regn var planen näst intill omöjlig att spela på.

Arbetet med att få till en riktig plan tog fart. I stadsfullmäktige motionerades 1907 om inköp av området, men det skulle dröja ända till 1914 innan en förbättring kom till stånd. Efter en tid insåg man att även denna anläggning hade sina brister och 1919 gick man åter till stadsfullmäktige och begärde anslag för ombyggnad. Och trots flera förseningar, beroende på penningbrist och svåra markförhållanden, kunde anläggningen invigas 1922. Den hade fotbollsplan med internationella mått, löparbana runtomkring och läktare för 450 personer. På minnesstenen utanför kan vi läsa: »Denna idrottsplats är utförd såsom statligt nödhjälpsarbete 1921–1922». Kungligt monogram kompletterar upplysningen. Platsen fick namnet Borås Stadion, men i folkmun blev det aldrig annat än Idrottsplatsen — och från 1929 Ramnavallen.

Observera att Idrottsplatsen och Idrottsparken är två olika anläggningar.

Friidrotten var stor vid denna tid och många bataljer utkämpades på banorna. Mest minnesvärt är kanske ändå när Elfsborg spelade sina hemmamatcher i Allsvenskan, med höjdpunkterna som svenska mästare i fotboll 1935/36, 1938/39 och 1939/40 (höst/vår). Som mest såg 16 000 personer en match, vilket gäller som publikrekord för idrott på Ramnavallen ännu.

Med byggandet av Ryavallen 1941 hamnade Ramnavallen lite i skymundan, men många idrottsevenemang skulle ändå äga rum här i framtiden.

Badhuset — invigt 1932, rivet 1976.

Idrott i och på Ramnasjön

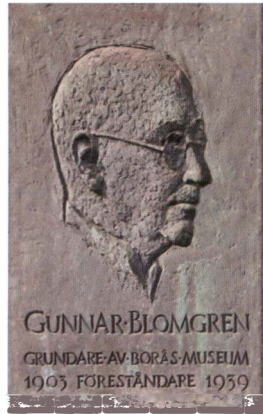
På den tiden när det inte fanns konstgjorda idrottsplatser fick man lita till de naturliga. Ramnasjön var en sådan. Den kunde användas både sommar och vinter för skilda arrangemang. Skridskosporten kunde utövas både som hastighetsåkning och figuråkning. Åtminstone sedan 1870-talet ägnade man sig åt detta, och 1891 bildades Borås Skridskoförening med allestädes närvarande häradshövdingen Odenrants som ordförande. Skidåkning med målgång vid sjön var också populärt, liksom kälkåkning.

Borås Vinter-Idrotts-Klubb, BVIK, bildades 1901 och var verksam ett drygt halvsekel. För skidhopparna byggdes ett stup nerför Galgbacken (på andra sidan sjön), och 1915 ett från platån vid Idrottsparken, där man kunde göra 10–15 meter långa hopp. Bandy- och i någon mån även ishockeysporterna utövades också på sjön. Pjäxdansen — den talas det ännu om bland de äldre.

På 1940-talet gjorde motorsporten i form av isracing sin entré på sjön. Klubben från Borås hette Saxarna. Tävlingarna drog stora åskådarskaror.

När vattnet inte var fruset ägnade sig boråsarna åt bad i sjön — om det inte var badförbud, vilket annonserades ibland. Flera privata badhus fanns redan i slutet av 1800-talet, men från 1900 kunde man även ta emot badgäster i två allmänna badhus, ett för kvinnor och ett för män.

De fungerade fram till 1932, då ett nytt och större badhus uppfördes på samma plats. Borås hade fått sitt simstadion, vilket gynnade simsporten i staden. När sedan varmbadhuset vid Kungsgatan–Järnvägsgatan stod klart 1939 drogs simmarna dit i högre utsträckning, men sommarträning fortgick i Ramnasjön »vid tjanlig väderlek».

Relieff utförd av
Gunnvor Svensson Lundkvist, 1963.

GUNNAR BLOMGREN

Doktor Gunnar Blomgren var född i Vartofta-Åsaka församling i Skaraborgs län den 22 augusti 1866. Tog studenten i Skara 1885, tandläkareexamen 1893 och kom året efter till Borås som tandläkare. Han avled 1939.

Hans verkligt stora intresse låg hela livet åt det kulturhistoriska hållet och han ägnade all möjlig tid och kraft åt detta. Redan 1904 knöts han till DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING och påtog sig ansvaret som intendent vid föreningens museum, vars välordnade samlingar till stor del är hans verk.

Han fick aldrig någon pekuniär ersättning, men när Ramslätts gästgivargård flyttats till Ramnaparken fick han ändå fri bostad där under sina sista år. Han hade då också sin praktik där och med sin fottrampade borrh skrämde han en och annan boråsare vid tandläkarbesöken.

Blomgren var en flitig och duktig föreläsare i kulturhistoriska ämnen. Efter att ha hört ett föredrag av honom yttrande landsantikvarien Gunnar Ullenius från Skara, följande: »Det här borde man bevara åt eftervärden genom en grammofonupptagning».

Förutom sin stora insats vid Borås Museum ägnade han också mycket tid åt annat. Med stort intresse omfattade han orkesterföreningens verksamhet. Han var dess ordförande från starten 1912 och drygt tio år framåt.

Han var stadens arkivarie, han tillhörde kyrkorådet och var kyrkvård. Vald av stadsfullmäktige i styrelsen för Borås Arbetareinstitut och av beredningen för ett kommunalt folkbibliotek med läsesalar. Han var frimurare och medlem i Par Bricole.

Gift med den musikaliskt begåvade Ingegerd f. Evers (1873–1943).

Hans gärning skildras mera utförligt i Kulturhistoriska föreningens årsböcker
Från Borås och de sju häraderna, 1953 & 1964.

Kulturhistoriska föreningen gör entré

Av ovanstående framgår att det var liv och rörelse i området kring Ramnasjön redan vid förra sekelskiftet. Det hade hänt mycket innan det som vi nu kallar Borås Museum (förr ibland även kallat Kulturhistoriska museet eller Ramnamuseet) började komma på plats.

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING hade bildats 1903 med huvudsyfte att verka för grundandet av ett museum i Borås där fornsaker och etnografiska föremål, samt äldre redskap och maskiner från ortens industri kunde förvaras.

Inom föreningen sökte man olika alternativ för sina samlingar, men när skogsområdet vid Ramnasjön blev ett alternativ var valet lätt. Där ska det ligga, tyckte styrelsen samfällt. Ett friluftsmuseum kräver utrymme och ska dessutom ligga på bekvämt avstånd för besökare. Idrottsparken var perfekt. Planeringen kunde börja. Byggnader skulle införskaffas.

Den kulturhistoriska föreningen fick 1911 tillstånd av Borås stad att flytta Kinnarumma kyrka och andra äldre byggnader till Idrottsparken. Kyrkan, som hade donerats till föreningen av församlingen, flyttades samma år. Där skulle den användas som utställningslokal. Snart placerades även en gammal stuga från Eriksberg (Gäsenestugan) i parken, tätt följt av Marbostugan från Halland, en visthusbod från Kind, en kölna från Veden och en skvaltkvarn från Mark.

När man så på midsommaraftonen 1914 samlades för invigning av friluftsmuseet fanns det således sex byggnader i parken. Efter känd förebild kallades platsen ibland för Skansen, särskilt på vykort där de gamla husen avbildades.

Museets intendent Gunnar Blomgren redogjorde vid invigningen för byggnaderna och samlingarna och hoppades »att det mål föreningen satt sig före, att åt bygden bevara minnen från gångna släkters liv från vaggan till graven, genom helg och söcken, skulle uppskattas och bli till gagn även för vetenskapen».

Landshövdingen Husberg förrättade sedan invigningen och sade att »icke många landsortsstäder kunna uppvisa motstycke till detta».

Fler byggnader kom till parken omkring 1920, bl.a. sockenstugan från Kinnarumma och klockstapelns från Öra.

I spetsen för det mesta av föreningens arbete stod från början och under nära fyra decennier en man — Gunnar Blomgren — en entusiast utöver det vanliga. Hans intresse för museet var en lidelse. Kanske hamnade ibland både familj och arbete i skymundan genom hans intresse.

Det grövre arbetet finansierades med pengar som donerats av några medlemmar, medan allt som rörde själva föremålen gjordes helt ideellt.

Från återinvigningen av kyrkan 1930. Nytt vapenhus och ny mur runt kyrkan.
T.v. redskapsboden, flyttades senare bakom Ramslätt.

Foto: Frithiof Mörk.

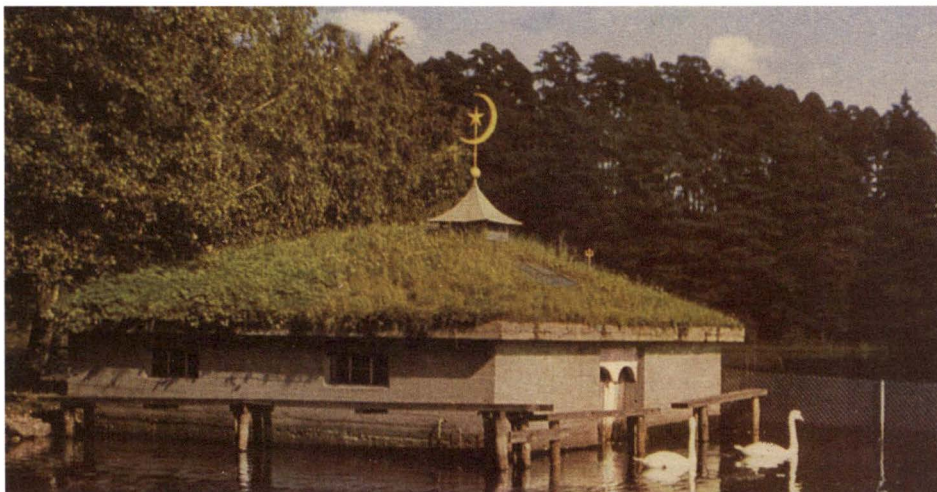
Kyrkan blir åter kyrka

Nästa stora byggnadsprojekt genomfördes under åren 1928–1930. Då inköptes och flyttades den gamla gästgivaregården från Ramslätt i Fritsla till parken. Den var inköpt för att användas som utställningslokal. Kyrkobyggnaden kunde därmed befrias från profana samlingar och åter invigas för kyrkliga förrättningar. Efter något år insattes ett värmesystem och kyrkan kunde då lättare användas för gudstjänstbruk, i allmänhet varannan vecka och i Caroli församlings regi. Kyrkan blev också ett populärt ställe för dop, vigslar och begravningar — och är så ännu i denna dag. Den är inte församlingskyrka längre.

Nymanska gården

Föreningen hade en länge närd önskan att kunna komplettera byggnadsbeståndet med ett borgarhus från Borås. Detta kunde börja förverkligas 1932, då föreningen av Borås stad erhöll ett 1700-talshus, den Nymanska gården, jämte 10 000 kronor till flyttningskostnaden. Som bidrag till inredningen erhöll föreningen bl.a. 30 000 kronor av lotterimedel.

Nya byggnader krävde stora arbetsinsatser både innan de kommit på plats och med underhåll. Eftersom mycket arbete utfördes ideellt och av ett fåtal personer kan en sentida protokollsläsare fundera på bakgrunden till en kommentar i årsberättelsen för 1936 med den inledande lydelsen »Då museets byggnadsarbeten nu torde vara för avsevärd tid avslutade ...». Det känns som om man pustar ut och vill ta en paus i byggnadsverksamheten. En paus på halvannat decennium blev det, men ytterligare några hus skulle senare flyttas till Ramnaparken.

Det gamla fågelhuset står på ön sedan 1920-talet.

Fågelkolonin

Ramnasjön och dess omgivningar blev ett populärt utflyktsmål för boråsarna. Sjön hade emellertid sina skönhetsfläckar, särskilt i norra änden. Det var där som villabebyggelsen började krypa nära stranden och där låg infarten till parken för de flesta besökarna. De vilda fåglarna i sjön ofredades av buspojkar och en allmän förföljning ägde rum. Bäckens uppifrån Byttorp mynnade i norra spetsen av sjön och lades i en kulvert från Parkgatan. Vid detta arbete sänktes sjön och en tydlig udde framträdde. Krav på en uppsnygning av platsen restes.

Stadsingenjören Fritz Hjalmar Thorén, som nyligen uppfört en villa nära sjön, tog initiativet till detta. Han ville gräva en kanal över udden och på så sätt få en ö, där ett par fågelhus kunde byggas. Drätselkammaren ansåg sig inte ha råd med detta, men Thorén gav inte upp sin tanke. Han fick tag i några arbetslösa grovarbetare som åtog sig att gräva kanalen för 1 800 kronor, ett belopp som kunde tas ur allmänna medel. Området inhägnades också för att skydda fåglarna. Thorén lyckades tiggas ihop byggnadsmaterial, och pengar till de första fåglarna. Två svanpar släpptes på ön i Ramnasjön den 24 september 1926. Flera andra arter följde och snart hade ett sjuttiofåglar fått sin fristad där. Totalkostnaden blev 2 780 kronor (vilket motsvarade en årslön för en arbetare vid denna tid).

År 2007 gjordes en omfattande restaurering av anläggningen. Ett par stora voljärer [burar] för fåglar tillkom också — mycket tack vare finansiering av Thoréns barn. Det Thorénska namnet är för framtiden förknippat med fågelkolonin i sjön. En minnessten finns i kolonins närhet.

INGEGÄRD VALLIN

Borås Museums andra intendent Ingegärd Vallin var född i Askim 1906, tog studenten 1925 och blev fil. kand. vid Göteborgs högskola 1929.

Hon tjänstgjorde sedan vid Göteborgs museum, Röhska museet, rikantikvarieämbetet samt museer i Luleå, Skara och Karlskrona. Fr.o.m. 1940 var hon intendent vid Borås Museum, och 1947 utnämndes hon till landsantikvarie. Denna tjänst innehade hon till sin pensionering vid utgången av 1972, då också tjänsten överfördes till Vänersborg. Ingegärd Vallin kvarstod i chefsrollen på museet i ytterligare två år, om än i något begränsad omfattning.

Hon tog en mycket aktiv del i ledningen av museet. Hon reste runt i bygden och inventerade vad som fanns kvar av det gamla hantverket. Hon hälsade på väverskor, smeder, korgmakare och många andra.

Skulle en ny grusgrop öppnas eller en väg byggas var hon där och undersökte eventuella fornminnen.

Kulturhistoriska föreningen leddes vid denna tid av ett arbetsutskott bestående av tre personer, där hon alltid deltog. Hon var också mångårig redaktör för Kulturhistoriska föreningens årsbok. Visade med glädje runt de celebriteter som besökte museet.

Sedan 1947 tillhörde hon Borås stadsfullmäktige, i vars högergrupp hon var ordförande, liksom i dess kvinnoförening

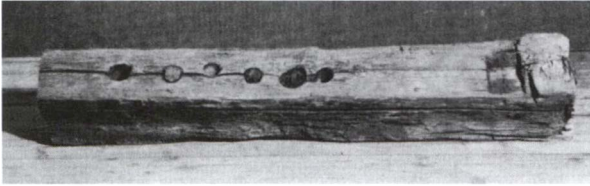
I Borås rådhusrätt satt hon som nämndeman åren 1948–55, där hon slutade för att få mer tid att ägna sig åt stadens byggnadsnämnd, där arbetet mer anknöt till hennes yrke. Dessutom ledamot av styrelsen för Borås Husmodersförening.

Hon avled 2001.

Krigsåren — och Ingegärd Vallin

År 1939 hände två saker som försatte Kulturhistoriska föreningen i en osäker och svår situation: krigsutbrottet i september spred allmän osäkerhet och i oktober dog den självklare ledaren Gunnar Blomgren. Men med facit i hand ser vi ändå att en aktiv och framgångsrik tid skulle följa.

En första akut åtgärd blev att gömma undan särskilt värdefulla föremål som Boråssilver, folkdräkter och sådant som belyser forntida folktro. Bland det senare märktes den i en ladugårdströskel, som skydd mot det onda, inborrade ormen. Så gott som oersättlig, menade de ansvariga.

Tröskel med inborrade ormar.
Räddades från att bli bortfört
som krigsbyte. *BM17419.*

Efter Gunnar Blomgrens bortgång var det inte längre möjligt att sköta museet på helt ideell väg. Man funderade på hur verksamheten skulle ledas, och kom fram till att en person med museiutbildning skulle anställas. Från etablissemangen i den akademiska museivärlden argumenterades för att det naturligtvis borde vara en arkeolog, så hade det nästan alltid varit. Men, för att göra historien kort, den 1 januari anställdes fil. kand. Ingegärd Vallin som intendent. Hon fick en årslön på 3 600 kronor. Bidraget från Borås stad var 3 000 kronor och från landstinget 500 kronor. Resten av lönen och andra driftskostnader fick föreningen försöka ta in genom medlemmar och andra gynnare.

Nåväl, Ingegärd var anställd, och skulle senare sätta sin prägel på verksamheten — och nästan själv med tiden betraktas som ett museiföremål. Ja, det senare är smickrande och det dyrbaraste vi har i föreningen!

När Sjuhäradsbygden fr.o.m. den 1 juli 1947 blev eget landsantikvarie-distrikt, tilldelades Ingegärd Vallin denna befattning, vartill kom att hon även skulle vara intendent för föreningens museum. Även denna gång ifrågasattes hennes lämplighet, men kritikerna fick ge sig. Från föreningen gav man henne sitt fulla stöd. De gångna åren hade varit lyckosamma.

Utåtriktad verksamhet

Föreningens arbete var från början naturligt nog inriktat på att bygga upp både hus och samlingar. Att katalogisera alla föremål var också ett grannliga arbete. Besökarna kom mest i grupper som fick specialvisning, men också under de söndagseftermiddagar då allmänheten hade tillträde. Under krigsåren inleddes en mer utåtriktad verksamhet. Syftet var naturligtvis att få fler människor intresserade av föreningens arbete.

Föreningen arbetade intensivt med att få fler föreningar som besökare och att även få ett samarbete med dem. Studiebesökens antal ökade kraftigt och 1 200 skolbarn och fyra grupper från I 15 kom till parken, liksom Kinnarumma Lottakår, Scouternas kamratförening, elever från ett handarbetsseminarium, Logen Sven Ericson, Svenska ungdomsringen, en grupp normmän osv.

Många andra föreningar förlade också egna aktiviteter och möten till Ramnaparken och museets lokaler. Platsen var lämpad för detta, både vacker och inspirerande. Kyrkan kunde användas som samlingslokal.

Intendenterna — numera Vallin, men tidigare även Blomgren — hade också inbjudits att hålla föredrag hos en mängd föreningar och sammanslutningar. Man berättade både om samlingarna i museet och om diverse kulturhistoriska händelser. Revesjö JUF-förening, Limmareds föreläsningsförening, Kinna Husmodersförening, Odd Fellow i Borås, Göteborgs och Bohus Gille, Viskadalens folkhögskola, De kyrkliga ungdomskretsarna och Sveriges allmänna biblioteks-förening är exempel på detta.

Utrikesministern och excellensen Christian Günther hörde till dem som besökte Ramnaparken. Riksantikvarien Sigurd Curman likaså. Dessutom museimän från när och fjärran.

Föreningen gjorde också egna undersökningar i Sjuhäradsbygden eller förmedlade experter från annat håll som tog hand om mera specifika uppdrag: Fänneslunda kyrkoruin, Dannike-häxan (senare benämnd Dannike-kvinnan), ett garveri i Marbäck osv.

I Carolikyrkans torn var landsantikvarien delaktig vid kartläggning av äldre inventarier. När torgbrunnen på Stora torget skulle anläggas påträffades murrester från det gamla rådhuset som togs om hand av Borås Museum.

Föreningen och museet blev efterhand en alltmer aktiv part i samhällslivet. Vid varje nyöppnat grustag eller igångsatt vägbygge krävdes ett kunnigt öga, spejande efter fornminnen. Vallin var där.

Under krigsårens svårigheter att få tag på råvaror som ull och lin, vilket ökade betydelsen för egen produktion och hantverk, kunde man också göra en viktig insats i god folkförsörjningsanda.

I september 1940 bjöd man, tillsammans med hemslöjdsföreningen, in till höstfest i Ramnaparken. Fårklippning, växtfärgning och vävning stod på programmet. Vidare visade man upp folkdanser och häradsdräkter; det hela avslutades med en konsert i kyrkan. 50 öre kostade kalaset.

Välkommen till fest.

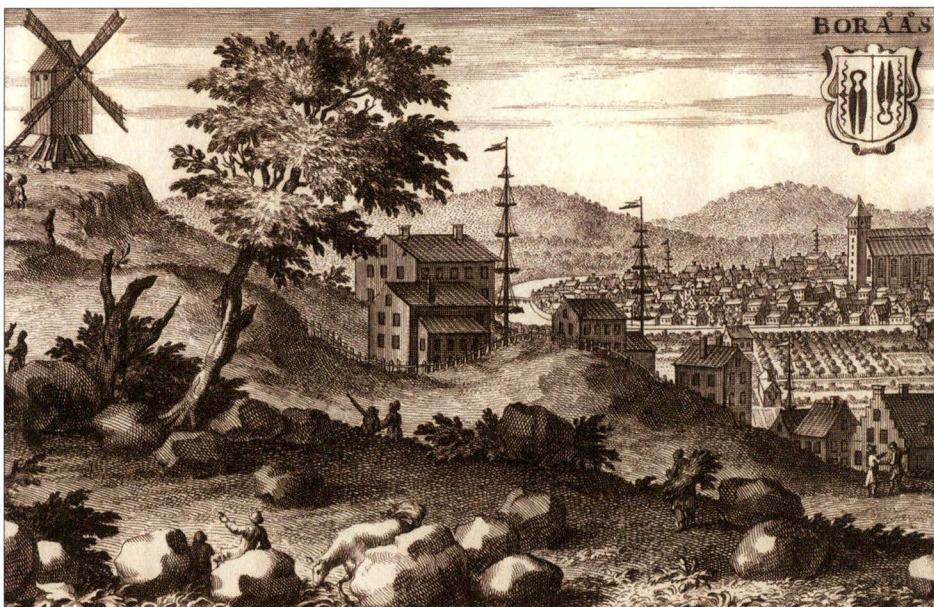
Linnet odlas på Sandwalls lycka, med Åkerlunds Spinneri AB i bakgrunden. Ingegärd Vallin leder beredningen.

På Sandwalls lycka nära Åkerlunds Spinneri (där Textilmuseet huserade fram till 2012; korsningen Spårgatan–Drufveforsvägen) odlades lin, som sedan vidareförädlades i parken. Året var 1941. Torkningen i Kölnan i Ramnaparken väckte berättigad uppmärksamhet. Det var nämligen första gången som man eldade i byggnaden sedan 1912, då den flyttades till sin nuvarande plats. I Svenska Dagbladet gavs en entusiastisk skildring av händelsen, liksom i tidskriften *Idun* under rubriken *Aktiv hushållning på museum*. De lokala tidningarna visade också stort intresse för detta.

Svenska flaggans dag

Alla tiders publikrekord på Ramnavallen, bättre än vid någon fotbollsmatch, sattes på Svenska flaggans dag den 6 juni 1940. Med fem musikkåror och 15 000 boråsare i leden — eller 40 min långt, mätt i passagetid — tågade man mot idrottsanläggningen. Man beräknar att över tjugo tusen besökare sedan bevistade den högtidliga manifestationen för fosterlandet och flaggan. Massuppslutningen ska ses i skenet av att bara några veckor tidigare hade Hitler invaderat både Norge och Danmark.

Svenska flaggans dag den 6 juni var annars en dag som vid denna tid uppmärksammades av många. Ofta hade skolungdomarna en framträdande roll med idrottstävlingar på Ramnavallen. Elever från Caroli och Gustav Adolfs folkskolor, mötte dem från Norrbyskolan, och tågade käckt med flygande fanor och klingande spel mot festligheterna. Tävlingar i stafettlöpning mellan skolorna och gymnastikuppvisning var stående inslag. I de senare medverkade ofta flera hundra flickor och formade figurer på gräset.

Borås, i Erik Dahlbergs praktverk *Suecia antiqua et hodierna*, 1716 (detalj).
Lägg märke till majstångerna. Väderkvarnen stod på Krokshallsberget.

Nygammal midsommartradition

Genom ett samarbete mellan Borås stad och museet kunde en gammal sed återupplivas midsommaren 1942. På planen framför gästgivaregården hade nämligen en majstång med slingrande lövgirlang och fem lösringar rests. Folkdansarna i Westerygllen bidrog med sin uppvisning.

Och det var inte vilken majstång som helst. Förebilden var hämtad från Erik Dahlbergs praktverk *Suecia antiqua et hodierna* [*Det forna och nuvarande Sverige*] från 1716, där han samlat det mest magnifika den svenska stormakten hade att visa upp. På Boråsbilden syns just denna typ av majstång. Uråldrig måhända, men före 1942 hade ingen då levande boråsare sett en sådan i bygden. Bruket av denna sorts majstång med lösringar var helt försvunnet vid denna tid. Andra belägg för bruk av stängen finns från gamla tider.

Traditionen med dans kring majstången har levt vidare och är idag troligen den mest publika av de tillställningar som äger rum i parken. Borås Hembygdgille står numera som arrangör, med hjälp av Hembygdsföreningen Westerygllens idoga folkdansare. Må de tänka på majstångens utseende och dess bakgrund! En tradition, så god som någon, att vårda!

»Från Borås och de sju häraderna»

År 1943 utgav föreningen det första numret i skriftserien *Från Borås och de sju häraderna*. En gammal dröm gick därmed i uppfyllelse och en dokumentation av föreningens arbete och mål blev mer synlig. Det var dock inte första gången man gav sig på ett sådant långsiktigt projekt. Redan 1905 inleddes en skriftserie som fick namnet *Meddelanden från De sju häradernas kulturhistoriska förening*. Det var en ambitiös satsning men den ändade tyvärr redan efter första numret.

Den nya publikationen blev med tiden föreningens slagnummer — i din hand håller du nu den 53:e upplagan. Den hade också stor betydelse för att medlemskåren ökade markant på 1940-talet. Ett annat viktigt bidrag till detta faktum var den ovan nämnda mer utåtriktade verksamheten. Föreningen blev naturligtvis också mer känd genom de näraliggande aktiviteterna nere på platån i slutningen mot sjön. Av de mångtusende nöjes- och kaffetörstiga boråsare som såg museets anläggningar slank säkert en och annan in och släckte även kulturtörsten.

Förläggargården Fällhult

År 1946 erhöll föreningen genom donation av den välkända textilfamiljen Bergengren manbyggnaden till Fällhults förläggargård i Holsljunga, varjämte givarna erbjöd sig att betala kostnaderna för byggnadens flyttning och uppförande. På grund av rådande byggnadsrestriktioner kunde denna flyttning verkställas först tre år senare.

Gården hade en gång tillhört förläggaren Anders Jönsson, som tidigt blev ensam ägare till Borås Wäfveri AB, och vars svärson bar namnet Bergengren.

Vid årsmötet den 24 maj 1950 invigdes förläggargården i närvaro av bland annat två landshövdingar, båda tillika ordförande i föreningen, den avgående Vilhelm Lundvik och den tillträdande Arvid Richert samt representanter för familjen Bergengren. Genom denna donation hade föreningen fått en efterlängtnad möjlighet att belysa den viktiga epok i bygdens näringsliv som den nu försvunna förläggarverksamheten representerade. Den gav också välbehövligt utrymme för samlingarna som hela tiden växte.

Populära stafettävlingar

På Ramnavallen genomfördes många sportevenemang, främst i fotboll och fri idrott. En av de årliga idrottstävlingarna i Borås på 1940- och 1950-talen var Borås Tidnings stafettlöpning på gatorna och med mål på Ramnavallen. De tre idrottsföreningarna Elfsborg, Ymer och IFK Borås var huvudkombattanter, men även lag från Göteborg deltog. En verklig folkfest var det, och en riktig succé blev det 1949, när tävlingen flyttades till gångvägen runt Ramnasjön. Med kortaste sträckan 400 m och längsta 1300 m (varvet runt) och ett tiotal kämpande löpare lockade tävlingen mycket stora åskådarmängder.

MARGARETHA PERSSON

Margaretha (f 1950) är nummer tre i vår presentation av profiler. Hon har — liksom vardera Blomgren och Vallin — verkat ett tredjedels sekel i Borås Museum och Textilmuseet. Hon får representera alla de senare museicheferna; utöver henne själv har det funnits fem sedan Vallin slutade. Hennes överblick är därför god. Vid tre tillfällen har hon vikarierat som ansvarig chef.

I början av 1970-talet studerade Margaretha etnologi, arkeologi och konsthistoria på Göteborgs universitet. Hon fick 1972 en sommaranställning på museet, som mest handlade om inventering. Ingegärd Vallin reste runt med dem och visade intressanta objekt, främst textilindustribyggnader, som skulle uppmätas och fotograferas. I Fritsla var det t.ex. Wingqvists fabriker och dess arbetarbostäder som var intressanta. Hon fortsatte med annan inventering på somrarna till dess hon avlade examen 1976, då hon fick fast anställning vid museet som amanuens på halvtid.

Hon har alltid ansett att det tredimensionella föremålet är centralt för museerna. Detta bör sedan kompletteras med berättelser och sättas i sitt sammanhang. Om vi kan få besökarna att känna sig lite klokare efter ett besök, då har vi lyckats, säger Margaretha.

Om vi ber henne ta fram ett par viktiga händelser under tiden här, så vill hon först nämna när samlingarna delades upp och Textilmuseet startade sin verksamhet 1972. Det kändes som en riktig åtgärd. Det gjorde också kommunens övertagande av huvudmannskapet från Kulturhistoriska föreningen 1984. Tiden var mogen för detta och kommunen ville ha mer kontroll över hur pengarna användes. Föreningen fick då mer karaktären av vänförening till museerna.

Över framtiden är hon en smula bedrövad, då Borås Museum inte tycks kunna hålla öppet under vinterhalvåret. Det behövs mer resurser för att kunna utveckla de kulturhistoriska museerna.

På gamla Borås Stadion spelas både europeisk och amerikansk fotboll. Borås Rhinos hör till dem som nyttjar det senare. I bakgrunden Ohlsonska och Nymanska gårdarna.

Ramnavallen efter Ryavallens tillkomst

Som tidigare nämndes hamnade Ramnavallen lite i skymundan när Ryavallen stod klar 1941. De stora evenemangen ägde i fortsättningen rum där. Men med ökande idrottsintresse kom gamla Linds möse ändå att spela en viktig roll för sporttörstande ungdomar, främst för dem med håg för fotbollsspel.

Många är också de skolungdomar som tillbringat sina gymnastiklektioner och idrottsdagar på löparbanor och i hoppgröpar där. Skolmästerskap i olika grenar var förr stora och viktiga tävlingar, som krävde riktiga idrottsplatser.

I modern tid har Ramnavallen blivit hemmaplan för nyare sporter. Ett exempel är Borås Rhinos, som sedan 1992 spelar amerikansk fotboll med den äran. I gamla Idrottsparken har nyligen nya mål satts upp: det är korgar för stadens frisbee-golfare.

Den anrika fotbollsklubben Norrby IF huserar också numera på Ramnavallen. Med en omfattande ungdomsverksamhet var behovet stort att hitta en passande anläggning. Planen fick därför konstgräs 2011 och samtidigt stod en nybyggd klubbstuga av det elegantare slaget färdig vid planen. Ett hedervärt arbete och en insats för fotbollen fick därmed sin belöning.

Krigsmans erinran

Militära högtider förlades också ofta till Ramnaparken. Många är de nyinryckta soldater som marscherat den korta sträckan från regementet till parken. Uppsträckta i permissionsmundering och uppställda »med armlängds lucka» meddelades dem där krigsmans erinran — senare ändrat till soldaterinran — av översten vid regementet. Regementsfanan med fanvakt i paraduniform, liksom regementets musikkår bidrog till en högtidlig stämning i den sommarlummiga grönskan. Översten talade gärna om det ansvar som vilar på soldaterna och regementspastorn om människors ondska, innan truppen inspekterades.

Krigsman skall frukta Gud och vara Konungen huld och trogen. Han skall med nit och trohet uppfylla alla de plikter, honom i tjänsten åläggas, samvetsgrant och efter bästa förmåga verkställa mottagna befallningar och föreskrifter samt vid alla tillfällen iakttaga ett värdigt och rättskaffens uppförande. Hans oavlätliga strävan skall vara att väl bereda sig för krigets värv. Vid ofred skall han mot rikets fiender sig städse manligen och väl förhålla samt med liv och blod Konung och Fädernesland försvara.

Så inleddes Krigsmans erinran som var i bruk från mitten av 1880-talet och cirka 80 år framåt. Traditionen fick ett hastigt slut 1996 då Kungl. Älvsborgs regementes uppställningar och parader upphörde vid regementets nedläggning. Det mest krigiska vi kan se i parken numera sker på nationaldagen, då fanvakt ur Älvsborgs Hemvärnsbataljon och Hemvärnets musikkår medverkar.

Ohlsonska gården gav möjlighet till utställningar

De byggnader som flyttades till Ramnaparken fylldes efterhand med föremål av allehanda slag. Samlingarna ökade, men aldrig fanns det tillräckligt med plats. Att då försöka ordna med tillfälliga utställningar var tämligen hopplöst. Året innan Ohlsonska gården flyttades till parken var det inte en enda utställning i museet »på grund av personal- och lokalbrist».

När det yppades en möjlighet att utöka byggnadsbeståndet med ännu ett borgarhus skulle möjligheterna bli bättre. Boråsbyggmästaren Oscar Ohlsons hus på Österlånggatan skulle ersättas med en annan byggnad och det blev möjligt att flytta hans bostadshus till parken. Denna gång tog stadens fäder och mödrar ansvar för flyttningen, och byggnaden är också stadens egendom. Kulturhistoriska föreningen svarade för inredningen. Administrativa lokaler, arkiv och utställningsutrymmen blev resultatet.

När gården blev tillgänglig inleddes en intensiv period av utställningar, som skulle fortgå i många år, men som nu stagnerat avsevärt. Varje säsong sammanställdes flera utställningar, överraskande många. Utställningstiden var kort, ibland bara några veckor. Här är några exempel på det varierade utbudet

VI ÄRO MUSIKANTER
ALLTIFRAN SKARABORG

BORÅS MUSEUM
Rannaparken
20 jan - 24 feb
Öppet: 12-16

BORÅS HANDEL OCH INDUSTRI
- tradition och förnyelse

5-11 okt

Öppet: 11-18 vardagar efter anmälan tid 033 43 62 00

ROSEAUD SIOUK
Ett folk i förvandling

BORÅS MUSEUM
24 jan - 28 feb 1988

HEMSLÖJD
i
Älsborg

21/11 - 9/1 - 94

BORÅS MUSEUM
Rannaparken - Öppet alla dagar 12-16

Bilen

Lek och historia

21.1 - 17.3 1990

Borås Museum
Rannaparken

HEM & HUSHÅLL

13.9 - 98 - 31.1 - 99

En utställning om
hushållsarbete förr och nu

Borås Museum Rannaparken

4.2 - 1.4 2001

Fint och festligt
Om folkoräkter i nord

* HARALD *
OCH
FUNKTIONALISMEN

Borås Museum
RANNAPARKEN
2.9 - 17.10 - 01

SILVERHANTVERK

Seder & smeder från Borås och Ulricehamn

26.9 - 23.11 2003

Borås Museum

Utställningsaffischer. Exempel från åren 1980-2001.

under år 1977: Svenskt folkliv, Människa, Folkligt broderi, Finsk textil, Folktro, Så lekte vi förr, Gustav VI Adolfs gåva, Museal modemässa, Vävskolan 100 år, Handarbetets vänner, Bildvävnader, Järn–Koppar–Mässing–Tenn, Kjoltygens ateljé, Textila bilder, Två fotografer och Kyrklig konst. Namnen kan ge en god uppfattning om bredden på utställningsverksamheten. Av affischerna på omstående sida framgår också detta.

År 1990 ställde läraren Börje Hedberg i ordning gammaldags skolsalar i Ohlsonska gården. De representerade skilda tidsperioder och han genomförde tidstypiska lektioner med inbjudna skolklasser i projektet *Lära för livet*. Här fanns bland annat en Lancaster-skola, där duktiga elever fick hjälpa till med undervisningen. Ett exempel på museipedagogik i dubbel bemärkelse.

»Den gåtfulla kvinnan ...»

Föreningens samlingar visades ursprungligen permanent i den utsträckning det fanns plats i byggnaderna. Föremålen ordnades kategorivis, och alla sakrala föremål visades i kyrkan, föremål som hör till den textila hemslöjden i Marbostugan osv. Inredningen i de olika byggnaderna har därför normalt inte funnits där tidigare. De olika husen användes enbart som utställningslokaler.

Ett undantag gjordes 1922, vid stadens 300-årsjubileum. Intendent Blomgren ordnade då med en tillfällig utställning, som visade på stadens utveckling och blev mycket uppskattad.

År 1942 fann man i en mosse i Dannike ett lik efter en kvinna. Experter kontaktades. Kroppen analyserades och textilierna konserverades, men endast några korta artiklar om fyndet publicerades. Resterna fördes till museet och har sedan dess varit tillgängliga för allmänheten. Numera är Dannikekvinnan basen i en fast utställning: »Den gåtfulla kvinnan från Dannike. Ett mossfynd från 1600-talet».

I Nymanska gården fanns fram till sommaren 2009 några av museets basutställningar: Borås stads historia, forntid, hantverk, folktro och läkekonst samt möbler och dockskåp. Då ändrades innehållet drastiskt och i augusti 2009 invigdes en ny tematisk basutställning i huset.

Textilmuseet

Behovet av utställningsytor är alltid stort. Det lättade dock när ett nytt textilmuseum kunde begynna sin verksamhet 1972 vid Skaraborgsvägen/Simonsland. Föremål med textil anknytning flyttades då dit. Även detta drevs av föreningen och organisationen var gemensam för de båda enheterna.

Tjugo år senare flyttades samlingarna till Druveforsvägen, till Åkerlunds Spinneris gamla lokaler. Därifrån nyligen vidare till Simonsland igen.

Om Textilmuseets utveckling finns ett särskilt kapitel i denna bok.

Nybyggda Västindien i Simonsland. Byggnaden ersatte Konstsilkes gamla fabrik, där det första textilmuseet (Teko-museum) började sin verksamhet 1972. (jmf sid 135)

Ny huvudman för Borås Museum och Textilmuseet

Från början drevs både Borås Museum och senare Textilmuseet med DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING som huvudman. I åttio år var det en ideell förening som hade ansvaret för verksamheten. Vissa bidrag erhöles för museernas drift, men det var ändå föreningen som t.ex. var arbetsgivare.

Förhållandena ändrades emellertid 1984. Ett avtal tecknades då med Borås kommun där det stipulerades att byggnader och samlingar skulle stå under den senares ansvar. Föreningen avhände sig därmed möjligheten att i praktiken styra över museiverksamheten. Egendomen skulle dock även i fortsättningen vara i föreningens ägo.

Senare har man från kommunens sida gjort vissa framstötningar att ta över ägandet över byggnader och föremål. Som nybliven ordförande i föreningen 2001 kände författaren av dessa rader av de propåer som då gjordes mot styrelsen. En ändring låter sig dock inte göras så lätt, eftersom föreningen inte utan vidare kan avhända sig egendom som erhållits som gåvor eller donationer. Dessutom täcker föreningens verksamhetsområde hela Sjuhäradsbygden, och boende utanför Borås kommun vill även de ha ett ord med i laget om det ska genomföras förändringar. En annan viktig aspekt för att bibehålla äganderätten är, att föreningen sannolikt i vissa fall har lättare att få gåvor än vad kommunen har, och att det talar för en fortsatt samarbete. De stora donationernas tid är kanske inte förbi.

Ett nytt samarbetsavtal mellan parterna tecknades 2012.

Rosenträdgård och vattenfall

När det gäller utsmyckning av trädgårdsanläggningarna i Ramnaparken har denna växlat genom åren. En större förändring gjordes 2007 då en mängd rosenbuskar planterades bakom donatorn Hjalmar Linds sten vid platån. Namnet på platsen är därför numera Rosenträdgården. Samma år byggdes en liten damm med ett vattenfall ner till sjön. Dammen ligger förresten på nära nog på samma plats som friluftsscenen en gång, strax intill rosorna.

På museets område har också förändringar gjorts. En kryddgård har anlagts bakom Ramslättsgården och en kålgård mellan Sockenstugan och den nästan nya dansbanan.

För barnen

En ambition för varje museum är att locka barn och ungdomar, och försöka få dem att intressera sig för verksamheten. Att bara få dem till området är första steget i detta arbete.

Teaterföreställningar för barn har under en följd av år genomförts av Kulturföreningen Tåget på somrarna. Mestadels har det rört sig om de klassiska barnstyckena. Andra ungdomssatsningar har också gjorts.

Barnen på våra förskolor gör ofta en utflykt till parken. Lekmöjligheterna har alltid funnits där och sedan 2014 finns en riktigt modern lekplats vid sjön. I kombination med fågelkolonins många arter lockar det barn och föräldrar.

Textile Fashion Center

När vi nu är framme vid 2014 finns det anledning att se tillbaka på de hundra åren som Kulturhistoriska föreningen verkat i Idrottsparken/Ramnaparken. Mycket har hänt både under föreningens hägn och med andra aktörer som drivande part. Ett axplock har redovisats ovan.

Men det finns ändå två saker som särskilt bör uppmärksammas och firas detta år. Det första är alltså att Borås Museum fyller 100 år och går in på sitt andra sekel på denna plats. Den andra viktiga förändringen är Textilmuseets inflyttning i Textile Fashion Center i Simonsland, efter att under mer än fyra decennier ha huserat på andra ställen i staden. Må detta bli den sista flyttningen på länge.

Ramnaparken i nutid – ett friluftsmuseum

En gång var området kring Ramnasjön ett av de främsta utflyktsmålen för boråsarna. Sporten lockade många, både som utövare och åskådare. Den kära kaffetären intogs på serveringen, gärna med ett musikkapell i bakgrunden. Fåglarna matades och utställningar besågs. Det var en livlig verksamhet både sommar och vinter.

Midsommarfirandet med spelmän och folkdansare lockar stora skaror besökare

Foto: Slöjd i väst.

I dag är det betydligt lugnare i området. Det är ytterst få som hittar till platån med den gamla serveringen. Inga aktiviteter inbjuder till besök. Endast lugn och ro kan man finna där. Och en rosenträdgård.

Ramnavallen har sina evenemang och fungerar bra.

Några gånger varje år lever även området runt museet upp. Vi har nämnt nationaldagsfirandet. Vi nämner också andra dagar med fastställt innehåll. I slutet av sommaren äger en spelmans- och hantverksstämma rum. Till för några år sedan var det en dag för varje sort. Den förra drar till sig musikanter från alla håll. De vill visa sina färdigheter för kolleger och spela ihop med dem. Och även om återväxten inte är blixtrande, så kommer ändå en del ungdomar till stämman. Svårare är det att få ungdomen till dansuppvisningarna.

För ett decennium sedan sågs mer av grövre hantverk representerat i parken. Någon tillverkade trätofflor, en annan högg ut hängrännor ur stockar och en tredje kittade fönster. Nu har »finsmidet» tagit över och exempelvis smyckestillverkningen växer. Det gör också den egenodlade maten, representerade av många försäljare med egen täppa.

Julmarknader är det gott om i bygden, men vår egen håller sig väl framme när det gäller försäljare och kunder.

Rekreation och motion

Om parken ska användas till något mer än rastning av hundar, och motionering av alltför stillasittande kroppar, så gäller det att komma med idéer.

Området kring Ramnasjön har alltid bjudit på en vacker natur och ett lugnt läge nära den bullrande staden. Det har gjort att många stadsbor har valt denna plats för sin promenad, sin rastning av hunden eller sin motionsrunda. Förr var flanerandet dominerande, men numera har farten ökat betydligt, och löpandet är vanligt. Inte så många hinner stanna upp och beskåda parken. Hellre då ett extra varv runt sjön. Detta är tidens melodi. Det stora problemet i Ramnaparken är att locka besökare till museet. Med ett ytterst begränsat öppethållande känns därför framtiden en aning dyster.

Gamla skal runt ett nytt liv — kulturarvet lyfte Borås

FREDRIK HJELM

I mitten av 1900-talet började den svenska textilindustrin känna av konkurrensen från nyindustrialiserade länder med låga arbetarlöner. I Norrköping lades yllefabriken Drags AB ner redan 1954. I Borås kom den första nedläggningen 1956 då Druvefors Väveri AB försattes i konkurs. Sysselsättningen minskade kraftigt i Sverige och Borås, nedgången var cirka 60 procent under åren 1950 till 1968. Detta framtvingade en radikal omstrukturering av den svenska textilindustrin, vilket kom att resultera i omfattande nedläggningar, fusioner och ändrad produktionsinriktning. Konsekvenserna för en stad som Borås, där textilindustrin var det bultande hjärtat som syresatte varje del av staden och gav den liv, blev naturligtvis förödande.

En textilindustri i fritt fall lämnade efter sig ett enormt bestånd av industribyggnader som inte längre behövdes för sin ursprungliga funktion. Borås var en håglös stad med stor utflyttning och växande arbetslöshet och det fanns inga nya verksamheter som stod på kö för att få flytta in i de äldre fabriksbyggnaderna. I motsats till dagens situation, när de anses vara en resurs som berikar staden på många olika plan, blev det fysiska arvet efter textilindustrin i stället en belastning. Det blev en belastning som var så tung att Borås inte orkade bära den, varken ekonomiskt eller mentalt. Det gamla, det uttjänta, det olönsamma, smutsiga och slitsamma skulle bort. Grävskoporna och dynamitgubbarna fick fritt spelrum och de lämnade efter sig ett stort hål i stadens historia. Rivningsvågen som drabbade industribyggelsen på 1970- och 1980-talen blev lika förödande som den som ödelade stadens alla arbetarstadsdelar

under främst 1960-talet. Borås stod inför det faktum att staden, som hade levt och andats industri och arbetarklass under ett drygt sekel, snart skulle möta framtiden utan vare sig bostadsbebyggelse eller industribyggnader från den tid som utgjorde fundamentet till stadens existens och i princip hela dess identitet. Några få kloka människor, inom bland annat museivärlden, insåg tidigt problemet med att i framtiden få en rotlös stad att växa och blomstra igen. Utan det fysiska kulturarvet som ram för vardagslivet skulle det inte bli någon lätt uppgift — det skulle snarare bli en omöjlig uppgift.

Trots de omfattande rivningarna av uppskattningsvis etthundratusen kvadratmeter tomma fabrikslokaler under »den mörka perioden» fanns det vid början av 1990-talet fortfarande relativt många fabriksanläggningar bevarade i Borås. De befann sig i ett väldigt varierande tekniskt skick och återbrukades av en mängd olika verksamheter. Mörka skuggor föll dock fortfarande över flera industribyggnader som innehöll tomma lokaler och samtidigt stod inför mycket kostsamma underhållsåtgärder. En av de största aktörerna på den här marknaden var Borås kommun som hade köpt in och övertagit ett stort antal industribyggnader, vilka man nu hade under sina vingars beskydd. Ur bevarandesynpunkt skulle det visa sig vara både bra och dåligt. Med kommunen i förarsätet togs vanligtvis inga förhastade beslut om rivning. Samtidigt fanns inte de ekonomiska förutsättningarna, initiativförmågan och drivkraften att förädla och förvalta husen på ett långsiktigt sätt vilket naturligtvis var ohållbart i det långa perspektivet.

Rivningar möter hårt motstånd

Det berättas att när den välkände norske arkitekten Niels Torp var på besök i Borås vid tiden runt 1993 för att besöka byggarbetsplatsen för Hestra parkstad, där han hade ritat det norska kvarteret Grieg, uppmärksammade han den dåvarande stadsbyggnadschefen Hasse Johansson på en stor industribyggnad i gult tegel, som stod i kvarteret Astern utmed Riksväg 40 i centrala Borås. Niels Torp menade att byggnaden borde rivas, eftersom han ansåg att den hindrade förbipasserande bilister att se staden Borås från motorvägen. Hasse Johansson tyckte att idén var bra och lade fram ett förslag till politikerna i Byggnadsnämnden som gick ut på att riva den före detta spinneribyggnaden och i stället skapa en vacker parkering(!) som lanserades under den något motsägelsefulla benämningen »Parkering i park».

I en stad med ett snabbt krympande bestånd av äldre industribyggnader från den första textilindustriepoken föll inte Hasse Johanssons förslag i god jord hos alla. På Textilmuseet fanns vid den tiden en mycket välkänd, engagerad och bildad chef vid namn Anders Larson. Tillsammans med sin kunniga personal och bland andra industriminneskonsulten Trad Wigglesworth arbetade han sedan decennier tillbaka mycket aktivt med att inventera, beskriva och berätta om indutribesbyggelsen i Borås och Sjuhäradsbygden.

Det rivningshotade spinneriet från 1885 klarade sig undan grävskoporna och blev i stället en stolthet för staden.

Foto: Fredrik Hjelm, 1998.

Bland andra var kulturnämnden i Borås kommun negativ till den planerade rivningen och krävde att ett eventuellt rivningsbeslut skulle föregås av en inventering av vad som fanns kvar av industribebyggelsen i stadens centrala delar. På så sätt skulle kommunen få ett relevant och bra underlag inför beslutet att riva eller bevara byggnaden, samt även stå väl rustade inför liknande frågeställningar längre fram i tiden. Både dåvarande stadsbyggnadskontoret och byggnadsnämnden var positiva till förslaget och medel avsattes för inventering och rapportskrivning under hösten och vintern 1995–96. Detta arbete var alltså en direkt konsekvens av förslaget att riva det gamla spinneriet i kvarteret Astern.

Undertecknad var vid den här tiden en relativt ung och nyutexaminerad bebyggelseantikvarie som genom Textilhistoriska Sällskapet i Borås redan under hösten 1994 fick chansen att arbeta med inventering och dokumentation av den kvarvarande industribebyggelsen i Borås. Inventeringsrapporten, som togs fram inom ramen för dåvarande Älvsborgs Läns museums verksamhet, kom fram till att den vackra tegelbyggnaden, som uppfördes efter tyska ritningar för Borås Spinneri AB redan år 1885, i sin utformning och organisa-

tion var en pionjär, en arketyper för väveri- och spinneribyggnader i Borås och Sjuhäradsbygden. Efter många och långa diskussioner bland politiker och på tjänstemannanivå stoppades slutligen planerna på rivning år 1996. Spinneribyggnaden med tillhörande bomullsmagasin såldes i stället till Boråsfamiljen Bartholdson och deras företag Pulsen AB, under förutsättningen att den skulle restaureras exteriört till ett utseende som liknade det ursprungliga. Det mycket ambitiösa restaureringsarbetet, som pågick under 1998–2001, leddes av arkitekt Bo Ekström och snart femton år senare är de båda byggnaderna på alla sätt välmående och välfungerande. Det tidigare förfallet har vänts till prydnad och anläggningen är i dag en pärla i stadsbilden och en stolthet för staden.

Viskastrandsgymnasiet och Åhaga Lokverkstad — från belastning till resurs

Vid mitten av 1990-talet fanns alltså en ökad medvetenhet om att staden inte hade så många välbevarade, och i någon mån autentiska, kulturmiljöer från textilindustriepoken kvar att spela med. Rivningar och okänsliga ombyggnader hade, som nämnts ovan, utarmat beståndet högst avsevärt. Samtidigt hade den ekonomiska kris som pågick ställt en mängd frågor om resurshushållning och återbruk av den redan befintliga bebyggelsen. Brundtlandkommissionen och Agenda 21-arbetet hade fått ordentligt fäste i samhället och diskussionen om en hållbar utveckling satte kulturmiljövårdens tankar om varsamhet och bevarande i fokus på ett helt annat sätt än tidigare.

I Borås hade den stora anläggningen för AB Wiskadals Fabrik (1919) genomgått en omfattande ombyggnad och renovering vid slutet av 1980-talet. Med utgångspunkter i »yuppie-eran» och den högkonjunktur som rådde inom framförallt byggbranschen vid den här tiden, hade resultatet av den aktuella ombyggnaden blivit en tidstypisk miljö som främst interiört i princip helt förnekade byggnadens ursprung i textilindustrin och den tidiga postorderverksamheten. När så det nya Viskastrandsgymnasiet, som ligger på motsatta sidan Viskan ett stenkast från före detta AB Wiskadals Fabrik, skulle utformas och projekteras under 1993–94 hade nya vindar börjat blåsa allt starkare inom byggbranschen. Högkonjunktur hade förbytts i lågkonjunktur och en rådande byggkris lyfte tankar om återvinning, återbruk. Bevarandeperspektivet stod (som alltid under dåliga tider) högt upp på agendan. På nästan alla nivåer inom det svenska samhället talades det om resurshushållning med både ekonomiska medel och fysiska strukturer.

Den fabriksanläggning som tidigare inrymt Viskastrands Mekaniska Wäveri AB (1876) och Väfveriaktiebolaget Victoria (1898) samt senare även Borås Yllefabriks AB, var hårt nedsliten och hotades av rivning. Den pågående verksamheten hade något år tidigare bestämt sig för att flytta till nybyggda och betydligt mer ändamålsenliga lokaler vid Ryda industriområde. Borås

Industribyggnader från 1876 och 1937 möts i en industrimiljö, som 1996 fick namnet Viskastrandsgymnasiet.

Foto: Fredrik Hjelm, 1994.

kommun stod i ett slag med 18 000 kvadratmeter lokalyta som till stora delar var kontaminerade av hydraulolja. Tanken föddes att byggnaderna i kvarteret Viskastrand 2 skulle kunna återanvändas som gymnasieskola. Från att ha huserat en mekanisk industri under namnet Monsun-Tison AB, skulle anläggningen i stället rymma undervisningslokaler för unga gymnasister i främst praktiska ämnen. Den undervisningen hade under lång tid legat utspridd på flera olika ställen i Borås och kommunen ville gärna koncentrera alla utbildningar till en anläggning. Tanken om återbruk låg helt rätt i tiden, men vägen fram till en färdig skolbyggnad blev inte helt enkel.

Projektet drevs framåt av bland andra dåvarande stadsarkitekten Dick Hedman som i sin ambition att lägga ombyggnaden och bevarandet på »rätt nivå», bland annat tog med sig byggnadsnämndens ledamöter till Hamburg för att studera varsamt återbrukade industrilokaler. Dick Hedman myntade även det något hemvävda begreppet »balanserad råhet» för att beskriva hur lokalerna skulle upplevas när de stod färdiga. Inom kulturmiljövården skulle sedan länge etablerade begrepp som autenticitet, patina och varsamhet beskriva målbilden på ett ganska bra sätt. I en kommun där bevarandefrågorna hade varit lågprioriterade under flera decennier var dock tanken på ett återbruksprojekt med målsättningen att hitta en »balanserad råhet» ett stort steg i rätt riktning. Trots en vid tiden mycket kostsam ombyggnad, projektet landade

slutligen på drygt 150 miljoner kronor, och protester från framförallt den blivande lärarkåren vid skolan, genomfördes den omfattande och komplicerade ombyggnaden under 1995–96 och resultatet blev efter omständigheterna mycket bra. Arkitekt för arbetet var Bo Ekström. Borås kommun invigde det nya Viskastrandsgymnasiet på hösten 1996; applåder och studiebesöken ville aldrig ta slut. Projektet blev något av en milstolpe och en vändpunkt för synen på det befintliga beståndet av industribyggnader i Borås. Framgången med att varsamt bevara och återbruka kulturarvet för att skapa unika lokaler med ett historiskt djup skulle bli en vägvisare för flera stora ombyggnadsprojekt under den kommande femtonårsperioden.

I Borås har industrialismen inte bara lämnat efter sig spår som är direkt knutna till textilindustrin. Det har även funnits ett litet antal anläggningar med inriktning mot mekanisk industri i staden. Mest känd är säkert Borås Mekaniska Verkstad som var belägen vid Magasinsgatan i närheten av spårområdet vid Borås Centralstation. I området Trandö, beläget strax söder om Borås centrum, hade Åhaga Lokverkstad etablerats år 1903. Verkstaden behövdes i en stad som vid tiden hade vuxit ut till en stor järnvägsknut med linjer till Herrljunga, Varberg, Göteborg och Alvesta. Den knappt femtusen kvadratmeter stora anläggningen för Åhaga Lokverkstad hade under 1990-talets första hälft förfallit snabbt och var vid den här tiden på väg att bli vad som bäst kan beskrivas som en ruin. Rivningshotet hängde blytungt över Åhaga efter att fastighetskontoret lämnat in ett rivningslov redan i juni 1985. Lokalförslöjningsnämnden ställde under 1994 åter frågan om rivning på sin spets. Byggnadsnämnden och stadsbyggnadskontoret i Borås kommun arbetade för ett bevarande av anläggningen och redovisade i mars 1995 en projektbeskrivning som syftade till att rädda Åhaga. Kostnaderna skulle bli relativt höga, cirka 15 miljoner kronor, vilket skapade debatt. Vissa politiker valde att, föga smickrande, konsekvent kalla anläggningen för »tegelhögen på Åhaga». Uppfattningen var att denna skamfläck skulle rivas så fort som möjligt. Att se den som en resurs för Borås var en omöjlig och närmast skrattretande tanke.

En strimma av hopp fanns dock för ett bevarande i ett Borås som var svagt på uppgång. Med Viskastrandsgymnasiet under ombyggnad, och med parallella planer på att restaurera spinneriet i kvarteret Astern i ryggen, vågade styrande politiker i samarbete med sina tjänstemän ta ett modigt beslut och satsa på ytterligare ett stort återbruksprojekt. En solstråle träffade kvarteret Trandö 2 i maj 1995 då byggnadsnämnden tog beslutet att arbeta fram en ny detaljplan med inriktning mot ett bevarande. I stället för att jämnas med marken kom tidsandan, krisen inom byggsektorn och ett antal engagerade boråsare att rädda Åhaga Lokverkstad.

Precis som i de flesta bevarandeprojekt blev vägen från en idé om ny användning till avslutad renovering väldigt lång. I exemplet Åhaga Lokverkstad startade återbruksdiskussionen redan 1995, återinvigningen ägde rum först

Åhaga Lokverkstad bevarades efter många och långa diskussioner.
Anläggningen återinvigdes i juni 2002.

Foto: Fredrik Hjelm, 2007.

sju år senare. Tålamod är med andra ord något av ett ledord i arbetet med att bevara byggnader. Angreppssättet när det gäller ombyggnaden av Åhaga präglades väldigt mycket av en stram budget. I en första etapp skulle endast det yttre skalet, bestående av fasader, fönster och tak renoveras, medan det omfattande arbetet med att renovera interiören skulle lämnas till en framtida ny hyresgäst. Arbetet genomfördes under 1997–98 i samarbete med bland andra Länsarbetsnämnden och Byggutbildarna vars verksamhet gick ut på att ge unga arbetslösa byggnadsarbetare chansen till arbete. Under lågkonjunkturen var arbetslösheten stor och många unga saknade möjligheter att få göra sina lärlingstimmar. Byggbranschen såg faran i att den utbildade arbetskraften sökte sig till andra branscher. De behövde hållas kvar i yrket för att kunna börja arbeta om byggkonjunkturen skulle vända inom en snar framtid.

I en form av lärlingssystem tog 14 yrkesverksamma snickare, murare och plåtslagare sig an totalt 7 unga byggnadsarbetare och Åhaga Lokverkstad utvecklades till ett riktigt lyckat projekt där återanvändning och varsamhet stod i fokus. Bara det som verkligen behövde bytas fick ersättas med nytt material. Samtliga ursprungliga fönster renoverades, nyupptagna portar sattes igen och ersattes med fönsterytor enligt ursprungligt utseende. När »skalet» stod färdigt fanns plötsligt ett tiotal intressenter på kö för att använda den anläggning som tidigare ansågs omöjlig att hyra ut. Livsmedelshall, bilhall, företags-

centrum och stadsarkiv var några av de förslag som fanns för ny användning. Som det har visat sig i många tidigare fall vill många verksamheter synas i och förknippas med en karaktärsfull och kulturhistoriskt värdefull byggnad. En detaljplan för Åhaga, med långtgående bestämmelser gällande bevarande av såväl exteriören som interiören, togs fram år 2002. Kulturhistoriskt värdefulla detaljer som sågtandstak, skorsten, traverser, lyftdon samt fönsterpartier skyddades och detaljplanen används i dag som stöd för bygglövshanteringen när Åhaga ständigt utvecklas och förändras.

Det blev till slut den nybildade Åhagastiftelsen som tog över anläggningen. Sedan invigningen i juni 2002 har stiftelsen gjort ett fantastiskt arbete med att utveckla Åhaga, som blivit en enda låg framgångssaga. Åhaga har kommit att bli ytterligare en viktig pusselbit i arbetet med att låta kulturarvet få en central roll i arbetet med att skapa bilden av ett nytänkande och positivt Borås. Anläggningen är ett bevis på den otroliga kraft som finns i kulturarvet som drivande faktor i utvecklingen av en stad. Utan historia — ingen framtid.

Industrisamhällets lämningar skapar ramar för det nya kunskapssamhället

Det senaste och samtidigt största projektet med att återbruka och bevara lämningar efter Borås stolta industritradition är arbetet med området Simonsland. Likt förvandlingen av Viskastrandsgymnasiet på 1990-talet byttes innehållet i byggnaderna från en ursprungligen bullrig industriproduktion till en betydligt mer sofistikerad miljö med syftet att bygga upp kunskap och sprida information. Med start 2006 togs de första stapplande stegen mot vad som i dag benämns Textile Fashion Center. Den yta som stod inför ombyggnad var på nära sextio tusen kvadratmeter och merparten av den ytan är i dag återanvänd av bland annat Textilhögskolan och Textilmuseet. Kanico AB heter företaget som äger och förvaltar byggnaderna i Simonsland. Det leds av byggaren Kjell Berggren som gjort en lång och lärorik resa när det gäller bevarande och återanvändning av äldre industribyggnader i Borås. Han har bland annat haft en central roll i ombyggnaden av Åhaga Lokverkstad samt vid renoveringen av den stora anläggning som ursprungligen uppfördes för Borås Band- och Hängslefabrik vid Ålgården. Att han köpte och förädlade Simonsland var ingen slump, Kjell Berggren hade sedan länge insett potentialen i att äga och förvalta karaktärsfulla äldre byggnader med ett kulturhistoriskt värde.

Efter nästan tjuugoårs arbete med att bevara och återbruka industribyggnader i staden är det inte underligt att ett återbruksprojekt av den här storleken genomförs och blir en framgång i Borås. Det är resultatet av en lång rad kloka beslut och investeringar som alla pekat i samma riktning. Staden har insett att man har ett användbart kulturarv att bygga sin framtid på. Man vet av egen erfarenhet att kulturhistoriskt värdefulla byggnader kan fungera som katalysatorer för nytt liv i mer eller mindre uträknade och nedgångna städer eller

områden. De städer som inte har rivit sitt kulturarv är vinnare i det sammanhanget. Av ekonomiska skäl, men även i hållbarhetens och historiens namn, arbetar många städer och mindre orter i Sverige numera med, att likt Borås, bevara befintliga industrimiljöer. I stället för att se industrihistorien som något som skall elimineras är det moderna arvet nu något man stoltserar med.

När allmogesamhället var i upplösning vid inledningen av förra seklet dokumenterades de hastigt försvinnande levnadssätten, redskapen och byggnaderna. Detta kulturarv utgjorde sedan det fundament som det nya industrisamhället byggdes på. Hundra år senare har man nu klarat av en liknande transformation när industrisamhället har övergått i ett informationssamhälle eller kunskapssamhälle som det ibland kallas. Borås ser i dag ljust på framtiden och det tack vare att stora delar av det byggnadsarv som industrialismen lämnat efter sig med stor säkerhet kommer att utgöra en stabil grund för identitet, kontinuitet och tradition i det nya kretsloppsbaseade samhälle vi står inför.

Källor och litteratur

Borås Stad, Samhällsbyggnadsförvaltningens arkiv.

Borås stads historia, (2005) del II, och del III. Historiska media.

Industribyggnader i Borås (1996) Inventeringsrapport

Borås kommun och Älvsborgs länsmuseum.

Kinnarumma kyrka, 1860-tal.

Kyrkan blev ett halvsekel senare en viktig del av Borås Museums (Kulturhistoriska föreningens) byggnadsbestånd i Ramnaparken. Den kallas numera Ramnakyrkan.

*Tuschteckning med tuschlavering och akvarellering i blått (32x24 cm).
Hilder Werner (1841–1913), Vänernuseet.*

Ramnaparkens byggnader och minnesmärken

LENNART WASLING

En förening med kulturhistorisk inriktning — en sådan som vår — kan lägga sin tid och kraft på många områden. Den kan samla på föremål, forska kring intressanta ämnen, publicera skrifter, arrangera tillställningar för medlemmarnas trivsel eller ägna sig åt att vara remissinstans. Ja, det finns naturligtvis mycket annat som den också kan välja att sätta sin fokus på. Verksamheter kan lyftas fram på olika sätt och de kan växla över tid.

Det är ändå oftast en sak som hamnar i främsta rummet och intresserar de flesta medlemmarna — samlandet. Museibyggandet med hus och föremål förblir det viktigaste i föreningens identitet. Extra sorgligt är det då att tänka sig, att det är få föremål som kommer att sparas från vår tid. Att återuppbygga en 1960-talsvilla bland de andra byggnaderna i parken är knappast att tänka på. Och t.ex. elektronik är i princip omöjlig att spara. Samlandet är dessvärre ett avslutat kapitel och av nutida föremål får vi nöja oss med dokumentationer i form av foton och texter. Det kommer inte att ge samma känsla!

Byggnaderna

Ramnaparken, eller Folkparken som den kallades från början, var i Borås stads ägo när DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING fann platsen där man skulle komma att förvara sina samlingar. Efterhand skulle området fyllas med byggnader och kulturföremål i en aldrig sinande ström. Jo, nu har den förstås sinat eftersom, som vi nämnde ovan, just inget tas emot längre.

En presentation av Ramnaparkens byggnader följer här. Var och en med sin unika bakgrund och på sin tid noga utvald för att fylla ett behov.

Kinnarumma gamla kyrka — Ramnakyrkan

På ursprunglig plats

Kyrkan har i tusen år, genom sitt centrala läge och sin dominerande storlek, varit en karaktärsbyggnad i varje socken. I Ramnaparken har kyrkan också den viktigaste platsen — från början som museilokal, men sedan lång tid tillbaka åter som kyrkorum.

Kinnarumma socken tillhör Göteborgs stift och ingick fram till 1940 som annex i Seglora pastorat, därefter i Fritsla. Från 1962 är Kinnarumma huvudförsamling i pastoratet med samma namn och Seglora är nu annexförsamling. Socknen är belägen cirka 10 km söder om Borås centrum, och ingår numera i Borås Stad.

I Kinnarumma socken i Marks härad har det funnits flera kyrkor i gångna tider. De tidiga var ofta byggda i trä. När en kyrkobyggnad tjänat ut byggdes en ny, och den gamla revs.

Centrala delar, långhuset och koret, i denna kyrka uppfördes under åren 1690–91. Belägg för detta får man av uppgifter i domboksprotokoll, där det talas om att socknen fått tillstånd att hugga ekar till byggnaden.

Kyrkoherden Swen Bohulthenius drev igenom kyrkbygget, som kostade 300 daler, varav en kollekt i stiftet gav 53 daler 9 öre silvermynt. Den ene byggmästaren mästare Anders fick 90 daler för att han reste stommen, den andre mästare Oluf Torsson fick 82 ½ daler för att spåna och inreda, samt bygga vapenhus. Bönderna fick göra oavlönade dagsverken.

Följande besked ges om kyrkans färdigställande:

Den 19 Sönd. efter Trinitatis [Trefaldighetsdagen] 1691 höll kontraktsprosten Andreas Gadelius i Torestorp visitation i Kinnarumma kyrka, varvid han tillsporde socknemännen om de voro nöjde med sina stolerum, som de i sin nybyggda kyrka bekommit, och som tillförne af socknestämman voro avdelte? Vartill de enhälleligen svarade att de därmed äro tillfreds som afgjort är på socknestämman.

En tornbyggnad uppfördes 1730, varvid det gamla vapenhuset revs. Tornet förstärktes 1802, men förstördes av häftig blåst och nedrevs till hälften 1869 på så sätt, att bottenvåningen stod kvar och skiljemuren mellan tornet och långhuset höggs bort. I tornets bottenvåning insattes fler kyrkbänkar efter rivningen. En läktare på nordsidan borttogs samtidigt och fönster upphöggs där, eftersom sådana inte funnits där tidigare. En fristående klockstapel hade då redan byggts.

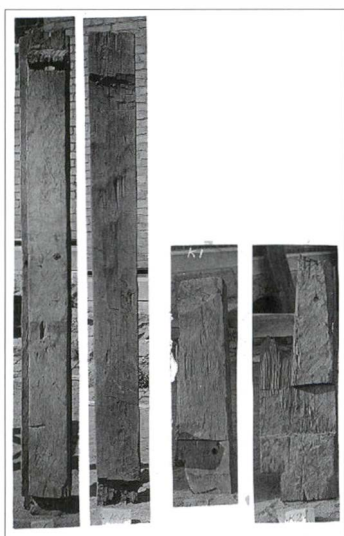
År 1781 byggdes bakom koret en absid, inrymmande sakristia. Ett vapenhus uppfördes 1869, samtidigt som tornet revs. Läktaren flyttades västerut när långhuset blev förlängt med det nedblåsta tornets underdel.

Resultatet blev att »den gamla kyrkan saknar någon som helst utpräglad stil och förefaller ej så litet egendomlig, tillbyggd som den synes vara flera gånger», tyckte en kritisk röst i Borås Folkblad.

kontaktperson, spelade därför föreningens ordförande Johannes Erikson. Han var då direktör i Rydboholmsbolaget och var son till dess grundare, den kände förläggaren Sven Erikson, som ju var hemmahörande i Kinnarumma. Johannes Erikson omkom tragiskt 1912, men vid invigningen på midsommaraftonen 1914 påminde landshövdingen Karl Husberg om hans roll:

Ej heller må här glömmas den förtjänst, Joh:s Erikson inlade om föreningen, då det gällde förvärfvandet af Kinnarumma gamla kyrka. Det var helt visst hans tungt vägande ord, hvilket kom församlingen att som gåfva öfverlämna kyrkan med löst och fast.

Avsikten med förvärfvet var att få tillgång till en ändamålsenlig och billig museilokal i Idrottsparken. Dit kunde föreningens föremål, särskilt de med sakral anknytning, flyttas och ställas ut för beskådande.

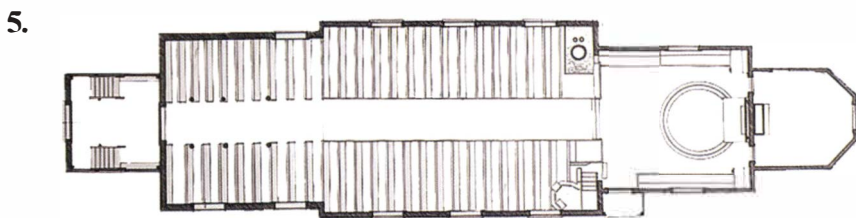
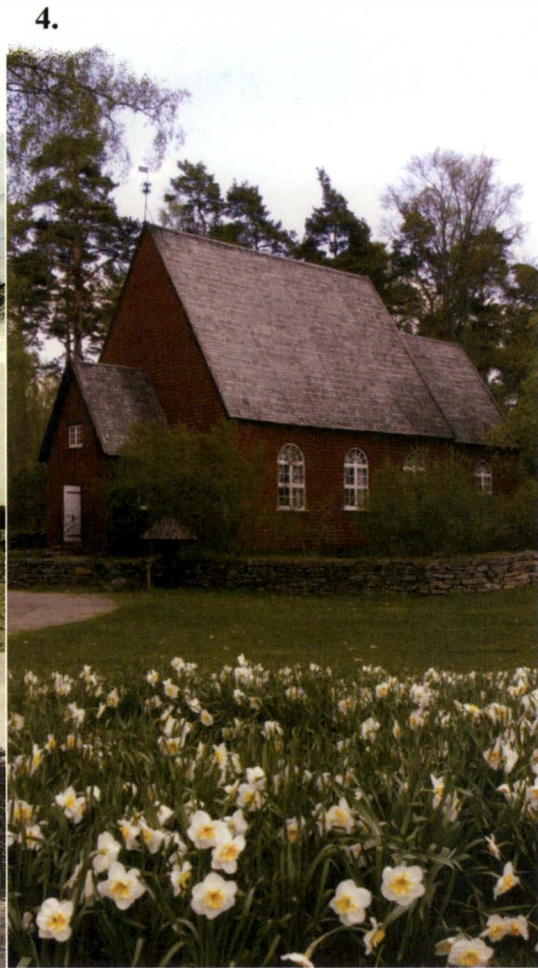
»4 materialstycken av ek. Från stavkyrka.
Funna under Kinnarumma kyrka.
Tidsbestämda dendrokronologiskt till år 1130.

Historiska museet.

Vid nedmonteringen på kyrkans ursprungliga plats i Kinnarumma påträffades under golvet rester av en gravkammare och cirka 50 delar av trä från en stavkyrka. Kungl. Vitterhetsakademien önskade överta dessa unika ek- och furuplankor, och deras bud på 300 kronor accepterades av föreningen.

Kyrkan flyttades 1912 till sin nuvarande plats. Kostnaden för detta uppgick till 2 500 kronor. Den del av kyrkan där tornet tidigare fanns togs inte med vid flyttningen, inte heller vapenhuset. Fönstren på norrsidan sattes igen för att få en bra vägg för hängande museiföremål.

Intill år 1871, »då kyrkan senast blef målad, funnos en mängd lika egendomliga som åldriga målningar på väggar och tak. Af de gamla målningarna kan man nu skönja högst obetydligt». Allt hade blivit övermålat enligt tidens sed. Efter flyttningen togs stora delar fram efter mödosamt arbete.

Kinnarumma gamla kyrka — Ramnakyrkan.

1. 1690–1869 med torn i Kinnarumma (*se sid. 62*)
2. 1869–1907 tornet rivet (långhuset förlängt med tornets djup, något smalare; fristående klockstapel)
3. 1914–1930 museibyggnad i Ramnaparken
4. 1930– nuvarande utseende med vapenhus
5. planritning vapenhus, tornets underdel, långhus, kor, absid m. sakristia
– utförd av Nils Gustafsson innan kyrkan flyttades från Kinnarumma

Målningarna har utförts av Detleff Ross 1752. För detta fick han en ersättning på 290 riksdaler. Ross fick burskap i Borås 1735 och har dekorerat flera kyrkor i trakten. Om denne målare sägs följande:

DETLEFF ROSS, fabrikör, kyrkomålare, dog 1764 d. 10 dec. 58 år gml. R. var av tysk härkomst, son till målarmästaren Johan R. Melldorph, Holstein, o. Anna Stockhouf.

R. arbetade först i Stockholm, där han blev mästare 1739 och bosatte sig sedermera i Borås, då han förenade sig med göteborgsämбетet. Burskap i Borås 1735 29/10.

I Sjuhäradsbygden fann R. ett givande arbetsfält och utförde kyrkmålningar i ett stort antal av dess kyrkor. R. var mycket produktiv och arbetade med gesäller under sig, varför han kallades »fabriqueur». J. C. Weisstern, som oaktat sitt tyskt klingande namn, var av svensk härkomst och bördig från Tranemo, arbetade under R.

R. ägnade sig icke endast åt kyrkmålning och utförande av tavlor med bibliska motiv, utan upprättade även tapet- och vaxduksfabrik i Borås, å vilken han erhöll privilegium 1741 d. 5 febr., enl. kommerskollegiets protokoll.

Ross var gift m. Maria Borgman, av boråssläkt, i hennes 2:a gifte, Död 1763 d. 7 jan. 77 år gml. Enl. vallängd 1742 voro makarna bosatta å tomt n:o 28 i 1:a kv. År 1739 skänkte de till Borås kyrka en tavla, föreställande Jesu dop, förmodligen utförd av Ross, och 1763 två nummertavlor, som ännu äro bevarade i Caroli kyrka.

*Gunnar Håkansson, Boråsbor på 1600- och 1700-talen,
Kulturhistoriska föreningen, 1943.*

Vid flyttningen följde även kyrkans altarskåp och predikstol med, liksom kyrkkistan. Kinnarumma församling ville långt senare (1941) ha tillbaka kistan, men föreningen ansåg att den bättre hörde ihop med kyrkobyggnaden och gav ett nekande svar.

I ett inskriptionsfält vid uppgången till predikstolen kan man läsa:

Guds Heliga namn till ähra och kyrckian till prydnad är denna predikstol medh kyrckians medell förfärdigat. Då warande pastor Andreas Bergius. Gjord aff Gustaf O. Kihlman. Kyrkeverdar Per Hansson och Sven Hanson. [på bräda:] 1696.

I långhuset monterades inga bänkar, då den delen av kyrkan skulle bli utställningssal, men några flyttades upp på läktaren. Vid kyrkans återuppförande flyttades läktaren tillbaka till sitt ursprungliga läge. Vid rivningen av det gamla tornet hade den fått en plats längre bak.

I kyrkan visas numera medeltida skulpturer och andra föremål från kyrkor i Sjuhäradsbygden, skänkta till eller deponerade hos föreningen. De senare vill man numera allt oftare ha tillbaka till den ursprungliga kyrkan.

Kyrkan stod klar, med samlingar på plats, i samband med invigningen av museet i Idrottsparken/Ramnaparken 1914.

Åter kyrkolokal – sakraliserad

När föreningen inköpt Ramslätts gästgivargård fick man nya utrymmen för visning av föremålen. Huvuddelen av samlingarna flyttades över dit, och den gamla museilokalen återinvigdes för gudstjänstbruk 1930.

Flera förändringar hade då gjorts, vilket framgår av följande citat ur föreningens protokoll:

Kyrkobalken [muren runt kyrkan] färdigställdes och försågs med portar, kopierade efter dylika i bygden. Stenen fick hämtas i Gässlösa på regementets mark. [kostnad: 2 000 kronor]

På västgaveln uppfördes, med ledning av gamla uppmätningar och fotografier, ett vapenhus. [1 500 kronor]

Ny bänkinredning utfördes, varvid ett antal gamla bänkdörrar från Vänga kyrka, som redan funnos i föreningens ägo kommo till användning. De målade rosorna på dörrarna tvättades, varvid de gamla praktfulla färgerna framkommo på ett förvånande sätt. [800 kronor]

På några nygjorda bänkdörrar har likaledes utförts nya målningar, som, för att skiljas från de gamla, försetts med artistens signatur.

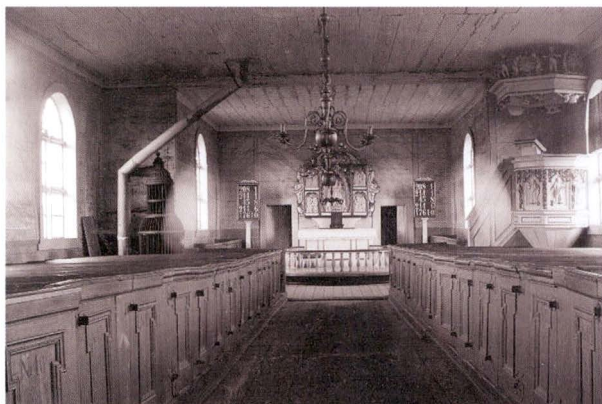
Altarring byggdes efter modell av en i Borgstena kyrkas klockstapel befintlig, mycket defekt sådan. De på fyllningarna målade blommorna kopierades på den nya altarringen. [250 kronor]

De i kyrkan befintliga äldre inventarierna omordnades, rengjordes och konserverades, där sådant var nödvändigt. För äldre kyrkliga textilier utfördes ett skrudskåp.

Klockstapeln flyttades in på det fredade området, där ock några i föreningens ägo befintliga gravstenar anbragts. För andra stenföremål, ornerade detaljer till portaler och fönster, runstensfragment o. dyl. anordnades ett lapidarium [en samling stenmonument] innanför kyrkobalkens östra sida.

Kyrkans interiörer vid olika tidpunkter.

- övre bild: ursprunglig i Kinnarumma
- mittre: museilokal i Ramnaparken
- nedre: nutida återställt kyrkorum.

Utanför kyrkan finns en brudsten, vilket var vanligt. På denna skulle brudparet eller bara bruden stiga upp för att visa sig för menigheten – »stå på heta stenen».

Offerstocken eller armbössan (»fattigbössan») utanför kyrkogårdsmuren är en kopia av den som fortfarande är uppställd vid uppfarten till Kinnarumma nya kyrka. Texten på stolpen där lyder:

Du, som ser wid denna wägen
en Guds boning närbelägen,
gif med glädje, om du har!
Herren skall dig sjufaldt löna,
dig med nåd och lycka kröna
på hwad väg och stig du far.

Några smärre skillnader i texten finns mellan originalet och kopian vid Ramnakerkyrkan. Innebörden är dock densamma.

Vid återinvigningen söndagen den 12 oktober 1930 hade »Kinnarummatemplet två biskopar vid altaret», enligt en tidningsuppgift. Biskop Hjalmar Danell från Skara stift och Carl Block från Göteborgs tjänstgjorde och såg till att kyrkan återkristnades eller sakraliserades, som den gamla termen lyder. Kyrkan kunde då åter användas för gudstjänstbruk, vilket ytterligare underlättades när ett värmesystem insattes efter något år; det skedde i Caroli församlings regi. Idag används kyrkan mest för dop och bröllop. Numera har Caroli församling inget ansvar för kyrkan.

Från början kallades museilokalen oftast för Kinnarumma gamla kyrka, men 1931 gjordes ett namnbyte till Ramnakerkyrkan, då risken för förväxling var stor när nu båda var kyrkolokaler. Senare har förslag kommit om att den borde ha kvar sitt ursprungliga namn, men det har ansetts mindre lämpligt, då ju Kinnarumma har en ny kyrka.

På heta stenen.

»Fattigbössan»
Kopian i Ramnaparken.

Se även Kulturhistoriska föreningens årsbok *Från Borås och de sju häraderna*, 2003, främst avseende takmålningarna.

Klockstapel från Öra, med klocka från Vad.

Klockstapeln

En klockstapel uppfördes intill sockenkyrkorna redan under den äldsta kristna tiden i Sverige. Den var i allmänhet i bruk fram till åtminstone 1700-talets mitt. Då ersattes den ofta av ett kyrktorn. Bruket växlar dock i olika delar av landet.

Klockstapeln i Ramnaparken kommer från Öra socken i Gäsene härad, där den sattes upp 1671. Den har öppet stativ och spånklädd huv. När Öra kyrka försågs med torn 1913 blev klockstapeln överflödigt och såldes till föreningen för 75 kronor. Den kom på plats 1915. En renovering av stommen företogs senast 2008.

Till klockstapeln hörde ingen klocka när den flyttades till Ramnaparken. Den ursprungliga lämnades som delbetalning när Öra skaffade nya klockor, och klockstapeln stod därför tom ett par år. Den klocka som sedan hängdes där kommer från Vads församling i Vadsbo härad i Skaraborgs län. Den levererades »färdig och upphängd» såsom gåva av några boråsare.

Klockstapeln ställdes först 20 meter rakt öster om kyrkan, men flyttades innanför kyrkobalken (stenmuren) när denna lagts. Det skedde inför kyrkoinvigningen 1930.

Sockenstugan på ursprunglig plats i Kinnarumma.
Kyrkan i bakgrunden ersatte »vår» kyrka 1907, men var av undermålig kvalitet och revs 1940.

Sockenstugan

I närheten av kyrkan fanns — tidigast från 1600-talet — i de flesta socknar en stuga för sockenstämma, där lokala angelägenheter som t.ex. fattigvård och val av kyrkvårdar avhandlades. Karl XI minskade stämmans makt genom att lägga mål om förmyndarskap, testamenten, tvister om bänkrum och gravställen, oljud, trätor och slagsmål i kyrkan samt eder och sabbatsbrott helt under världslig jurisdiktion/domstol. Genom 1686 års kyrkolag begränsades kyrkans rättsskipning ytterligare. I 1723 års prästprivilegier sades, att sockenstämma skulle hållas två gånger om året, efter kallelse av kyrkoherden, som även fungerade som ordförande och skrev protokoll.

Något förenklat kan sägas, att alla sockeninwånare som ägde jord hade rösträtt på stämman, och att t.ex. frälsebönder och torpare, som ju inte ägde någon mark, saknade möjlighet att påverka. Vissa kvinnor, t.ex. änkor kunde också ha rösträtt. Jordägandet var alltså grunden för deltagande.

Ibland hade delar av byggnaden även andra funktioner, t.ex. som fattigstuga eller bostad.

Vid 1862 års kommunalreform ersattes sockenstämman av kyrkostämman — och sockenstugan i princip av kommunalhuset.

Sockenstugan i Ramnaparken, vid Gunnar Blomgrens stig.

Intill Ramnakerkyrkan ligger en knuttimrad ryggåsstuga med torvtak. Den låg förr, på samma sätt som nu och intill samma kyrka, strax utanför kyrkogårdsmuren och tillhörde då Kinnarumma församling.

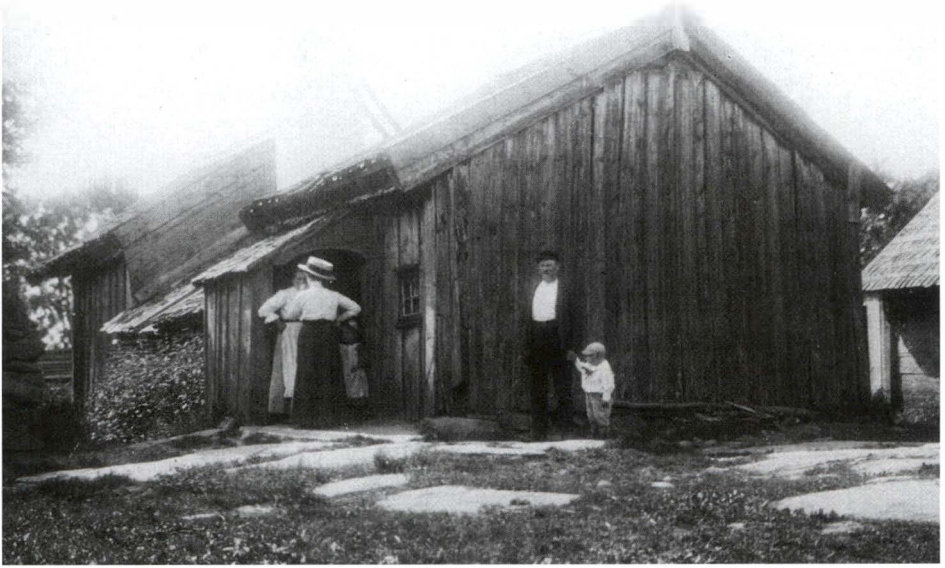
Vid sockenstämman 1755 »befants thet aldeles nödigt vara att hafwa en sochnestufwa wid Kyrkan» och sockenmännen fick i uppdrag att framskaffa nödigt virke och fyra spik till varje bräda. Nästa vår skulle bygget starta. Men det skulle dröja ända till 1769 innan stugan var klar. Den fick stänk- och schablonmålade väggar inomhus. Kostnaden för bygget uppgick till 370 daler; ett dagsverke betalades med 1 daler.

En idé var att en klockare skulle anställas, som både kunde bo i stugan och undervisa barnen i läsning och skrivning. Det blev dock inte verklighet.

Någon vaktmästare enligt nutida ordning fanns inte. I ett protokoll från en förrättning i Kinnarumma 1680 får man upplysningen att klockringningen utfördes av bönderna, eller deras drängar, i turordning. Ett s.k. ringbräde [ringbricka] kringbars mellan gårdarna och angav följen. En syssla som grävning av grav fick sterbhuset själva svara för, låt vara att någon kunde ta på sig detta mot ersättning.

Sockenstämma hölls i Kinnarumma vanligen i maj månad.

Församlingen erbjöd 1917 föreningen att köpa den gamla sockenstugan för 150 kronor, vilket accepterades. Den flyttades till Idrottsparken 1918.

Marbostugan på ursprunglig plats i Förlanda, 1912.

Foto: Gunnar Blomgren.

Marbostugan

Det sydgötiska huset, även kallat högloftsstuga, var en husform som förr var vanlig på gårdar i ett område från Halland via södra Småland till Blekinge, bland annat i södra Sjuhäradsbygden. Den är ett exempel på hur bostadshus kunde se ut från medeltiden fram till 1800-talets mitt. Huset bestod av en envåningsstuga i mitten, i regel en ryggåsstuga med takfönster, vilken utgjorde det egentliga boningsrummet, sammanbyggd på ena eller båda gavlarna med ett tvåvåningsloft, huvudsakligen använt som förrådsutrymme. Byggnadstekniken var knuttimring eller skiftesverk, ofta i kombination: stugan var timrad, medan loftbodarna var resta i skiftesverk.

Typiska för trakten är också de två ingångarna med sina kvistar eller »skonkar», ibland med öppningar i form av nyckelhål. I boningshuset finns endast takfönster, vilket är ett ålderdomligt drag. Möbleringen är till stor del väggfast. Loftets övervåning kunde under sommaren användas som sovplats.

Denna »ryggåsstuga med lofthus» stod ursprungligen i Åminnared i Förlanda socken i Fjäre härad i Halland. Kulturhistoriska föreningen köpte den för 700 kronor 1912.

När den uppfördes här i parken justerades vissa partier i byggnaden så att den skulle likna Karlsgården i Granhult i Fotskäls socken.

Marbostugan i Ramnaparken.

Loftboden — »Ryaboden»

En loftbod är en timrad förrådsbyggnad utan direktförbindelse mellan förvaringsutrymmena. En svalgång ger i stället tillträde till övervåningens rum. Denna svalgångs räcke och stolpar var ofta konstfullt profilerade.

Loftboden har vanligen ingått som en del i en fyrsidig gårdsanläggning och har huvudsakligen använts som visthusbod. Övervåningen har också utnyttjats som sovutrymme, dock endast sommartid, eftersom loftbodarna alltid saknade eldstäder.

Från Rya i Nittorps socken i Kinds härad kommer den loftbod, som står intill Marbostugan. Den är försedd med utvändigt trappa och svalgång. Kom på plats 1912 och kostade då 75 kronor.

Ryaboden.

Kölnan.

Kölnan

Kölnan, eller bastan som den också kallas, är en anordning med en murad ugn, som eldades varm. Där torkades vissa livsmedel, spannmål eller lin. Linhalmen kunde t.ex. värmas i en lingrav eller i bastan. Stor försiktighet krävdes på grund av eldfaran, och bastan låg i regel ett stycke från gårdens övriga byggnader. När man skulle mälta korn för ölbrygning eldades också bastan. Om detta var den huvudsakliga användningen kallades byggnaden för kölna.

Denna byggnad inköptes 1912 i Tuvarp i Borgstena i Vedens härad, för 125 kronor. Den placerades då nära den plats där Fällhultsgården kom att uppsättas, och flyttades därför inom parken till nuvarande läge 1949.

Redskapsboden

I redskapsboden har tidigare förvarats olika redskap för jakt, fiske och jordbruk samt en del äldre vagnar. Numera används boden för skilda ändamål, såsom utställningar, förvaring och servering.

Skvaltkvarnen

I bäckar och mindre vattendrag med ojämn vattenföring var det viktigt att ta tillvara kraften i vattenflödet. Den tekniskt enklaste vattenkvarnen har en vertikal axel och ett horisontellt skovelhjul – skvaltån – som placerats under kvarnen med direkt kraftförmedling till löparen. Den kräver förhållandevis lite vatten för att kunna drivas. Flera kvarnar kunde placeras efter varandra i en bäck, där de stod mitt över själva vattenfåran.

Skvaltkvarnen från Töllebäck i Istorps socken i Marks härad är en gåva. Den kom på plats 1912 som en av de första byggnaderna i parken.

Redskapsboden, skvaltkvarnen och Ramslätts gästgivargård. *Foto: Lennart Wasling.*

Skvaltän under kvarnen.

Ramslätts gästgivargård

Gästgiveri- och skjutsväsendena har en lång och delvis gemensam historia, som omgivits med många restriktioner och lagar, och kan föras tillbaka åtminstone till 1400-talet. Ett gästgiveri, eller taverna, var en lokal vid allmän landsväg, där enligt myndigheternas anvisning hus- och stallrum, servering samt skjuts tillhandahölls för de resande mot fastställd taxa.

Avstånden från Ramslätt till andra rastställen.

Gästgivare skulle finnas på varannan mil. Skyldigheten kunde till en början gå på tur bland bönderna men blev snart en yrkesmässig näring. Skjutsvänget var ett gissel som tidigt drabbade bönderna, då de skulle hålla hästar och kuskar för kungen och hans sändebud. Många andra försökte också återopa friskjuts, och några var villiga att betala. Befordring av resande och visst gods, bland annat ostron, hummer och fågel, längs huvudvägarna var också ett tvång och reglerades ända fram till 1933 av förordningar. 1878 befriades bönderna helt från skjutsvänget och gästgivaren kunde mot bidrag åta sig detta.

Denna gästgivargård var tidigare belägen vid Ramslätt i Fritsla. Bottenvåningen härrör från 1700-talet. I den fanns ursprungligen en skänkstuga där de resande kunde få mat och dryck. Den övre våningen påbyggdes vid 1800-talets början. Ramslätt upphörde som gästgiveri 1872.

En skylt vid entrédörren anger avståndet till de närmast belägna orterna dit skjuts ordnades, som t.ex. till Borås 8 fjärdings väg.^{*)}

Avsikten var från början att denna byggnad skulle ersätta kyrkan som utställningslokal. Byggnaden inköptes för 2 000 kronor och flyttades till Ramnaparken efter beslut 1928. Den togs i bruk två år senare.

På taket sattes en tingsklocka upp 1931. Den kommer från Väby i Ås härad.

Under åren i Ramnaparken har gården använts på olika sätt. Föremålen ställdes från början ut på bottenplanet. En våning upp fick intendenten Blomgren sin bostad, vilket betydde att han »därigenom kunde sättas i tillfälle att långt mera än hittills ägna sig åt museets vård och skötsel». Han hade också sin tandläkarstol här. Senare bodde även landsantikvarien Ingegärd Vallin här.

Byggnaden rymmer idag utställningsrum, kontorslokaler och kafé.

^{*)} 1 fjärdings väg = 1/4 gammal mil = 2,51 km

1 gammal mil = 36 000 fot = 10,688 km

Ramslätts gästgivargård på ursprunglig plats i Fritsla, 1925.

Foto: Frithiof Mörk.

I Ramnaparken, 1944.

Experimentfoto i färg från 1944: Fredrik Bruno.

Gäsenestugan

Framkammarstugans huvudrum är en enkelstuga med eldstad. På bortsidan av stugrummet ligger framkammaren, ibland delad i två utrymmen och främst avsedd för förvaring. Typen har varit mycket vanlig i större delen av Västergötland.

Enkelstugan var småbönders, torparens och soldaternas typiska bostad och fick stor spridning med folkökningen och hemmansklyvningen under slutet av 1700-talet och på 1800-talet.

Gäsenestugan är en framkammarstuga och försedd med innertak med plant mittparti och sidopartier som följer takets lutning, så kallat tredingstak. Detta har medfört att fönstren flyttats ned på väggen. Denna förändring skedde troligen redan under 1700-talet.

»Alla husen på orten äro byggda av eketrä i brist på annat träslag», skrev Carl von Linné efter sin resa genom Gäsenebygden. »Gran och fur finns intet», tillägger en präst från Eriksberg på 1770-talet. De stora ekarna som växte här förr avverkades. Ingen återplantering gjordes och i stället bredde snart ett ofruktbart ljunglandskap ut sig, som gav upphov till namnet Svältorna.

På spiselmuren står årtalet 1777, men om anger byggnadsåret eller tiden för en omfattande reparation lämnas öppet.

På baksidan av huset finns också en dörr. Den leder till framkammaren, ett förvaringsutrymme.

Gäsenestugan stod tidigare på Tunarps ägor i Eriksbergs socken vid gränsen mot Falbygden. Den var emellertid i så dåligt skick vid övertagandet, att en liknande stuga i närbelägna byn Björnarp också inköptes, för att kunna få virke till komplettering.

Stugan är uppförd i kraftigt ektimmer och täckt med vass. Flyttades till sin nuvarande plats 1911. Kostnaden för stugor och transport blev 435:55 kronor.

Inredningen kommer inte från denna stuga.

Några fakta från Laga skifte av Tunarps by i Eriksbergs socken 1861–64:

Den gemensamma jorden värderades i små lotter, som var och en åsattes ett visst värde i förhållande till jordens beskaffenhet. Utflyttningstvånget, dvs. böndernas skyldighet att flytta ut från byarna och bosätta sig på de nya skiftena, som införts med enskiftet, skulle enligt 1827 års stadga bestå. De tio bönderna i Tunarp fick ett eller två skiften var, och tvingades i vissa fall flytta närmare sitt skifte. Ågaren till vår Gäsenestuga, Anders Bryngelsson, som hade en av de större gårdarna (men alls icke var någon storbonde) och som till »qwarboende blifvit berättigad» kunde bo kvar i sitt gamla hus, med nya beteckningen Tunarp 1:10. Hans barn bodde sedan där in i modern tid i ett hus som ersatte den gamla låga stugan.

En enda gård brukas ännu i Tunarps by.

Se även Kulturhistoriska föreningens årsbok *Från Borås och de sju häraderna*, 1995. och kapitlet *Gäsenestugan — exempel på historisk renovering* i denna bok.

Tunarp i Eriksberg, Gäsene, baksidan av huset, med dörr till framkammaren, 1903.

Den ene pojken är Johan Andersson; mannen med tidningen (under trädet)

är son i huset och heter Emil Andersson.

Foto: Karl Fr. Andersson.

Gäsenestugan i Ramnaparken. Framsidan med dörr till förstuga.

Fällhults förläggargård

Förlagssystemet fungerar så, att förläggaren lånar ut råvaror till t.ex. väverskor, som i hushållen tillverkar tyger, och betalas med kontant vävlön. De färdiga textilierna levereras sedan till förläggaren, som säljer dessa till handlande borgare i staden eller kringvandrande bönder (knallar).

Fällhult speglar något av den omfattande hemvävnadens organisation som fanns under gången tid. I många hem i Sjuhäradsbygden, särskilt i Kind och Mark, var en eller flera vävstolar ständigt i bruk, och förtjänsten var förhållandevis god. När maskinvävstolarna på fabriker sedan kom i bruk kunde hemväverskorna inte konkurrera utan fick ta anställning som textilarbetare. Ur lönesynpunkt var detta klart sämre för dem.

Fällhult Övregården var tidigare »Ett fjerdedels skatte Wadstena Krigsmans Hus Hemman» i Holsljunga i Kinds härad, vilket betydde att det tillhört Trettioåriga krigets »sjuk- och pensionsfond»¹⁾. Manbyggnaden uppfördes 1795. Den kompletterades cirka hundra år senare med verandan. Flygelbyggnader fanns. Enligt uppgifter hos Allmänna Brandförsäkringsfonden är

manbyggnaden bestående i undra våningen af en Förstufwa, en Stufwa samt 2:ne Kamrar och Kjök, samt i öfra våningen af en Sal och fyra Kamrar.

Gårdfarihandlaren och bonden Jöns Gudmundsson köpte gården, men misslyckades med sina affärer och fick gå ifrån den. Sonen Anders Jönsson (1816–1890) var mer lyckosam och kunde köpa tillbaka gården 1841. Han gifte sig med Lena Månsdotter, en rik bonddotter från Lerbäcksbyn i Östra Frölunda. Hennes far Måns Larsson hjälpte paret med goda råd och pengalån. År 1851 kunde därför Anders köpa Bredgården i Holsljunga och där bygga en ståndsmässig förläggargård med flyglar.

Han startade också ett färgeri och satt i riksdagen en tid på 1870-talet.

Anders Jönsson insåg snart att fabriksvävning var framtidens textiltillverkning och 1876 gick han in som delägare i det sex år tidigare grundade Borås Wäfveri AB. Efter några år blev han ensam ägare till samtliga aktier i bolaget, i vars ledning han stod kvar till 1886. Företaget övertogs då av Axel Bergengren senior, gift med Jönssons dotter Ida. Deras son, Axel Bergengren junior, blev näste ledare av bolaget som växte till ett av Borås största företag, och familjemedlemmar efter Anders Jönsson och Lena Månsdotter drev företaget fram till 1956.

Familjen Bergengren donerade gården och den flyttades till Ramnaparken år 1950. De stod även för flyttning och uppförande.

¹⁾Wadstena Krigsmans Hus, insiftat 1646, upplöst 1770, drog försorg om 30-åriga krigets medellösa veteraner och invalider.

Fällhult i Holsljunga.

Fällhult i Ramnaparken, med Sjötoftaboden och Finnekumlaboden som flyglar.

Anders Jönsson ägde och bodde i Fällhult en kort tid i början av sin verksamhet som förläggare. Att rörelsen då var relativt blygsam och byggnaden hade status som en vanlig bondgård framgår av en passus i föreningens årsberättelse 1950:

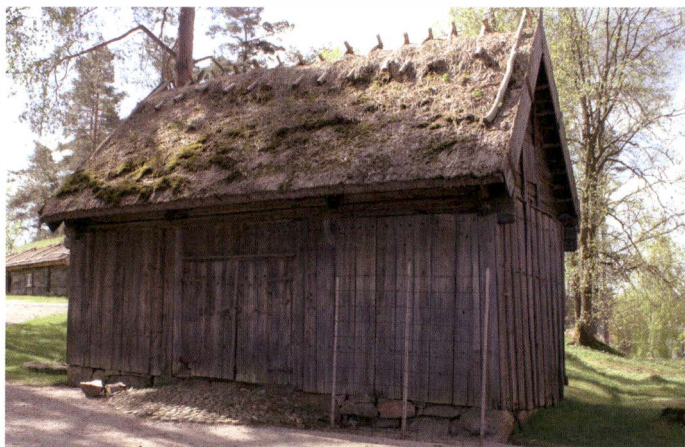
I och med Fällhults införlivande med Borås Museums bygnadsbestånd är dock inte vävnadsförläggareverksamhetens slutliga äreminne rest. Däröfver är vi fullt medvetna i Kulturhistoriska Föreningen. Det är Fällhult från Holsljunga och inte Bredgården [Holsljunga] som bevarats. Den sista länken i utvecklingskedjan fattas. Men en anläggning av sådana mått kan aldrig rymmas i Ramnaparken.

En av dessa stora gårdar skulle inte tålas att flyttas från sin miljö. Det är en, efter vad vi hoppas, inte alltför avlägsen framtida uppgift, att få någon av 1800-talets herrgårdslignande, vitmålade förläggargårdar bevarad i oförvanskat skick.

Sjötoftaboden

Denna bod kommer från Greskelid i Sjötofta i Kinds härad. Vägghkonstruktionen är intressant. Den består delvis av lockpanel fästad i regelverket med svarvade dymlingar som har elegant utformade huvuden. Den del i byggnadens gavel som bildas av takfallen kallas gavelrösten; de är timrade. Taket är av vass.

Boden inköptes för 150 kronor och flyttades till Ramnaparken 1917. När Fällhultsgården uppfördes i parken vändes boden och placerades som en flygel till denna. Året var 1949.

Sjötoftaboden.

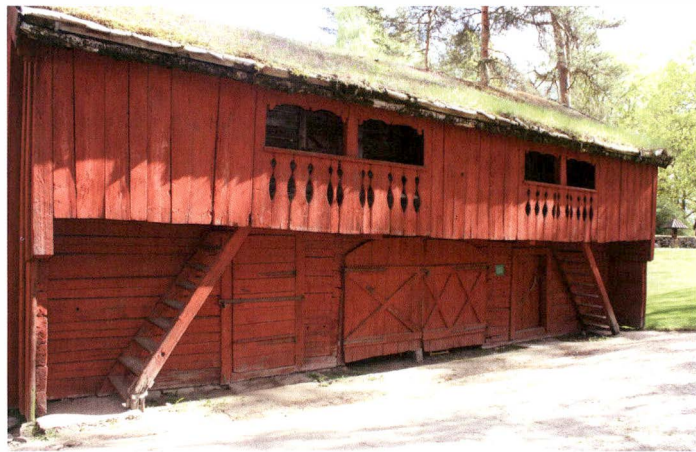
Fällhult: Se även Kulturhistoriska föreningens årsbok *Från Borås och de sju häraderna*, 1947.

Finnekumlaboden

Som flygel till Fällhultsgården står också en loftbod med svalgång, som kommer från Stommen i Finnekumla socken i Kinds härad. Kanske är den så gammal som från 1600-talet. Här har förläggaren Carl Otto Johansson Skoglund (1844–1916) en gång haft lager och vävnadsutlämning. Han hade också, liksom många andra handelsmän, en lanthandel med specerier o. dyl. Där bedrevs köpenskap fram till 1920. I portlidret kunde man ställa en vagn lastad med varor och låsa om den över natten.

Boden inköptes för 9 000 kronor och flyttades 1956 till Ramnaparken. Fällhult hade haft en likadan bod som flygel, så det föll sig naturligt med denna placering intill förläggargården.

År 1989 inreddes en liten butik i Finnekumlaboden. Inredningen kommer från en affär i Öxabäck, och innehåller gammaldags utrustning som besman, alnmått, knallepåse och knalleskrin.

Finnekumlaboden.

Nymanska gården – Garvaregården

Borås har drabbats av flera stadsbränder som förstört stora delar av tidstypisk bebyggelse. Efter den stora branden 1727 byggdes nya borgargårdar, men endast ett fåtal klarade de två bränderna på 1820-talet.

Nymanska gården är ett typiskt exempel på en byggnad från 1700-talet, kanske så tidigt som 1729. Den har sitt namn efter karduanmakaren^{*)} Lars Fredrik Nyman (f 1796) och hans son Janne. De var båda garvare, sonen mera framgångsrik än fadern, och det har även gett gården namnet Garvaregården.

Kanske borde den hellre ha kallats »Prosten Sandmans gård». Han ägde tomten vid brandtillfället. Känd för att ha följt Karl XII i fält samt varit dennes hovpredikant och biktfader. Men han dog 1728, så han har inte byggt huset.

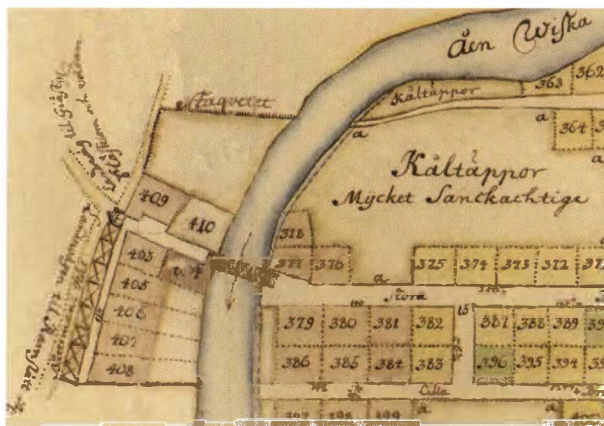
Eller »Fru Greta Wahlborgs hus», eftersom hon och hennes make krigsmanshusinspektoren är de äldsta kända ägarna av gården. Garvaren Nyman från Alingsås blev ägare efter dem och flyttade dit 1826.

Byggnaden var från början rödmålad och hade ett valmat tak, dvs. ett tak som sluttade även mot kortsidorna.

När Krokshallstorget skulle anläggas i början av 1930-talet måste denna och andra byggnader rivas eller flyttas. Staden skänkte då Nymanska gården till Kulturhistoriska föreningen och den flyttades till Ramnaparken 1932–34.

År 1957 diskuterades om man kunde uppföra en länga på baksidan av den befintliga byggnaden. Man betonade noga att den skulle likna den gamla innergården som inte flyttades med till Ramnaparken. Och så blev det.

I gården fanns fram till sommaren 2009 några av museets basutställningar, exempelvis Borås stads historia, forntid, hantverk och möbler. Då ändrades innehållet drastiskt och en ny tematisk basutställning invigdes.

Karta från 1728, upprädd efter stadsbranden ett år tidigare.

Tomt 409 (sen. ändr. till 417) ägdes då av prosten Sandman, och ligger på nuvarande Krokshallstorget vid Västerbro.

^{*)}Karduanmakare var en garvare av ett finare sorts skinn. Ordet *karduan* kommer via franskan från ett speciellt sätt att bearbeta läder som utvecklades under den arabiska tiden i staden Córdoba i södra Spanien.

Nymanska gården, 1860-tal.
Huset är här redan
över hundra år gammalt.

Nymanska gården med nytt tak
och ny fasadbeklädnad
vid förra sekelskiftet.
Sven Eriksonsplatsen
— Fisktorget

Red. Lorenz E Björkman (1840–1931)
utanför sitt hem å tomt 417.
T.v. Sven Eriksonsgatan med
Strömsberg.

I Ramnaparken.

Ohlsonska gården

Efter den stora stadsbranden 1827 stadgades in i minsta detalj hur bebyggelsen i staden skulle se ut. I Borås uppfördes sedan alla byggnader i den typiska Karl Johansstilen. Enligt den Byggnadsordning, som den 28 maj 1830 stadfästes av konung Karl Johan, »får trähus, som bygges i staden, icke bestå af mera än en våning och ej vara högre än 7 ½ alnar på 2 alnar hög stenfot, så vida icke en ojemn lokal kräver en högre sådan på husets endera sida».

Kvarteren byggdes med innergårdar och husen fick alltså endast ha en våning plus en vindsvåning med de för Borås typiska halvcirkelformade fönstren – lunettfönster. Husen var oftast vitmålade.

Utmed huvudgatan låg bostaden med höga yttertrappor medan inkörsporten till gården med uthus, stall och ladugård vändes mot bakgatan. Österlånggatan var huvudgata och Allégatan bakgata. Ett tydligt exempel på detta är än i dag Memsenska huset («Hemgården») vid Södra torget.

År 1831 byggdes Ohlsonska gården i kvarteret Vesta, på nuvarande adressen Österlånggatan 68. Gårdens förste ägare var kakelugnsmakaren Johan Lindberg. Sedan följde flera ägare av fastigheten, innan den år 1900 förvärvades av byggmästaren Oscar Ohlson, som fram till 1963 hade sin och familjens bostad samt firmans kontor i huset.

För att bevara detta typiska exempel på Boråsempir föreslogs att byggnaden skulle flyttas till Ramnaparken. Kostnaden för flyttningen beräknades till 375 000 kronor, men notan slutade på 600 000 kronor, allt inräknat.

Den 24 april 1966 var det dags för officiell invigning i samband med Kulturhistoriska föreningens årsmöte, och Borås Museum kunde ta de nya lokalerna i anspråk. I Ohlsonska gården inrättades utställningssal för tillfälliga utställningar, reception, kansli med arkiv, bibliotek etc.

Fastighetskontoret överlämnade sedan ett hyreskontrakt på lokalerna. Årshyran hade satts till 56 000 kronor, men anslag skulle begäras av staden.

År 2003 glasades området mellan Ohlsonska och Nymanska gårdarna in, och museets entré flyttades dit.

Se även Kulturhistoriska föreningens årsbok *Från Borås och de sju häraderna*, 1963.

Ohlsonska gården med adressen Österlånggatan 68, vid korsningen med Källegatan. Kvarteret heter Vesta. 1962.

Ohlsonska gården i Ramnaparken.

Fasta fornlämningar och andra minnesmärken

Kulturhistoriska föreningens mål var att också kunna visa fasta fornlämningar i Idrottsparken. Man höll utkik och lyckades leta upp några i bygden. Det kunde vara sådana som var svårt raserade eller som låg på en plats där nyare byggverksamhet krävde tillgång till marken. I vissa fall flyttades själva originalet till parken och i andra gjordes en rekonstruktion av fornlämningen.

Trojaborgen

Trojaborgen (Troje-) är den i nordisk folktradition vanligaste benämningen på en labyrinth lagd av kullersten. Det övervägande antalet torde ha anlagts från 1300-talet och framåt. Ett fåtal, möjligen äldre, labyrinth är belägna i anslutning till brons- och järnåldersgravar. Traditionen att lägga stenar på detta sätt har varit levande in på 1900-talet.

Flera teorier har framlagts om vilket syfte de haft, såsom plats för vissa riter, danser eller liknande. I modern tid har den ofta anlagts som lekplats.

Trojaborgen i Ramnaparken är en rekonstruktion av labyrinthen vid Ornungsjön i Gäsene härad. Den lades 1923.

Solvisare

En solvisartavla eller solur är helt enkelt gårdagens klocka. Numera krävs dock en justering för sommartid om man ska lita på den. Denna tavla har skänkts av Fredrik Sandberg i Ljung, 1905.

Solvisaren studeras.
Inskription »1751 APS».
I bakgrunden Trojaborgen.

Röset

Stenrösen finns i naturen av två slag, röjnings- och gravrösen. Vanligast bland röjningsrösen är odlingsröset, även kallat hackerör. De har alla tillkommit under hela det förindustriella jordbrukets tid då tidigare obrukad jord röjts.

Ett gravröse är en form av monument från bondestenåldern, bronsåldern eller järnåldern. Dessa rösen är runda eller avlånga kullar, byggda av stenar. Inne i röset finns gravar. Det kan vara både skelettgravar och brandgravar.

De flesta och högsta rösen byggdes under bronsåldern. De äldsta rösen är låga och täcker hällkistor från slutet av bondestenåldern. *Rekonstruktion.*

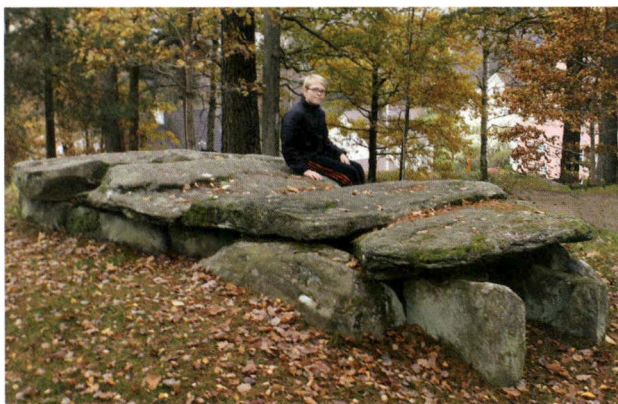
Hällkistan

En hällkista är en forntida gravkammare bestående av vanligtvis flata stenhällar, rektangulärt placerade och med takhällar. Konstruktionen täcktes av ett lågt stenröse eller jordhög. I Sverige användes hällkistor från sen bondestenålder in i järnåldern. Ibland förekommer en uppdelning i två eller tre rum med tydligt markerat förrum. Avbalkningen kan bestå av två motsatta stenar, tillhuggna så att de bildar ett gavelhål, vilket är särskilt vanligt i Västergötland.

De flesta kistorna har påträffats i Götalands inland. Hällkistan, sista typen av megalitgrav, var liksom dösen och gånggriften avsedd för flera personer.

Hällkistan i Ramnaparken låg tidigare 300 meter norr om Gunnbo Västergårdens manbyggnad i Örby i Marks härad. Dåvarande markägaren hade företagit en utgrävning på egen hand och fann därvid flera stenredskap, som han dock aldrig visade för någon i socknen. Han for till Borås och sålde dem — de ingår nu i museets samlingar. Åtal väcktes mot honom för att ha förstört fornminnet, och han dömdes att sätta graven i stånd igen. Men hällarna skickades i stället med tåg till Borås. Två stenhällar är utbytta, då de ursprungliga var helt förstörda. Året var 1916.

Enligt Kulturhistoriska föreningens protokoll hävdas, att det skett »med vederbörligt tillstånd» från Riksantikvarieämbetet.

Hällkistan i Ramnaparken.

Milstenar

Milstenarna längs de svenska vägarna började sättas ut under drottning Kristinas tid. Regler för dem finns i Krögare- och gästgivareordningen från år 1649. Gästgiverier, värdshus med övernattningsmöjligheter och mat samt skjutsstationer skulle finnas längs vägarna. Milstenarna visade hur långt den som utnyttjade skjutsarna hade åkt och därmed vad som skulle betalas.

På stenarna kan avstånd, kungens namnchiffer, årtal och ibland landshövdingens namn utläsas.

Tre milstenar finns inom parkområdet, två från Gustav III:s tid och en från Karl XIV Johans.

Milsten från Karl XIV Johans tid.

»FL», troligen efter landshövd. Flach.

Treudden

Inom arkeologin är en treudd benämningen på tresidig stensättning med markerat insvängda sidor. Kala treuddar uppträder enstaka eller på gravfält från äldre järnåldern i Götaland, övertorvade flerstädes på yngre järnålderns höggravfält i Götaland och Svealand samt i enstaka fall i Norrland. Flertalet innehåller brandgravar, men det har antagits att vissa exemplar utan innehåll enbart haft kultisk funktion.

Treudden är en relativt sällsynt förekommande gravform. Den kan dateras till förromersk och romersk järnålder, 400 f.Kr.–400 e.Kr. *Rekonstruktion.*

Domarringen

En domarring är en forntida gravanläggning som består av en krets utvalda stenar, resta eller lagda på markytan. Antalet stenar kan växla men är oftast sju eller nio, lagda i cirkel med en diameter om 6–10 meter. Domarringen innehåller i regel en brandgrav från äldre järnålder. Gravtypen är vanlig i södra och mellersta Sverige.

De flesta domarringarna kan dateras till förromersk och romersk järnålder dvs. 400 f.Kr.–400 e.Kr. *Rekonstruktion.*

Termen är folkslig och syftar på en ogrundad tradition om att domarringar skulle vara tingsplatser.

Gäsenestugan

— exempel på historisk renovering

ERIK BORGLIN

Byggnaderna i Ramnaparken har alla hög ålder, de äldsta är från 1600-talet. De flesta är representanter för bondekulturens byggnadsskick och uppförda med de material som då fanns tillhands. Dessa är främst naturmaterial som trä, näver, vass och grästorv. Även om byggnaderna uppförts med utvalt lämpligt trä, halm skördad vid rätt tid osv., så tär väder och vind på byggmaterialet. Särskilt utsatta är taken, många återskapade så nära de historiska originalen som möjligt, med ibland känsliga detaljer. När byggnaderna inte längre är bebodda, minskar slitaget, men även den dagliga tillsynen. Skadegörelse förekommer också, de värsta fallen från senare år är att Skvaltkvarnen och Sockenstugan utsatts för anlagda bränder, så det står klart att underhållsarbete är ständigt pågående. Detta kräver planering och arbetsbeskrivningar, och med sådana har jag arbetat. Att finna kunniga hantverkare, bra byggmaterial och kontroll har också varit en del av min uppgift.

År 2012 var taket på Gäsenestugan i dåligt skick, och delvis täckt med presenning. Firma Byggekonsult Sölve Johansson, där jag är anställd, fick i uppdrag att ta fram en beskrivning för en takrenovering. Som grund för arbetet sökte jag svaret på frågan hur taket såg ut förr. I denna artikel ska jag presentera några av mina tankar om byggnadens utseende.

Historien om byggnaderna i Ramnaparken känner de flesta till, i alla fall ytligt. Det är olika sorters hus, från olika trakter runt Borås. Gäsenestugan kommer från Tunarp i Eriksbergs socken i Gäsene härad.

Se även kapitlet *Ramnaparkens byggnader och minnesmärken*.

Byarna Tunarp och Björnarp i
Eriksberg i Gäsene härad.

Ekonomisk karta, 1897.

Eriksberg är en av tjugotvå socknar i Gäsene härad, det nordligaste i Sjuhäradsbygden. Området kallades förr Svältorna, efter de magra ljunghedar som kännetecknade området under 1700- och 1800-talen. Tidigare fanns här stora ekskogar som nyttjades hårt från stormaktstiden och framåt för bland annat skeppsbyggnad.

Byggnadstypen hos Gäsene stugan var vanlig i den något isolerade bygd som utgjorde häradets norra del. Byggnaderna där har likheter med dem i det norrut liggande Laske härad. Knuttimring och skiftesverk av ek är typiskt.

Stugan i Tunarp uppmärksammades kring sekelskiftet som en ålderdomlig bostad värd att bevara. Tio år senare blev det verklighet då huset inköptes av DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING.

På plats i Tunarp mättes huset upp, beskrevs och fotograferades. Exakt var det låg är i dag svårt att få reda på, då ingen karta gjordes, och Tunarps by har genomgått stor förändring. Traditionellt orienterades bostadshuset med långsidan mot söder, eller öster, och gärna så att man kunde se ladugården från bostadshuset.

Byggnadstradition i Gäsenetrakten

Bondens stuga var lång, låg och ektimrad. Över det torvtäckta taket höjde sig den breda skorstenen, murad av gråsten och vitlimmad. Med stuga menas inte bara hela byggnaden, utan också det stora rum som sträckte sig från vägg till vägg och upptar en stor del av husets inre. En rejäl *stûva* (stuga) skulle vara 9–10 alnar, dvs. kring 6 meter, i fyrkant. In i stugan kom man genom *första* (förstugan), som i regel saknade innertak, även om stugan hade ett sådant. Rakt fram i förstugan fanns en bod eller ett kök. Det var dock inte ett kök i vår mening utan användes främst till brygd, tvätt och brännvinsbränning. Stugan hade ett litet blyinfattat fönster på vardera långväggen. Innertaket var vanligen ett *tredingstak*. Det skiljer sig från ryggåstaket, som är öppet upp inock, på så sätt att taket har en horisontell del ovan sidoåsarna. Innertaket kallades vanligen *läcke*.

I stugans ena hörn fanns en öppen härd och en *bakomm* (bakugn) och utmed väggen en *påomm*. Där kunde man exempelvis torka stickor till att tända i spisen med. Golvet var av trä. Närmast spisen och hela vägen ut till farstun var golvet stenlagt. Vid spisen stod en bänk – *åmbänken*. Där bjöds enklare besökare att slå sig ner, tiggare fick stå i farstun, medan kärt folk bjöds att kliva in i stugan. Dess väggar var vanligen vitlimmade, och i ett hörn eller två fanns inbyggda sängar.

På gavelsidan av stugan (rummet) låg *framkammaren*; det kunde ibland vara två kamrar. Högt upp på gaveln satt oftast ett litet fönster och på långväggen en dörr direkt ut. Innertak saknades. Där fanns också en lucka som ledde till en källare.

Framkammaren användes för förvaring av kläder och matvaror. Den saknade eldstad och var alltså inte avsedd som boningsrum, dock kunde den om sommaren användas som sov- eller gästrum. Var kammaren delad i två, kallades den inre *kistekammare* och var det egentliga förvaringsrummet, medan det andra rummet kunde ha fönster och ytterdörr. Framkammaren kallades ibland också *mågakammare*, då en giftasvuxen dotter kunde ta emot besök den vägen utan, att manliga besökare behövde gå igenom stugan.

Till gården hörde även en *bod*. Denna kunde vara fristående eller byggd intill stugan, med ingång från förstugan. Boden saknade innertak och fönster, dock fanns ett par gluggar.

Stugor byggda enligt denna plan kallas *framkammarstûver*. Man kan säga att skillnaden mellan den besuttne bonden, då han hade det som bäst och den obesuttne var den, att den förre bodde i framkammarstuga, medan den senare, torpare, soldater, hantverkare och backstugusittare bodde i en stuga utan framkammare. Saknade bondens stuga framkammare, hade den vanligtvis en kammare eller stuga på andra gaveln. Denna typ kallas parstuga. De flesta framkammarstugorna försvann i samband med laga skiftet och utflyttningen under andra halvan av 1800-talet och den nybyggnadsperiod

som följde. I det jämfört med västgötaslätten fattiga Gäsene bevarades flera framkammarstugor in på 1900-talet. När hembygdsföreningarna startade sin verksamhet var ändå redan de största och bästa framkammarstugorna försvunna. Vår Gäsene-stuga hör inte till gruppen hus som byggdes av den burgnare delen av befolkningen.

Eriksbergs socken bestod i början av 1800-talet nästan uteslutande av mindre bondgårdar, 1/4 till 1/8 mantal i storlek. Den vanliga bystugan var en framkammarstuga i huvudsak likadan som Gäsene-stugan. Enligt K. E. Sahlström var åtminstone 75 procent av alla bystugor av detta slag.

Traktens traditionella byggnadsteknik

Stugbyggnaderna var låga, cirka 1,3 meter höga långsidor, och med 3 meter till takåsen. Väggarna var vanligen timrade av tre breda ekplankor, 10–15 cm tjocka. Gavlarnas plank var inte skarvade. Sammanfogningen i knutarna gjordes på enklaste sätt, med urtag i över- och underkant på stockarna. Utstickande knutar var vanliga in på 1840-talet. Taket vilar på tre längsgående *åser* (åsar) och bestod underst av brädor eller kluvet virke, därpå halm och torv. Vid takkanten var *mullkloften* (en kluven stock) fästad. Den hindrade torven från att rasa ner från taket. Under torven vid takkanten fanns en rand av näver. Typiskt för byggnaderna var att *öffsen* (takkanten) endast obetydligt stack utanför vägglivet. För att bära upp åsarna var gavlarna timrade ända upp till ryggåsen. Denna övre del kunde vara av furu eller gran i stället för ek.

Vid murningen användes gråsten, även skorstenen murades av detta. Vid mitten av 1800-talet började man använda gråstenschällar på högkant för skorstenen. På enstaka ställen utgjordes spjället av en sten som täckte skorstenshålet och denna kunde lyftas med en trästör. Denna anordning har efterhand ersatts av spjäll inuti stugan.

Från mycket gamla hus finns rapporter om ekplank med en bredd på två fot och mer. En orsak till att stockarna stått sig bra är ett de består av kärnek. Ekvirket bearbetades helst när det var nyfällt, när det torkat blev det för hårt. Linné som reste genom den närliggande socknen Mjälldrunga beskriver att husen byggdes av ek i brist på annat.

Stugan innan den flyttades

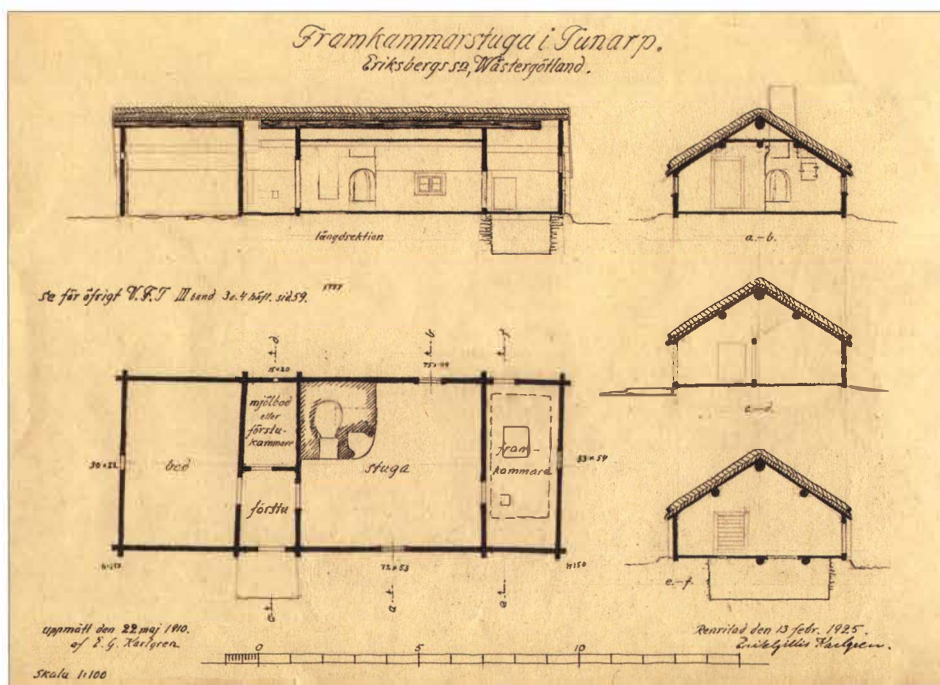
Stugans utseende före flyttningen är beskriven i *Västergötlands Fornminnesförenings tidskrift*, Kap. IV *Om byggnadssättet i Eriksbergs socken under 1800-talet av K E Sahlström*, 1912.

Där anges att stugan ännu 1908 (då undersökningen gjordes) var bebodd. Den var inte som många andra hus flyttad vid laga skiftes-förättningen i mitten av 1800-talet, utan stod kvar i ålderdomligt utförande. Då angavs följande mått: väggar av 12–13 cm tjocka ekplank, höjden på knuten 135 cm och till takåsen 275 cm. I dag är måttet till takåsen något högre.

Framkammerstugan i Tunarp i Eriksberg, 1910.

Foto: Gunnar Blomgren.

Ritning på framkammerstugan.

Uppmätt 1910, renritad 1925 av Erik Gillis Karlgren.

K E Sahlström beskriver vidare stugan som följer:

Förstugan har trägolv, saknar inre tak (troligen menas innertak, som i stugan). Mjölboden har golv av löst liggande brädor, saknar innertak. Stugan har golv av trä, framför »ommen» (en del av spisen, oftast ugnen) utgörs golvet av en stor stenhäll. Stugan är försedd med inner-tak med plant mittparti och sidopartier som följer takets lutning, tredingstak; 1,9 m högt, med hyvlade brädor. Väggarna är tapetserade, men var tidigare limmade. Framkammaren saknar innertak, golvet är av brädor, under golvet finns en källare. Boden har jordgolv med stenar här och var, innertak saknas. Yttertaket är av halm med torvtäckning på ett underlag av brädor, och en kliven stock som mullbräda.

Vidare försöker Sahlström utröna något om husets tidigare historia:

Gavlarna har mycket breda väggplank, och två stockar når upp till takkanten. På sidoväggarna är planken något smalare och översta omlagen är av gran. Såvitt jag kan bedöma är boden, stugan och framkammaren timrade var för sig. Ekstockarna i bodens sidor slutar nämligen med vanliga korsknutar även mot förstugan. Av hopfogningen framgår att de uppförts vid samma tillfälle. På samma sätt slutar stugans sidoväggar med korsknutar mot framkammaren. Alla tre innerväggarna är timrade ända upp inock. Taket vilar på tre åsar. De åsar som bär bodens tak slutar över förstugan, så gör även stugans åsar, som även slutar 0,5 meter från framkammarens yttergavel.

Även om planformen är den för framkammarstugor vanliga, är timringen med särskilda knutar för vardera anmärkningsvärd. Som sagts ovan, kan ej boden och framkammaren vara tillbyggnader, men byggnadssättet beror kanske på en traditionell åtskillnad mellan stugan, framkammaren och boden. För detta talar också åsarnas framskjutande över förstugan. Detta kanske är en rest av ett tidigare byggnadsskick, då stugan var ett rum med utskjutande tak och väggar framför ingångsgaveln.

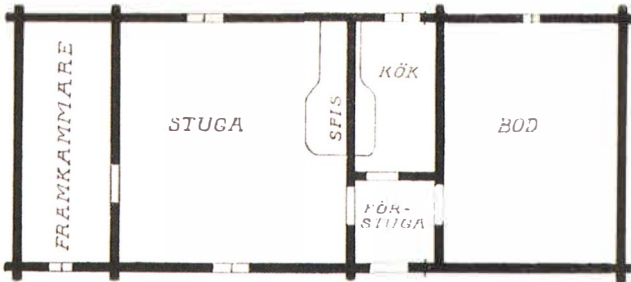
Stugan i Ramnaparken

Byggnaden inköptes 1909 och nedmonterades strax efter. 1911 gavs tillstånd för att anlägga ett friluftsmuseum i Idrottsparken (Ramnaparken). Stugan återuppfördes av Kulturhistoriska föreningen under parkens uppbyggnad 1911–13, antagligen som dess första byggnad.

Husets timmer befanns dock vara i dåligt skick redan när det inköptes. I grannbyn Björnarps fanns ytterligare en framkammarstuga, timrad av ek, och av samma storlek. Även den inköptes, för att använda timret till komplettering av stugan från Tunarp. Den var i sämre skick, taket beskrivs som inrasat. På bilder har en vindsskida rasat ner, annars ser den inte så dålig ut. Den hade stått övergiven några år, medan stugan i Tunarp var bebodd ända tills den revs. De som bodde där hann knappt få det nya huset klart innan den flyttades.

Stugan i Björnarp 1911.
Reservdelar togs från
denna stuga.
Foto: Gunnar Blomgren.

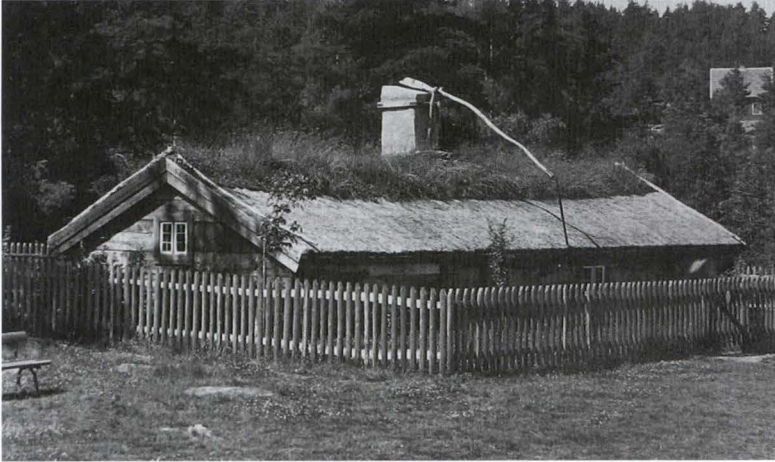
Björnarp, planritning.

I årsberättelsen för 1910 beskrivs köpet av de båda husen som det viktigaste av föreningens 742 förvärv under året. De betonar där att byggnaderna inte ska ses som backstugor, utan som värddiga åbyggander på bondgårdar. De båda husen var också, betonas det, uppförda efter samma typ.

Idag betraktar vi gärna byggnaden som ett original, och så var det säkert även när det plockades ner, även om byggnaden som representant för ett äldre byggnadsskick var det viktiga. Man ansåg att det var viktigt att fasaderna var av ek, därför var stugan från Björnarp bra att ha. Idag hade vi gärna sett samma brädor på samma ställen, så är det inte riktigt på Gäsenestugan. Furustockar har bytts mot dito av ek. Skadade stockar har bytts. Väggarna är till och med lite högre än förut. Planlösningen och storleken är dock densamma.

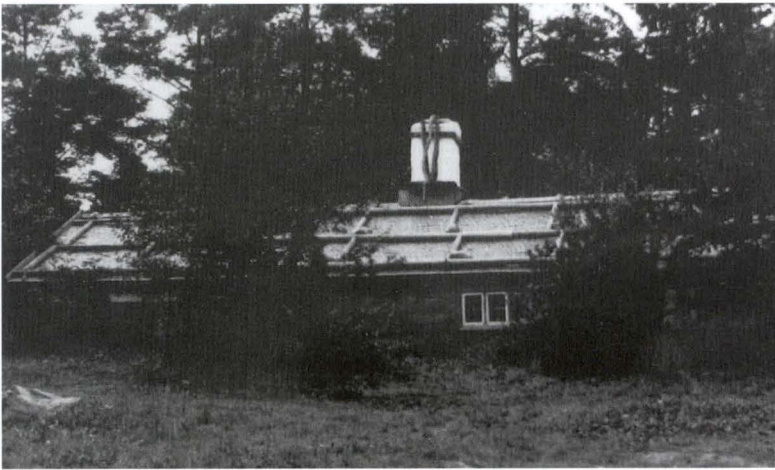
Vissa förbättringar som gjorts i Tunarp har försvunnit vid flyttningen, som exempelvis panelen kring stugdelen. Byggnaden har på ett mildt sätt gjorts lite äldre. Skorstenen med utvändigt reglerat spjäll är det mest iögonfallande. Invändigt var sängskåpet försvunnet, men på dess plats står ett av samma sort.

Att spåra ursprunget är intressant, men även på plats i Ramnaparken har byggnaden en historia. Det finns flera bilder i museets arkiv som visar på ändringar. Det är inte så konstigt att taket förnyats då tak slits fort. Men takläggning enligt gamla metoder är svårt att utföra och det är lätt att missa viktiga detaljer.

Taktäckningen liknar den som finns i dag. Hängslanor på taket, men mullbräda saknas. Takspjället har en stång för reglering av skorstensöppningen.

Foto: Frithiof Mörk, 1916.

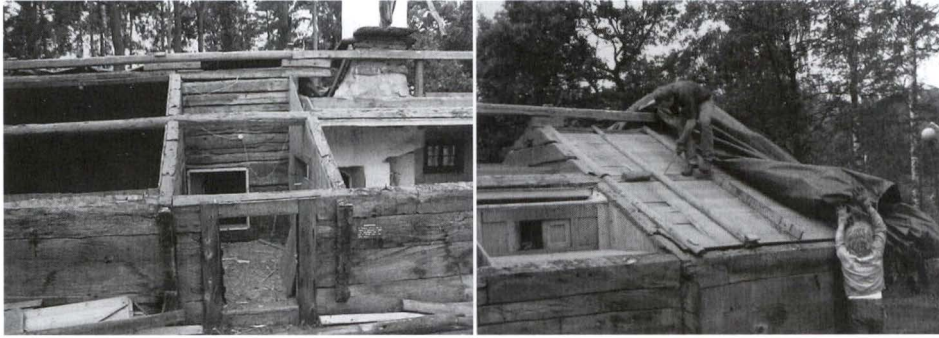
Taket täckt av spån, slanor och gråstenar. Möjligen en konstruktion där rutorna fylls med lös halm, som sedan täcks med gråstorvor för att ligga kvar.

Foto: Axel Fors, 1927.

Taket täckt av spån.

Foto: Wallander & Wernlund, 1955.

Omläggning av tak 1984.

Foto: Torleif Steinsson.

Som framgår av bildmaterialet som presenteras, var Gäsene-stugan först halmtäckt, troligen även med undertak av brädor. Föreningen hade behov av utställningsutrymme, och det ställdes ut ganska mycket av samlingarna i stugan från början. Halm kan ha kort livslängd om det läggs fel, och kanske var det något problem med det ursprungliga taket, för enligt bildmaterialet ligger det ett spåntak på huset redan 1927. Kanske var problemet att huset inte värmdes som tidigare. Halm klarar sig också bättre med större taklutning. I en notis i en årsberättelse från krigsåren talas om att taket är mycket dåligt, men att det är svårt att få tag i halm och medel för att kunna göra renovering av taket. Vidstående bild från 1927 visar ett mycket egendomligt tak, brädor och stenar i ruttmönster. Detta tak finns inte på en bild från 1935, då taket är ett vanligt tak av hyvlade spån. På bilden från 1955 har taket spån, kanske är det då omlagt nyligen.

Byggnaden hade under denna period även innertak i hela huset, vilket väggarnas överkant bär spår av, med en lutande överkant.

År 1984 byttes spånet på taket ut mot den mer historiskt riktiga vassen. Ursprungligen var det halm, men det kan varit svårt att få tag på. Denna omläggning finns noggrant fotodokumenterad i museets bildsamling. Fuktproblem i taket har gjort att underlagsbrädorna tagits bort för att ge taket bättre luftning.

Taket är omlagt 2012 på samma sätt som tidigare. Omläggningen skiljer sig lite från tidigare, då stråna i höfsen — dvs. takfoten bundits så hårt det går. Slitaget på en visningsbyggnad som denna, är främst att folk drar ut strån, så ett i övrigt tjockt tak får med åren en mycket tunn takfot, öffs. Grästorvorna på taket kommer från Halland och har kanske inte riktigt den magra jord man förväntar sig från ursprungsplatsen Svältorna. På bilderna som är tagna i Tunarp verkar taket inte alls gräsbevuxet, snarare täckt av mossor. Hängslanorna på taket håller *mullkloften* (mullbrädan) på plats. Det finns också exempel på byggnader med flera tvärträn, och då är syftet att

hålla det obundna stråtakets på plats. På äldre bilder syns torvor på taket. De har troligen haft samma uppgift, dvs. att hindra halmen under att blåsa iväg, och mullbrädan hindrar torven att rasa från taket. Det innertak man ser i dag kommer från 1984 års omläggning. Sparrarna, rundträna från nock till långsidor kom till då, och de bär bindträna för vasstaket.

Vid slutet av 1800-talet fanns ståltråd att binda med, men tidigare var det en dyrbar vara. Troligen bands taket då med halm, som fick bilda en knut. Något annat material kan också ha använts.

Något om golven. Det saknas interiörbilder från stugan innan den flyttades. Golvet i stugan beskrivs som trägolv, med en stor stenhäll framför *ommen* (ugnen). Den där liggande stora stenhällen kom troligen inte med i flyttningen. Från spisen mot dörren till farstun låg sten på golvet. På de äldsta interiörfotona ligger små stenhällar innanför entrédörren till stugan, nu ligger där kullersten. Likadan kullersten ligger i farstun. Där fanns trägolv när den var bebodd.

I framkammarens golv fanns en lucka ned till en källare. Denna källare återskapades inte i Ramnaparken, inte heller luckan i golvet.

Väggarna är det som främst är Gäsene-stugans originaldelar. De består av delar från två hus, men helt enligt Tunarpstugans plan. Ett par små ändringar kan man upptäcka. I boden finns nu ett fönster som inte fanns förr. Det var inte heller vanligt i bodar, som hade en glugg på 10 x 20 cm. Stugans panel, som syns på de gamla bilderna kom ej med, då det är ett tillägg från 1800-talet.

Dörrarna är säkerligen gamla. Typiskt för trakten var annars delade dörrar, en övre och en undre. Man kunde öppna den övre dörren, utan att djuren sprang in, då den undre halvan var stängd.

Skorstenens utvändiga spjäll är en rund sten med hål i, som tidigare kunnat lyftas med en utvändig stång monterad i en klyka. Denna konstruktion har varit hållbar och suttit uppe från uppförandet till senaste renoveringen 2012. Ursprungligen kan det ha funnits en sådan, men den fanns inte när stugan inköptes 1908. Sahlström, som beskriver byggnaderna i Norra Gäsene kring förra sekelskiftet, säger att det finns ett par byggnader med sådana ålderdomliga lösningar, medan de flesta har invändiga spjäll.

Framtida renovering

Vid nästa renovering kommer förhoppningsvis denna och andra beskrivningar till användning för vidare funderingar kring hur denna byggnad såg ut förr.

Kanske kommer det utvändiga spjällets stör tillbaka, den föll ihop vid senaste renoveringen. Kanske vill någon återskapa golv och tak med ännu mer historiskt korrekta material än de nuvarande. Kanske prövar man att återskapa taket så nära originalet som det är möjligt, med underlagsbrädor, halm fäst på något ålderdomligt vis och tunn torvtäckning.

Interiör från det stora rummet — *stugan*. Mittendelen av taket är ett tredingstak.
Föremålen har ingen koppling till Gäsenestugan. *Foto: Wallander & Wernlund, 1955.*

Framkammaren, användes för förvaring.
Dörr mot baksidan av huset. Det gamla innertaket togs bort vid renovering 1984.
När *stugan* stod på sin ursprungliga plats fanns en källare under delar av detta rum.
Den nåddes via en lucka i golvet. *Foto: Lennart Wasling.*

Detalj från taket.

Det viktigaste, som jag ser det, när det gäller framtiden för Gäsenestugan är främst två tolkningar av vad byggnaden är och de sköna sammanblandningar den skapar. Gäsenestugan är ett exempel på hur ett mindre bondehem kunde se ut i norra Gäsene härad. Det blev ett exempel genom flyttningen till Borås, tidigare var det verkligen en bondes bostad. Det lustiga som sker under flyttningen är att byggnaden, kommer fram med originaldelar, men väggarna sätts upp med omblandade delar. Väggarna är hundraåriga, men hopsatta på nytt sätt. De spår Sahlström skriver om kan vi inte längre helt säkert kontrollera och göra egna tolkningar av.

Detaljer som golv, tak och spis är nya efter gammal förebild. Skorstenen är också uppbyggd efter äldre förebild. Den gamla byggnaden har flyttats från Gäsene för att visa upp det gamla i Ramnaparken, och på kuppen blivit nyare. Men den åldriga bondebostaden har ännu väggar av ek från 1700-talet och dem ska vi vara rädda om.

Referenser

- Lennart Jacobsson, (1995). Ekskog och gråa stugor i det forna Gäsene, Kulturhistoriska föreningens årsbok.
- Linnar Linnarsson, (1948), Bygd, by och gård. Landsmåls- och Folkminnesarkivet i Uppsala.
- Karl Mattisson, (1961), Det sydsvenska halmtaket. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund. 1961.
- K E Sahlström, (1912) Om byggnadssättet i Eriksberg under 1800-talet, Västergötlands fornminnesförenings tidskrift, III:3-4.

På Ramnaparkens nöjesstrad — ett långvarigt divertissemang

ROLF HAGLUND

Sedan rätt lång tid har Ramnaparken i stort sett bara levt upp under några dagar om året, vid nationaldags- och midsommarfirande, vid slöjd- och spelmansstämma senare på sommaren och vid en julmarknad. Vad som dessemellan satt avtryck har mestadels varit när det i parken anordnats barnteater eller utställningar. Tidigare decenniernas folkvandringar till parken har dessvärre upphört.

På det hela taget får nog Ramnaparkens storhetstid numera anses ha gått förlorad som ett omtyckt utflyktsmål för nöjes- och sporttörstande boråsare. Synd på en sådan pärla i vår stad, men vi borde dra lärdom av det inträffade. Eller agera.

En gång var det annorlunda

Vi som sett utvecklingen med en smula kritiska ögon har därtill inte kunnat undgå att märka hur nöjespubliken under lång tid använts, bland annat i stadsplanerings- och kulturpolitiska syften, för att lösa överhängande lokaliseringsproblem. Det skedde inte bara den gången Ramnaparken avlöstes som nöjescentrum av Folkets Park vid Skaraborgsvägen, senare åtföljt av handelns koncentration till Knalleland och sportens till Ryavallen.

Lennart Wasling svarar för forskning och fakta kring artistbokningar och orkesterbesättningar.

Hela proceduren skulle komma att upprepas bakvägen, tillbaka in till stadsmitten igen, när handeln i centrumkärnan tenderade att stagnera, vilket då resulterade i de i och för sig succéartade torg-torsdagarna med sina artister, liksom i att diverse forna biografer förvandlades till musik- och teaterscener, såsom Folkan, Saga och Röda Kvarn. Syftet må ha varit hur gott som helst, men kanske hade läget för kulturens tillgänglighet och publika attraktionskraft varit bättre om utvecklingen inte styrts så hårt.

Etableringar kan visserligen alltid regleras med olika konstgrepp utifrån, men på sikt kan därvid publiktillströmningen påverkas mycket negativt. Även den mest exklusiva publik har behov av att känna igen sig, träffa likasinnade och bekräfta sin smak, och det en gång försvunna är svårt, för att inte säga omöjligt, att ersätta.

Tillströmningen av publik är därmed ett känsligt fenomen, i hög grad baserat på sedvanan. Bortfallet på senare tid av stora delar av kulturpubliken — särskilt till jazz och klassisk musik, bildkonst och viljan att utnyttja våra bibliotek på det traditionella sättet — kan ha sådana förklaringar. Vi måste sträva att skydda de kanaler som ännu fungerar.

Just Ramnaparkens nedgång, från ett frekventerat nöjescentrum till ett visserligen idylliskt men alltmera händelsefattigt område, ter sig därför inte bara trist. Vi står rentav inför något av en kulturskandal, väl i nivå med det över hela landet uppmärksammade rivandet av gamla teatern i Stadsparken.

Den första tiden

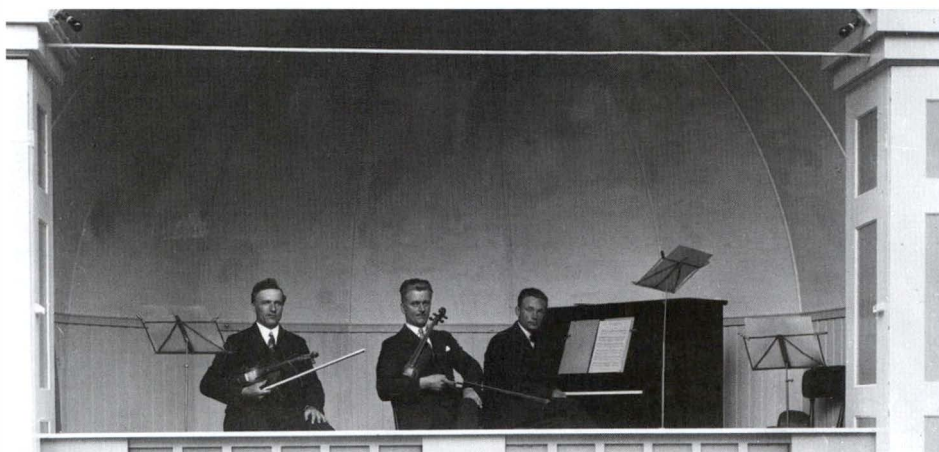
En publiktillströmning i större skala började när Hjalmar Lind gjort i ordning vägar i parken och uppfört den första serveringspaviljongen vid sekelskiftet. Där bjöds ibland på musik för de kaffedrickande gästerna. Detta skulle sedan öka i intensitet under ett halvt sekel.

En första storhetstid för parken kan nog dateras till 1910-talet, då Borås Hantverksförening fått i uppdrag att förvalta donationen. Så skedde genom arrende under en femårsperiod från 1910.

I sitt invigningstal 1914 tog landshövdingen Karl Husberg till stora ord om det syfte han anade bakom anläggningen, att verka väckande på hela utvecklingen i stan. Han talade om »att få kasta in i det brusande nutidslivet en ton utav de orgelsymfonier som gå genom minnenas tempel».

Hans förhoppningar om att spegla det brusande nutidslivet har kommit alltmera i skymundan, och vi är många som efterlyser nya initiativ för att på nytt dra boråsarna till parken. Succédecennierna som nöjesmetropol är idag nästan utopiska.

Några orgelsymfonier kännetecknar knappast heller Ramnaparkens ryktbarhet som nöjescentrum med anseende över hela landet. Snarare var det den nya tiden med jazz och offentliga nöjen som här kom att fira triumfer. Utvecklingen skedde successivt genom åren, i synnerhet från år 1930.

Ramnaparkens servering 1926.

På scenen: Karl Andersson, Gunnar Haraldsson och Artur Mingettig från Norrby.

Mingettig var tidigare stumfilmspianist och under 1930-talet en ofta återkommande och populär underhållare hos grannen Parkstadens Caférestaurant.

Nejdemarks och Lallermarks era

Nils Nejdemark var mannen som 1929 tog över kontraktet för serveringen. Själv är han ihågkommen med *Nisse Skalas stig* i Ramnaparken. Skala är ett epitet som passar perfekt på en man som ständigt syntes småspringa (= skala; uttal m. tjockt *l*) omkring i serveringen. Där serverades kaffe och bakelse i begynnelsen till ett facilt pris av 30 öre, och boråsarna strömmade till.

Nejdemark drev då kafé Wivel på Österlånggatan. Han insåg att han behövde hjälp för att förverkliga sina planer och hörde av sig till sin sväger Lennart Lallermark, som då hette något helt annat, i Norrhult i Växjö-trakten. Lallermark kom 1929 cyklande från hemmet i Småland med konfirmationskostymen i slitstark cheviot i en unikabox på pakethållaren.

Lallermark kallades aldrig något annat än Lalle och lyckades till sist få detta släktnamn godkänt efter att först ha fått nej till Lallé och Lallertz.

Herrar Nejdemark och Lallermark var båda sanna entreprenörer och till karaktären varandra tämligen lika. Tillsammans gjorde de Ramnaparken till ett verkligt populärt ställe, med daglig musikunderhållning och återkommande artistframträdanden. Men den som stod för de himlastormande idéerna var Nejdemark.

Lallermark, som dog först 2008, över 95 år gammal, berättade med klart intellekt när vi möttes år 2002, då han var nästan 90 år gammal, om detta för vår lokalhistoria spännande skeende.

Han fick börja med att hjälpa till med allt förekommande i kaféet, och han var lika rastlöst verksam som svågern. Lalle var parkens allt-i-allo vid starten och många år framåt, särskilt när de kända artisterna lockade storpublik. Han höll ständigt igång, så Ramnaparken var bara en av hans arbetsplatser. År 1950 upphörde den nejdemarkska eran, och en successiv nedgång skedde fram till det dystra slutet tio år senare, när serveringsbyggnaden brann ner.

Serveringen hade blivit en samlingsplats för boråsarna, men problemet var att man inte kunde ta emot mer än runt 200 gäster samtidigt. Alla var ju inte begivna på att maka ihop sig för att fylla varje sittplats kring borden, och platsbristen blev akut när större evenemang kunde samla tusentals lyssnande kaffedrickare.

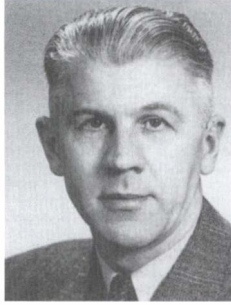
Då fanns inget annat råd än att låta kunderna själva ta hand om sina brickor och slå sig ner varhelst de kunde i omgivningen. Sen fick ägare och personal samla ihop all disk långt in på småtimmarna.

Den förste som besökarna mötte i Ramnaparken brukade vara Lalle, uppstassad i uniform och skärmmössa, i funktionen som entrévakt. Hans hustru erkände att det var hans stilighet som först tilltalat henne.

De flesta boråsare kände säkert också igen honom, sedan han uppträtt som ett slags tamburmajor på olika näringsställen i stan. Nästan lika känd var han dessutom i sportkretsar, som skidåkare, bowlare, gångare, skytt, simmare och allmänidrottare.

Ännu fler hade handlat i hans affärer, Södra Cigarraffären, smått berömd för sina juls skyltningar, eller i Lalles Frukt, där han inte missade att göra reklam för sina egna kaffesorter. De kallades Lalles Populär, i grön förpackning, eller Lalles Lyx, i röd och en krona dyrare.

Inte för inte var han smålänning. När jag träffade honom på gamla dar, avslöjade han att kaffeinnehållet varit detsamma i båda förpackningarna. Men han hade lärt känna boråsarnas kynne, som inte enbart utmärktes av knalleanda och vridande på slantarna. Det visade sig att nästan alla köpte den dyrare Lyx-varianten.

Nils Nejdemark (1905–1978) & Lennart Lallermark (1913–2008).

Som entrévakt i Ramnaparken fyllde han inte bara funktionen som ordningsvakt, i den mån en sådan behövdes. Även entréavgiften tog han hand om, vid de tillfällen när dyrare artister uppträdde, då man tog ut en bordsavgift på kanske en 50-öring. Annars var det ingen entréavgift. Varje bord blev på det sättet en liten familjeö, där man slagit sig ned för att ha roligt, umgås, dricka sin sedvanliga Pommac eller specialiteten saftkobbels, till bullen eller mazarinen. Inga starkvaror fick förekomma — även om saftkobbelsn nog ibland späddes ut i smyg — men ingripanden av Lalle var som regel inte av nöden.

I Ramnaparken nöjde sig Lennart Lallermark uppenbarligen med att vara trägen vingårdsarbetare.

Och han var ju så stilig i sin uniform och sin mössa, la fru Lallermark till, ytterligare en gång.

Även Nils Nejdemark var en storhet i stans idrottsliv, allsvensk bowlare i Borås KK och god medeldistanslöpare i IK Ymer, vars ordförande han även var från 1946 till 1948. Också hans namn var taget; från början hette han Johansson, och hans utåtriktade talanger förenades med att han också var de stora visionernas man. När han 1929 övertagit arrendet för Ramnaparken och 1930 öppnade verksamheten, började han dock i liten skala, med att bjuda publiken på olika orkestrar.

Restaurang i Palladium

I Nejdemarks imperium ingick så småningom också restaurangen i Palladiumhuset, byggt 1935, med sitt höga landmärke, hörnspelaren med namnet i vertikalt uppradade versaler, med statyn av en trumpetblåsande Pallas Athena i toppen. Den innehöll en större biograf, men framför allt den i detta sammanhang intressanta Nejdemarks dansrestaurang en trappa upp.

Paret Nejdemark och Lallermark fanns förstås alltid i kulisserna, när de bröt mark för denna självgenererande framgångssaga för musiklivet i Borås. Nejdemark hade alltid tentaklarna ute efter de mest efterfrågade orkestrarna

och musikerna, medan Lalle i sin röda uniform alltid tog emot de danslystna gästerna när de väl kommit upp för Palladiums trappor. Hit kom kända orkestrar som Herbert Stéens och Sam Samsons. De blev mycket omtyckta av boråsarna.

När Lalle berättade denna bakgrund, bagatelliserade han en smula vad som i själva verket bröt ut som en virvelvind, som skulle rycka med sig att nya riksbekanta orkestrar, musiker och ensembler av alla de slag lockades till Borås. Den ännu i dag konstnärligt livskraftiga, men numera ojämförligt mindre publikdragande, Borås-jazzen kan kanske mer eller mindre sägas ha fötts i Ramnaparken, eller vintertid på Palladium.

Palladium gick samma väg som restaurangen. Lokalen övertogs av Tabernakelförsamlingen 1945, och 1969 revs hela byggnadskomplexet för att ge plats åt ett nytt Domusvaruhus.

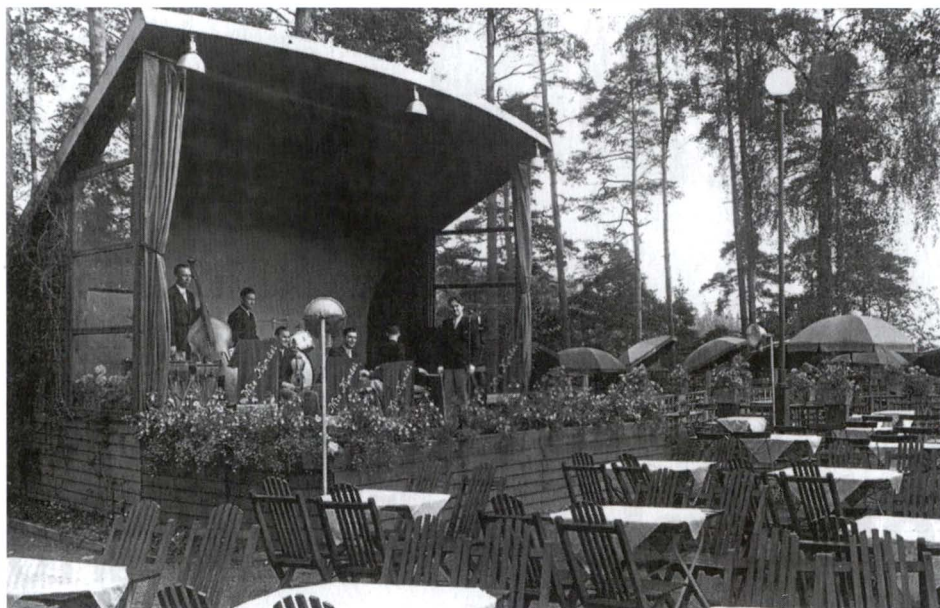
När Nejdemark senare slutat med kafé och restaurang startade han i stället en fabrik, Neima-Konfektion, med Lallermark som anställd försäljare.

Musikutbudet i Ramnaparken

Låt oss ge en glimt av de orkestrar och musiker som satte färg på utvecklingen i Ramnaparken. Lagom till midsommar 1929 öppnades serveringen i Nejdemarks regi med musikunderhållning. Jolly Boys band från Borås spelade sedan hela säsongen, ända till mitten av september. Under tre år i rad var denna orkester den enda som underhöll från Ramnaparkens scen, med undantag av ett par dagars gästspel av en utländsk orkester som var engagerad på flera ställen i Borås. I början var alltså variationen inte så imponerande. Följande två säsonger (1932–33) underhöll Dahlströms succés-orkester med refrängsångaren John W. Hallberg. Den senare var ett sångarfenomen från Vänersborg som hämtades för att sjunga via tratt och affischeras som en svensk Al Jolson, den senare världsberömd via den allra först ljudfilmen, *Jazzsångaren*, från 1927.

De sista två veckorna 1933, och hela säsongen fram till finalen en vecka in i september 1934, spelade Herbert Stéens Konsert-, Jazz- & Tangoorkester från Skåne. Någon dans förekom inte, men namnet på orkestern kan ge en uppfattning om vilken sorts musik som framfördes. Ensemblens ledare skulle senare bli känd över hela landet som Karl Gerhards och Kar de Mummas kapellmästare, den senares i hela 30 år. Men Steen var också en musiker med rötter i våra bygder. Han var född i Håcksvik 1910, som Herbert Sten Östling. I Ramnaparken gjorde han, enligt Lalle, stor succé genom att framträda med inte mindre än sju dragspelare, alla i likadana blazrar.

År 1935 spelade Börje Elvers charmanta orkester i ett sommarlångt engagemang. Endast komikern Douglas Håge med hustrun Maja — född Håkansson och uppvuxen på Norrby — uppträdde denna säsong utöver orkestern.

Nils Kyndels stora grammofonensemble med konsertmästaren Mischa Angelini.
Gästspel i Ramnaparken, hela juni 1940.

Foto: Borås stadsarkiv.

Året efter delades mellan Reinhold Foiack med sitt niomannaband, Sam Samsons och Gunnards orkestrar. Orkestrarna blir i fortsättningen kontrakterade för något kortare tid, men oftast ändå minst en månad. Pianisten Reinhold Foiack kom åter 1945, och är känd för att ha skrivit den svenska texten till *I en roddbåt till Kina*. I Ramnaparken komponerade han en i dåtidens radio ofta spelad schlager, *Asfaltliljan*.

En ung Malte Johnson och en ännu yngre Jean Josefson visade upp sig med sina första orkestrar 1937, den senare endast ett par dagar i slutet av säsongen. Med tiden blir de båda berömda för sina dansorkestrar, men i Ramnaparken var det endast underhållningsmusik som spelades.

Bland orkestrarna 1939 kan nämnas en av de mer namnkunniga, en som kanske någon minns än i dag, nämligen från Fenix-palatset i Stockholm, Macce Bergs med vokalisten Hans Fahrvik.

Det finns inte många bilder från artistuppträdandena i parken, men Nils Kyndels stora grammofonensemble, med konsertmästaren Mischa Angelini, är dokumenterad från besöket 1940.

Gästspelen av de riktigt kända orkestrarna var naturligtvis av kortvarig natur. Charles Norman stannade fem dagar både 1945 och 1946, Simon Brehm tio dagar 1948, medan Svend Asmussen endast gjorde ett framträdande vid varje Boråsbesök – sista gången, då han var riktigt känd, »med förhöjd bordsavgift 2 kr». Vid tre tillfällen har han ändå spelat här, 1942, -48 och -49.

Publikfavoriter

Sakta utvidgades genrerna för vad Ramnaparken kunde bjuda boråsarna på. Från 1931 framträdde, förutom de långtidsengagerade orkestrarna, även artister som var ute på sommarturnéer. De kunde uppträda en dag, två dagar, ibland en hel vecka på samma scen. De var vissångare, revyartister, dragspelsvirtuoser, dansare, jonglörer och mycket annat.

Redan 1933 kom »Folkparkernas populäraste cabaretsångare» Mauritz Levinsson, med långa rader av 78-varvsinspelningar — en käck kille som kunde skoja med alla flickorna, enligt Lalle — och cabaretsångaren Harry Persson med ett outtömligt anekdotförråd.

Kvartetten Synkopen, som skulle återkomma då och då i över tjugo års tid, uppträdde i Borås första gången 1934. De var kända från radion och uppskattade för sin stämsång med roliga texter. Än idag minns säkert många deras sång *Kafferepet*.

En verklig publikfavorit kom till Borås 8–9 juli 1940, den då blott 16-åriga Alice Babs, naturligtvis med *Swing it magistern*. Hon lyckades tydligen charma publiken i Ramnaparken, för redan två veckor senare var hon tillbaka under två kvällar, och sedan ytterligare två kvällar samma månad.

Ramna Parken
Måndag Tisdag

På grund av den enorma succén vid föregående besök och för att uppfylla publikens önskemål har vi lyckats reengagera den lilla swingsångerskan. Kl. 20,15 och 21,30 sjunger alltså "Babs" det bästa ur sin repertoar tillsammans med den populära "Hot"-trion

Alice Babs, iklädd not-klänning, ackompanjeras av Roxy orkesterns tillfälliga »Hot»-trio bestående av kapellmästaren Gotte Wihlborg (dr), Fred Josefsson (p) och Åke Carlsson (b).

Annons för Alice Babs besök i Ramnaparken. Hon gjorde tre två-dagars framträdanden under juli 1940.

Sylmés orkester, 1943

Bakre: Bertil Farby, Leif Gothlin, Birger Hellström, Olof Sylmé, Harry Tellach.

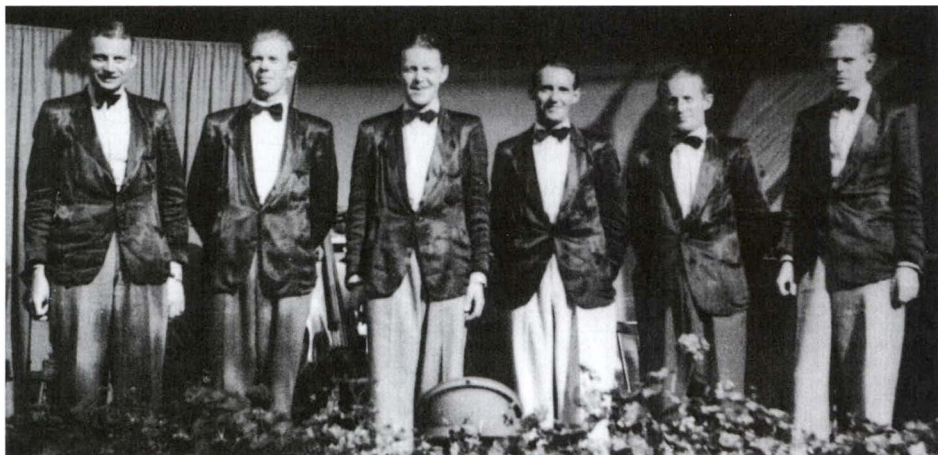
Främre: Bo Themar, Kåge Sjöblom, Gustav Elg, Hugo Johansson, Åke Sjöblom, Uno Carlsson.

Den numera kultförklarade Johnny Bode gjorde ett besök samma år. Uppenbarligen uppskattades hans framträdande, för han var också tillbaka redan efter två veckor. Vissa artister, som gjort populära framträdanden i parken, ombokades om det fanns ett hål i deras kalender. Det normala var annars att bokningarna gjordes långt tidigare. Artisterna behövde engagemang på sommaren, och de ville också ha flera bokningar i grannskapet för att korta ner resorna. Ena dagen i Ramnaparken, nästa i Dalsjöfors Folkets Park osv. Det fanns många ställen att uppträda på i omgivningarna.

Nåväl, kanske framförde Bode då sin kuplett *En herre i frack*. I alla fall var det här långt innan *Bordellmammans visor* spelades på grammofonerna. Bode kom igen året därpå också, innan han gjorde sig helt omöjlig i branschen genom nazistsympatier, mytomani och småkriminalitet.

Den 1 augusti 1944 kom Eddie Mc Andrews kvintett hit. I pausen underhöll flera artister, bland andra den stollige swingpianisten Powel Ramel. Ett halvår tidigare hade hans *Johanssons boogie-woogie-vals* gjort stor succé på grammofonskiva, men han var ännu inte känd via radion.

Så rullade det på. Mycket av vad Sverige hade av musiker och underhållare paraderade förbi. Thor Modéen kom med Artur Rolén, Ulla Billquist med Gunnar Hahn; Karl Gerhard, Lasse Dahlqvist och Åke Grönberg med sina respektive ackompanjatörer. Och ytterligare många var de, men inte så kända längre för en bredare allmänhet.

Wollmar Sandells ensemble, 1942

Wollmar Sandell, Tage Rydberg, Birger Hellström,
Tage Sandberg, Helmer Lindberg, Ingvar Wieslander.

Boråsorkestrar

De ovan nämnda artisterna turnerade runt i landet under sommarsäsongerna. Men många av dem som sågs på Ramnaparkens scen hade Borås som hemmaplan.

Militärmusikern Olof Sylmé kunde utgöra ett helt eget kapitel i Borås nöjes- och musikhistoria. Han kom till Borås 1929 och skulle snart bygga upp en egen dans- och underhållningsorkester med ibland ända upp till dussinet musiker. Därvid blev han Borås-pionjär ifråga om att åka runt med sin orkester i närliggande festplatser under tre sommarsäsonger. Under åren 1939–1949 framträdde Sylmé regelbundet i Ramnaparken med underhållningsmusik.

Roxy med refrängsångerskan Anita Vallin från 1940 framträdde endast ett par gånger i parken. Men för både orkestern och publiken gav det ett bestående minne. Det var nämligen just när Alice Babs gästade Borås, och Roxy fick ackompanjera henne. Pianisten Fred Josefsson har berättat om detta och den uppståndelse som följde med artistbesöket.

Inte heller den förfinade underhållningsmusiken behövde söka sin plats, när Wollmar Sandell flyttade tvärs över parken från familjens egen uteservering, Sandells Caférestaurant, med musikestrad vid Katrinebergsgatan alldeles invid Ramnaparken. Där hade han mött sin typ av musik som sexåring när en utländsk trio var på besök. Han blev pianist, utbildad för Knut Bäck i Göteborg, ryckte ofta in för William Lind, spelade många år i Max Skalkas ensemble och blev senare riksbekant i radio med att spela ur *Moster Augustas pianoalbum*.

Folke Lundins orkester, 1944

Bakre: Rolf Pettersson, Tore Sandell.

Främre: Folke Lundin, Karin Eriksson, Josef »Josäppi» Johansson.

Folke Lundins orkester hade också en medlem med namnet Sandell, nämligen Tore, bror till Wollmar. Kanske är han mest känd som fotbollsspelare i Norrby IF, men kunde också traktera ett instrument. Under andra halvan av 1940-talet underhöll orkestern i Ramnaparken.

Lokala förmågor — Kalle Klämma, Bök och Curt P

En rad boråsare med andra specialiteter än musik blev också populära gäster i parken, däribland Kalle Klämma (Karl Johansson, med förmåga att spela på både såg och cykelpump), elegante trollkonstnären Mr John (John Eriksson) och bondkomikern Bök i Kôvra (Nils Petzäll). Ståuppkomikern Erik »Hamsterlund» Andrén kan också räknas dit, ofta på scenen som han stod.

Revyer var en stor del av underhållningen på 1940-talet. Revymakaren Curt Peterzon, tillsammans med Kåge Sjöblom, gjorde framträdanden här, det första i egen regi 1945. Ungdomarna *Gänget från vägporten* (Byttorps) framförde under åren 1943–45 sina nummer på parkscenen. De kallade sig från början *Toner från torkrummet*, vilket kan ge en antydning om var träningslokalen var belägen. *Vårat gäng* från huvudstaden var förebilden.

I Borås hörde också *Ungdomsrevyn Lyckolandet* och *Josäppis musikalrevy* hemma. De flesta var lokala, men några revyer kom också från andra städer.

Ramnaparken hade en egen populär amatörtävlan, *Vi som vill opp*, en föregångare till *Plats för oss*, vilken genomfördes i Folkets Park.

En av landets största

En utbyggnad av serveringen genomfördes 1934, med en djärvhet som fick många att skaka på huvudet. Nils Nejdemark visste nämligen att sätta en i dag nästan otänkbar fart på verksamheten i Ramnaparken.

Efter den något försiktiga starten med 200 platser i serveringen började Nejdemark, med ständig påhejare i svågern Lalle, successivt att bygga ut serveringen, så att den till sist rymde inte mindre än 1 200 gäster och därmed räknades som en av landets allra största uteserveringar. Utan dessa förväntningar är det tveksamt om alla nöjesevenemang i Ramnaparken kunnat dra sådan storpublik år efter år.

Dyrt var det ingalunda att gå till Ramnaparken. En av de obligatoriska saftkoblarna kostade, i början av 1940-talet, 1 krona. Önskades punsch- eller likörs smak var priset 1,75 kronor.

Jag fick bevittna ett ögonblick som skulle gå till svensk jazzhistoria, nämligen 1944, då Putte Wickman gjorde sin debut och ingick i Hasse Kahns swingkvintett. Efter gymnasiestudierna hade han fått sommarjobb i orkestern. Jag var ännu inte fyllda 10, men insåg att vad den självlärd klarinettisten presterade i spåren av mästarna Benny Goodman och Artie Shaw var överväldigande. I tre veckor var de här. Putte kom sedan tillbaka med Simon Brehms orkester 1947.

Till mina absoluta höjdpunkter hörde besöken av Svend Asmussen (f 1916), och när jag så småningom fick träffa denne var han faktiskt den förste, helt oombedd, att betyga hur han upplevt sina konserter i Borås som ljuspunkter i hela sin karriär. Minnena ter sig nästan överkliga nu när den mångsidigt begåvade Asmussen vid fyllda 97 lär vara jazzens allra äldsta ännu verksamma musiker, därtill god tecknare, skulptör — och boxare! Och slagfärdig som en sådan. När Duke Ellingtons trumslagare Sam Woodyard berömde Asmussen:

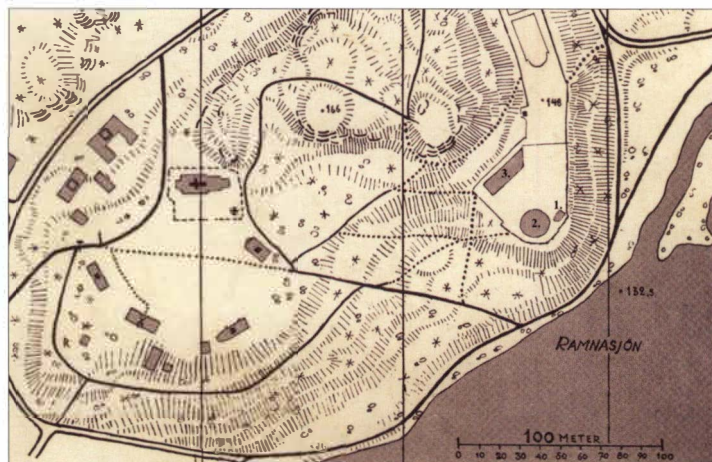
»You really played your ass off», fick han svaret. »I hope not — then my name would have to be Mussen from now on!»

Allsång med publikrekord

Borås Tidning, som under 1900-talet knappast skrivit en enda rad om nöjeslivet i staden, gjorde ett undantag 1938. På första sidan manar man boråsarna att bege sig till Ramnaparken den 6 maj. Där kommer nämligen stockholmaren Sven Lilja att leda allsång för första gången i Borås i större skala. Och nog kommer publiken alltid, tio tusen personer uppskattar polisen, kanske fler. Lilja fick stå på taket till serveringspaviljongen för att synas av publiken som fyllde både platån och skogspartiet på kullen.

Evenemanget ägde rum på serveringsplatån, men Nejdemark stod inte med som arrangör i annonsen. Någon ordnad kaffeservering blev det ju ändå inte möjligt att genomföra. Några i publiken påpekade att arrangemanget borde ägt rum på Idrottplatsen/Ramnavallen för att slippa den enorma trängseln.

Allsången följdes upp vid ett par tillfällen med magert resultat. Bäst lyckades kanske musikdirektören V. E. Lundqvist i en paus under en match på Ramnavallen, då han fick åskådarna att sjunga med i några sånger. Någon fluga blev det inte den gången.

Ramnaparken 1955.

- t.v. Borås Museum
- t.h. Serveringsplatån
- 1. musikestrad
- 2. dansbana
- 3. serveringspaviljong.

Dans — modern och kulturell

Sedan Nejdemarks-epoken upphört 1950 förändrades Ramnaparkens musikutbud. Svea och Ingvar Lundin hette det nya värdparet som nu hälsade gästerna välkomna. De höll serveringen öppen alla dagar under sommaren mellan kl 11.00 och 22.30. Artistutbudet minskade efterhand liksom de långtidsengagerade orkestrarna.

En ny dansbana byggdes snett framför musikestraden (2 på bilden), på samma ställe som det funnits en bana på 1920-talet. Serveringen fanns kvar och lockade sin publik, men det nya var att satsa på dans, både modernt och gammalt — eller kulturell dans som den senare kallades. Mot slutet av 1950-talet arrangerades hela fyra danskvällar varje vecka, två av varje sort. Och många är de boråsare som kan vittna om hur populärt det var att gå dit. För den stora gruppen gammaldansare blev Ramnaparken rent av det populäraste stället i staden. Nästan varje vecka var det Wollmar Nilssons trio/kvartett eller Kultisorkestern (med rötterna i Roxy) som spelade. För dem som gillade modern dans varierade musikutbudet mer, men det var mestadels lokala orkestrar.

Den 27 april 1960 var allt slut. Då brann Ramnaparkens serveringsbyggnad (3 på bilden) ner; dansbanan och musikestraden kunde räddas. Men det blev aldrig sig likt igen.

Alligator Club

En av dem som höll jazzen levande var Anders von Schedvin, grundare och ordförande i Alligator Club i Borås, som såg Ramnaparken som sin räddning ur ett delikat problem 1953.

Han hade då fått så mycket att göra i sin anställning vid SJ:s busstrafik att han avgått som ordförande. Hans efterträdare hade dock inte insett det nödvändiga i att inte bara betala ut pengar utan också skaffa motsvarande inkomster. Därför skickades den säsongens annonsräkningar till föregångaren i klubbledningen.

Schedvin kom då på den ljusa idén att använda en ledig kväll i månaden i Ramnaparken för anspråkslösa spisarkvällar, till grammofon, för jazzpubliken. Han fick löfte av kommunen att ta ut den sedvanliga tjugofemöringen i entré. Och se, hundratals jazzdiggare infann sig, som mest tre hundra, och sent omsider blev också annonsräkningarna betalda.

Frågan är om inte upplevelserna i Ramnaparken också föranlett Alligator Clubs namnval. En av Schedvins favoriter var det danska bandet Harlem Kiddies, med kapellmästaren Jonny Campbell. Under några dagar tre somrar i rad 1949–1951 gästspelade de Ramnaparken. Det kraftfullt svängiga bandets stora hit var Alligator Swing, och fast jag inte vet, så håller jag för troligt att denna Anders von Schedvins favoritlåt också bidrog till klubbnamnet Alligator.

Bengt Nyberg & Metrokvintetten

En av dem som byggde upp sin musikbana på 1950-talet var trummisen Bengt Nyberg (f. 1930). Han bildade Metrokvintetten 1956 tillsammans med några vänner. Med nära sextio år på nacken är den också stans äldsta ännu existerande ensemble.

Bengt har många minnen. Han växte upp vid Västra Nygatan på Norrby och talar om hur han då praktiskt taget bodde i parken. Självfallet hade han också upplevt Putte Wickmans sensationella debut, Svend Asmussens besök och allt annat.

Hans sorg är stor över hur Ramnaparkens öde nästan inte mött något motstånd på vägen. Inte från kulturpolitikerna, inte från de inblandade därutöver som mer eller mindre styrt utvecklingen, och i varje fall inte från den alltmer krympande publiken som utan protester låtit sig manipuleras. Alltför många har helt enkelt tigit. Till de senare hör för övrigt jag själv. Jag har varit Borås Tidnings musikkritiker under alla Metroåren, men inte en enda gång fått lov av tidningen att recensera orkestern.

Metrokvintetten hade fina minnen av att bland annat spela i Ramnakyrkan. Därpå fick han den ljusa idén att använda den lilla dansbanan och estraden nedom museistugorna — som egentligen bara användes av hembygdsföreningen Westergyllen ett par gånger om året. Varför inte anspråkslösa nya små danstillställningar? Musikerna var intresserade, likaledes

Bengt Nyberg,
trummis i
Metrokvintetten,
pekar ut platsen
för 1950-talets
dansbana.

Foto: Örjan Hill.

många dansintresserade, som visst inte bara var pensionärer. Däremot var inte de tilltänkta arrangörerna intresserade. De såg inte några vinstmöjligheter. Planerna förföll.

Så är det numera, menar han. Musikerna har fortfarande ambitioner. När de kommer ut märker de att de fortfarande har en stor publik med sig. Men de som styr har inte kunskaper nog, eller ens god vilja. Massmedia styr i helt andra riktningar, och ingenting händer. Det är inte så enkelt som att nya tider och nya ideal råder. Ett omtänkande måste till.

Avslutning

Vi inbillar oss kanhända att entreprenörer som Nisse Skala och Lalle inte längre existerar. Så är det nog inte. Var och en av de unga, förbluffande skickliga musiker och andra konstnärer som vi nu ser träda till — därtill över alla genre- och åldersgränser — måste redan för sin överlevnads skull drivas av liknande entreprenörskap.

Ramnaparken är fortfarande lika lockande och vacker och borde erbjuda nya möjligheter. Om artisterna finns, och scener finns som ändå inte är utnyttjade, borde det ligga i all kulturpolitikens intresse att ta möjligheterna tillvara.

Tyvärr ligger mycket i Bengt Nybergs och många andra musikers farhågor att allt ska ta slut — och det gäller i så fall klassisk musik lika väl som jazz, god underhållning lika väl som all icke spekulativ konst och litteratur.

Allt detta hör kanske inte hemma här. Det gör däremot Ramnaparken och Bengt Nybergs liksom min övertygelse om att en ny möjlig storhetsperiod, med ny stor publik i följe, skulle kunna komma.

Sandells Caférestaurant vid Ramnaparken, 1920-tal. T.v. gamla musikpaviljongen, nutid.

Andra n jesplatser

Ramnaparkens storhetsperiod inföll under 1930- och 1940-talen, under Nils Nejdemarks ledning. Borås var dock inte sv lft tt på estrader under förkrigstiden. Här fanns många ställen för den n jeslystne musikdiggaren, särskilt under sommartid. Några exempel på detta:

Bergs ters sommar-teater och danspaviljong (nuv. adress Tiljans backe). Stadens första friluftsscen, invigd 1906. Bergs ters sommarhem f r National Templar Orden (NTO). Servering, dans och teater bjöds besökarna på.  vertogs 1924 av Ragnar Franzon och Carl Carlsson. Många av landets främsta artister uppträdde där, t.ex. en originalupps ttning av Ernst Rolfs revy. Lars Helander började med sina revyer där. Nedlagd efter säsongen 1936, riven året där på.

Folkets park vid Alideberg, etablerades 1907. Hade också dans på två banor, friluftsmusik och servering med »flera tusen platser under tak» — med tydlig vink åt Ramnaparken. Någon gång även t.ex. brottningst vlingar. Familjeunderh llning. Varje sommarhelg ett par olika lustspel, cabar er eller operetter av hög klass, utsända av Folkparkernas centrala organisation. Turnerande klassisk musik.

Sandells caf restaurant,  ppn. 1923, namnbyte 1930 till **Parkstadens caf restaurant**, Katrinebergsgatan 34. Servering med musik, tidvis även dans: »Inträde 1 kr för herre, 50  re för dam. Fullständig konditoriservering» (1927). Annonserade i konkurrens med Ramnaparken: »sträck ut promenaden». Kaf et fanns kvar till omkr. 1970, de sista decennierna under Linnéa Anderssons ledning.

H jdplat n, »H. P.» ( ven H gplat n), 100 m NO  lg rdsbron, mot Ryda, servering, tivoli, cirkus, dans — »ny stor dansbana» (1927). Kunde även bjuda på dans under strålkastarbelysning. Koop. andelsföreningen Verdandi skötte serveringen flera  r. Borås Atletklubb tog över arrangemangen. Upphörde omkr. 1930.

Hotellen: Hotell Borås och Stadshotellet hade båda dans och artistupptr danden. Café Trädgården bjöd på musikunderhållning.

Utanför stadskärnan: Sj markens sommarrestaurang med dans och underhållning. Festplatser: Skalle, Folkets Park i Dalsjöfors, Bj rvik i Sandared, Skogsvik vid L ngesten, Gässlösa skyttepaviljong m.fl.

Lennart Wasling

Vägen till textilmuseum — fylld av vändor

LENNART WASLING

När DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING («Kulturhistoriska föreningen») bildades 1903 var syftet i första hand att samla in föremål som senare kunde visas upp för allmänheten. Många kände att en ny tid var i antågande och att det »fornhistoriska» arvet höll på att gå dem ur händerna. Hela 1800-talet hade varit en enda lång rad med förändrade former och en omstöpning av samhället. Nyheterna var inte bara av teknisk art utan hade också en helt annan inriktning. Visst var det mycket som hände när ånga och elektricitet ersatte hästar och direktverkande vattenkraft, men det kom också stora förändringar genom exempelvis urbaniseringen och politiska reformer. Under några årtionden drog mängder av människor från landsbygd till stad, och ändrade sin levnadstil i grunden.

Industrialisering, urbanisering och sekularisering är några begrepp som kan fånga den här omvandlingen.

De hopbragda samlingarna i museerna tänktes i första hand spegla det bondesamhälle som höll på att moderniseras, främst tack vare maskinella hjälpmedel av olika slag. Nästan alla hade ett bondearv med sig och detta präglade säkert målsättningen med arbetet. Kanske skymde detta det lokala arvet, och kanske var tankarna på industrins roll inte så djupt rotade.

Vid föreningens första möte beslöt man »att söka bilda en förening med huvudsakligast syftemål, att i Borås åstadkomma ett museum för dels fornsaker och etnografiska föremål och dels äldre redskap och maskiner samt alster av ortens industri».

I de första stadgarna från 1903 står det så här:

Föreningen, hvars yttersta syfte är att väcka och nära kärleken till hem och fosterland, skall verka för åstadkommande i Borås af ett etnografiskt, fornsaks- och industrimuseum.

Man hade alltså faktiskt redan vid starten i tankarna att även försöka åstadkomma ett museum rymmande industrins maskiner och föremål. Men vägen dit skulle bli lång och fylld av våndor, men ändå slutligen krönas med framgång — en mansålder fram i tiden.

Det förtjänar att omnämnas att det även fanns andra aktörer i samhället som såg fördelar med ett textilt industrimuseum. Mönsterateljieren togs 1905 in under Tekniska Elementarskolans förvaltning. En blygsam början till ett industrimuseum hade gjorts vid Mönsterateljieren, för vilken från utlandet inköpts en mindre samling vävnadsprover, band, spetsar m.m. Dessa skulle sedan kunna lämna upplysningar om det rådande modet till intresserade fabriksidkare.

När börjar historien?

Kanske tänkte man inte så mycket på att även industrin i våra trakter vid det här laget hade åtskilliga decennier på nacken. Textila centra hade även växt upp på andra ställen i landet och Sjuhäradsbygden hade inte någon självklar ledning i denna tävlan. Textilindustrins start i bygden brukar sägas ha skett vid grundandet av *Rydboholms Konstväfveribolag* 1834. Senare under seklet byggdes en mängd fabriker i och runt staden. Om vi till textilindustrin även räknar färgerier och därmed sammanhängande verksamhet, så skedde starten dock betydligt tidigare. Anläggandet av det första färgeriet — Abraham Langlets vid Smedsgatan — kan dateras till 1696. Och även om det i museets samlingar inte finns särskilt många spår av färgeriernas verksamhet, så är den verksamheten mycket väl dokumenterad, bland annat genom vår förenings årsbok från 1983. Betydligt sämre är det med alla de små företagen inom konfektionsindustrin som fanns runt om i bygden. Det enda spår de har lämnat efter sig är ofta en rad i någon gammal telefonkatalog. Någon samlad dokumentation av vilka de var och vad de tillverkade finns inte tillgänglig.

Ett annat exempel: Den 23 april 1804 biföll kommerskollegiet en ansökan av handlanden i Borås Jacob Philip Tollstorp »att vid egendomen Katrineberg [vid regementet], nära Borås å stadens grund belägen, få anlägga och driva kard- och spinmaskiner för att tillverka kläder, strumpor och andra ylleverar». 1806 startades Tollstorps klädesfabrik med 4 vävstolar och 40 arbetare; de tillverkade 4 400 alnar kläde. Men han kom på obestånd och allt upphörde 1813.

Och år 1764 anmälde borgaren Carl Forsell till rådstuvurätten, att han tänkte anlägga ett strumpväveri i Borås. Tillverkningen skulle omfatta mans- och damstrumpor av filt. Vi kan hitta fler exempel om vi letar.

Då talar vi ändå inte om ännu äldre tiders manufakturer som helt hade spelat ut sin roll när 1900-talet randades. Inte heller om vantmakerierna för tillverkning av kläde, som kanske borde räknas som de första textilfabrikerna. Men de fanns inte i vårt område och platsade därför inte.

Så där kan vi vandra bakåt i tiden. Vi träffar snart på Gustav Vasa, som på sin tid ville ha skatt från Mark i form av marbolärft. Vår textila industri har sin vagga långt ner i medeltiden.

För fullständighetens skull bör nämnas att en manufaktur (= verkstad med manuell tillverkning/samordnat hantverk) per definition inte är en industri. Det är ju heller inte det hantverk som utfördes i vävstolarna. Men i vidare bemärkelse brukar vi ändå kalla det för textilindustri.

De första föremålen ställs ut

Vid föreningens bildande saknades utrymmen som kunde användes som lager- och utställningslokaler. Tanken på ett textilmuseum hade knappast dykt upp i bygden tidigare och det fanns inte några tomma lokaler som stod och väntade på att få användas till detta. Bland de pionjärer som då stod i ledningen för föreningen fanns det en som kom med ett förslag till lösning. År 1904 överlämnade nämligen häradshövdingen Thor Odencrants å sina och sin hustrus vägnar, såsom gåva till föreningen, en tomt till uppförande av byggnad för dess samlingar och friluftsmuseum på Annelunds område, eller Nyckelbergsparken som området kallades vid denna tid.

En donation på 25 000 kronor erhöles vid samma tid från direktör Johannes Erikson i Rydboholmsbolaget, som då var föreningens ordförande. Planer smiddes och ritningar utformades av arkitekten Karl Berlin, tillika föreningens sekreterare, för en större museibygnad i Annelundsparken. Att målen var ambitiöst satta ser man av förslagen. (se bild på nästa uppslag)

Men pengarna räckte inte och dessvärre lyckades man inte ro detta projekt i hamn. Snart fann man ändå en tillfällig lösning på lokalfrågan. Ett par rum ställdes till föreningens förfogande av Borås Enskilda Bank, där de första föremålen förvarades en tid.

Vid nuvarande Sven Eriksonplatsen låg Tekniska Elementarskolan (»Teknis») redan då. På dess vind fanns ett outnyttjat utrymme. Där kunde den mera utåtriktade verksamheten ta sin början 1906. Föremålen ordnades och presenterades på ett godtagbart sätt. Men det kändes ändå bara som ett provisorium och sökandet efter en mera lämpad lokal fortsatte. Det var då också första gången föreningen anhöll om ett anslag från Borås stad, och erhöles 1 525 kronor — men också ett varnande ord från Stadsfullmäktige: »Sticker vi fram ett finger nu, blir det sedan att begära anslag till byggnad åt föreningen».

Samlingarna på Tekniska Elementarskolans vind.

Foto: Gustaf Nilsson.

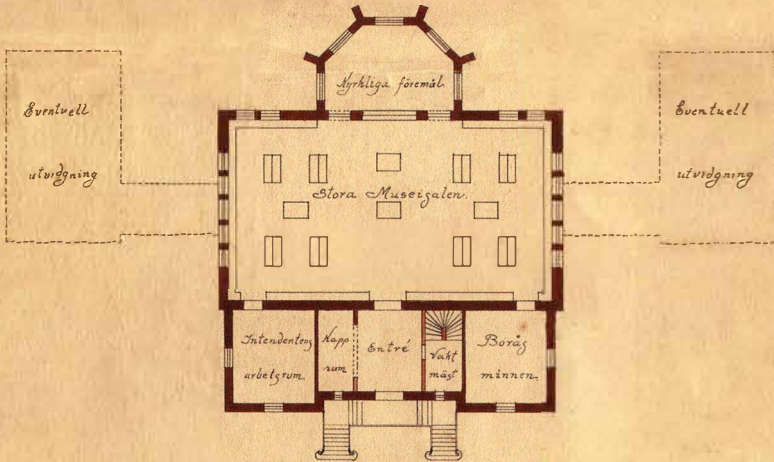
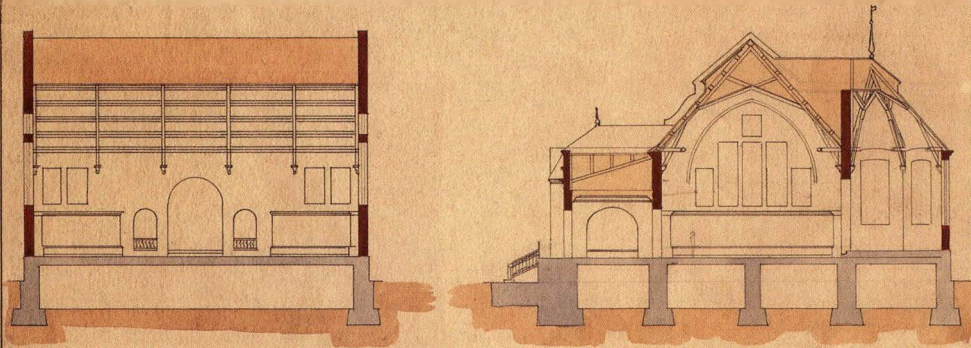
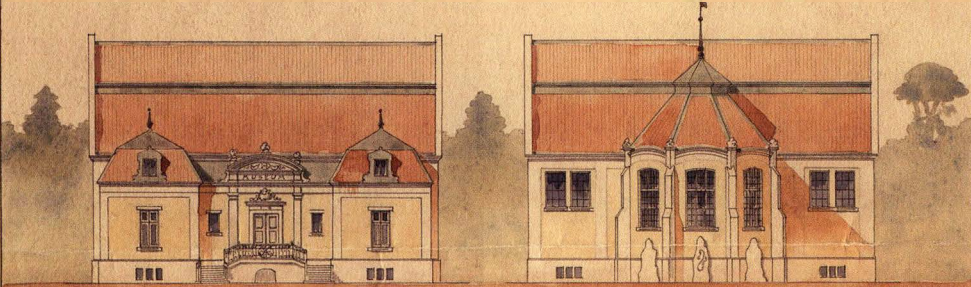
De tidigare utställningslokalerna avsåg att hysa allmänna samlingar, men 1912, vid Södra Elfsborgs läns industri- och köpmannaförenings årssammanträde, framlades ett förslag om inrättande av ett industri- och hantverksmuseum i Borås. Enligt förslaget, som kom från industrimännen herrar Vennersten, Skoglund och Bergengren, skulle föreningen genom Handelskammaren ta initiativet till uppbyggandet av ett museum. En idé var att produkter från ortens egen industri skulle kunna insamlas genom att fabrikena varje år överlämnade ett föremål ur sin produktion. Ett sådant museum skulle också vara en förutsättning för att ett läroverk för textilindustrin skulle kunna startas med tiden. Förslagsställarna hade inte tänkt att man skulle behöva någon större summa för att realisera planen. Början skulle vara blygsam: en billig lokal och en förvaltare, som mot ringa ersättning åtog sig att mottaga, förvara och anordna de föremål som det var fråga om, var allt som behövdes.

Några deltagare ställde sig dock tvivlande och trodde att det kunde bli frågan om större kostnader än vad initiativtagarna tänkt sig.

»Skiss till Museibygnad i Borås», februari 1905.

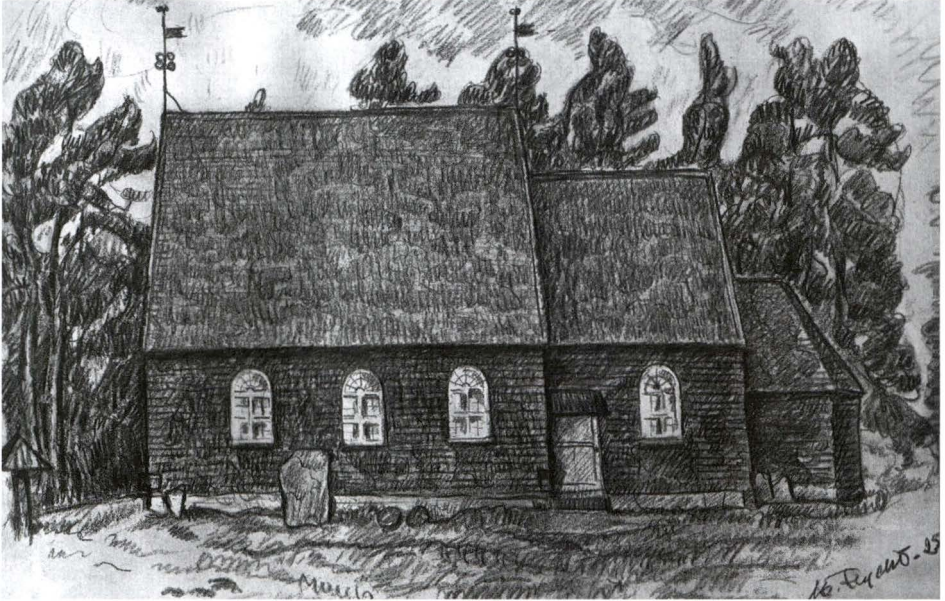
Föreningens sekreterare, arkitekten Karl Berlin, utarbetade tre förslag på museibygnad i Annelundsparken. Vidstående är det mest ambitiösa.

Skiss till Museibyggnad i Borås
 för
 De sju häradernas kulturhistoriska förening

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 20 Meter

Borås Febr. 1905
 Axel Berlin

Kinnarumma gamla kyrka ombyggd till museilokal. Vapenhuset och tornets bottendel flyttades inte till Ramnaparken.

Teckning: Manfred Flyckt, 1925.

Ramnaparken och paviljongsystemet

Något år senare tog saken en ny vändning. Vid sitt oktobermöte 1911 hade Stadsfullmäktige bifallit en ansökan från Kulturhistoriska föreningen att i Idrottsparken få uppföra de byggnader som föreningen ägde. Ett område kunde där ställas till föreningens förfogande.

Ett friluftsmuseum, med Skansen som förebild, skulle skapas med typiska byggnader från Sjuhäradsbygden. I dessa kunde även föremålssamlingarna visas. Med nya utrymmen i de byggnader som skulle flyttas till parken förändrades förutsättningarna i ett slag.

Tanken på en egen museibygnad släpptes aldrig. Men en enda stor byggnad skulle bli alltför kostsam. I stället satsade man på det som i Sverige kallas paviljongsystemet. Det betyder att kyrkan enbart skulle hysa kyrkliga föremål, ett allmogehem skulle visa allmogesaker och ett borgarhem skulle visa helg och söcken för denna samhällsklass. Flera byggnader, var och en inrymmande en viss sorts föremål, var idén.

Den viktigaste byggnaden för föreningen blev den gamla kyrkan från Kinnarumma, som man fick som gåva av församlingen där. Den var tagen ur bruk och avkristnad, och skulle enbart användas som museilokal. Byggnaden hade dock inte sådana dimensioner att den kunde hysa några större föremål, och dess historia bidrog också till att främst föremål med sakral anknytning togs in. Inga bökiega lantbruks- eller industrimaskiner fick sin uppställningsplats där.

Under de kommande årtiondena flyttades fler byggnader till parken och särskilt bondens liv och leverne kunde åskådliggöras i och kring dessa. Någon bra utställningslokal för maskiner från textil- och konfektionsindustrin fanns dock inte. Men de alster som skapats i denna bransch — tygprover, kläder och liknande föremål — var det naturligtvis lättare att visa upp i de befintliga lokalerna om än i begränsad omfattning.

Ett industrimuseum önskvärt

Andra världskriget rasade utanför vårt lands gränser, men man kunde ändå skönja att nya tider var i antågande. Då vaknade åter tankarna på en museilokal för den textila näringen. Egentligen var det redan vid årsmötet 1943 som det förelåg ett förslag att man skulle intensifiera insamlandet av material för en särskild museiavdelning för industri och hantverk. I mars 1944 visade styrelsen att de var redo för nya tag. I tidningarna tillkännagav man sina planer på en industriavdelning vid Borås Museum. Ett upprop gjordes samtidigt där det framgick, att man ville ha »uppgifter och gåvor, belysande denna del av Sjuhäradsbygdens utveckling». Man redogjorde för hur intendenten vid Röhsska museet dr Gustaf Munthe ansåg att Boråsmuseet hade goda förutsättningar för en utvidgning, som bland annat borde ta sikte på skapandet av en betydande industrihistorisk avdelning. Lokalerna var dock för trånga och en nybyggnad krävdes. Den borde absolut ligga inom det nuvarande museiområdet, fortsatte dr Munthe.

I uppropet preciserade man sina önskemål av vad denna industrihistoriska avdelning skulle omfatta:

- äldre maskiner och verktyg,
- prov på tillverkningar från hantverk och industri,
- färdiga varor och halvfabrikat,
- porträtt och fotografier av förläggare och anställda,
- avbildningar av byggnader och anläggningar,
- uppgifter rörande utveckling, arbetssätt, avsättningsområden m.m.

Samlingarna skulle innehålla föremål både från företag som nu finns och sådana som upphört, liksom allt som rör förläggarverksamhet, hantverk och hemslöjd.

Uppropet var undertecknat av ordföranden i föreningen, landshövdingen Vilhelm Lundvik och vice ordföranden överingenjör Alex. Engblom. Museets intendent fil. kand. Ingegärd Vallin stod som kontaktperson.

Hårda ord

Förstår egentligen boråsarna vilken pärla de har i sitt museum i Ramnaparken? Och varför har inte Kulturhistoriska föreningen fler medlemmar? Har man över huvud taget den rätta känslan för den egna hembygden?

Dessa hårda ord, där svaren tycktes givna från frågeställaren, kom från chefen för Statens Hantverksinstitut Ragnar Schlyter, som vid ett besök blev eld och lågor för det planerade museet. Han var också mycket imponerad av samlingarna av hantverksredskap. Att han såg vissa brister var dock uppenbart.

Ja, att tala om ett eget museum är att gå händelserna i förväg: det var en industriavdelning man tänkte sig. Och att den skulle ligga i Ramnaparken där byggnader och övriga samlingar redan fanns var nog självklart för flertalet inblandade.

Riksantikvarien på besök

I början av år 1945 besökte dåvarande riksantikvarien Sigurd Curman vår förening och man överlade ingående om olika arbetsuppgifter.

Han var väl medveten om att Borås och bygden runtomkring hade blivit textilens huvudstad, och att det vore naturligt att den utveckling som fört fram bygden till denna position borde klarläggas och kartläggas. Kulturhistoriska föreningen borde därför samla in allt material som finns tillgängligt för att visa hur hantverket blev till industri. Allt måste systematiskt samlas för att man ska få fram en klar bild, menade han.

Martin Olsson, näste man på posten som riksantikvarie, gjorde liknande uttalanden och framhöll speciellt, att ett landsortmuseum lätt blir en kombination i miniatyr av Historiska museet och Nordiska museet. Det går inte att undvika att det blir så till viss del, men det är mycket önskvärt att för bygden utmärkande specialiteter tillvaratas.

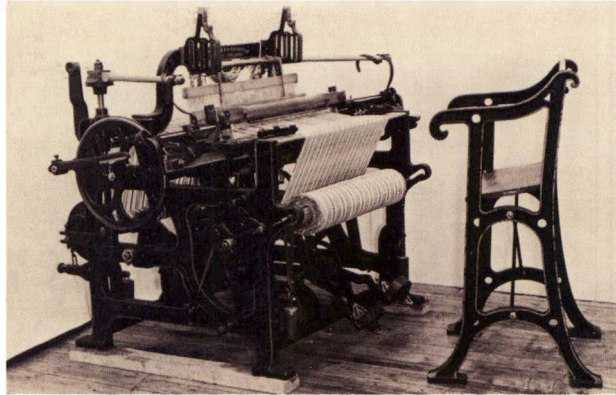
Både Curmans och Olssons insatser bedömdes som värdefulla av styrelsen, och de kallades båda som hedersledamöter i föreningen.

En hjärtesak för bygden

Redan från början insåg man att storleken på många maskiner gjorde dem omöjliga att bevara för framtida visning. Nu är visserligen en fungerande maskin, tagen ur sitt sammanhang, inte särskilt informativ. En väl utförd dokumentation i ord och bild kan dock räcka en bra bit på vägen även om det inte kan ersätta det ursprungliga. Sådant arbete är både kvalificerat och tidsödande. Dessutom kan det vara svårt att förutse vad som i framtiden kan anses vara särskilt intressant med de äldre maskinerna.

En samling med begynnande industrihistoria måste också ha material som behandlar människorna bakom förändringarna. Det gäller både de kända företagsledarna och mer anonyma arbetarna »på golvet». Båda gruppernas levnadsbetingelser borde speglas med bilder, berättelser osv. De gamlas erfarenhet om metoder och arbetssätt var självklart av största vikt. De muntliga samtalen kan aldrig återskapas och mycken erfarenhet följer bärarna i graven. Det kändes nödvändigt att delar av detta skulle filmas — en filmkamera borde inköpas, tyckte man.

Mekanisk vävstol, 1850-tal,
drivs med två trampor.
Finns det plats
och intresse för den?

Övergången från hemväveri till maskinväveri, där en från början lönsam hemindustri efterhand tvingades tävla mot maskinvävning och resulterade i dåliga förtjänster, borde till exempel belysas ordentligt.

Om alla önskemål ska omvandlas i praktisk verksamhet, så kostar det. De styrande var väl medvetna om att det behövdes mer personal och pengar till detta, mer än vad som dittills stått till buds. Det borde vara av intresse inte enbart för industriföretagen, utan även för staden och gemene man. En hjärtesak för bygden, ett önskemål av högsta rang var det att ett industrimuseum kom till stånd.

Under åren efter kriget gjordes åtskilliga försök att komma vidare med frågan om ett industrimuseum, men det kom aldrig till något avgörande beslut. Som alltid var det pengar som saknades och intresset var uppenbarligen inte på topp.

Syftet med ett museum var att kunna göra en tillbakablick, som skänker nuet ett rikare innehåll och stärker tron på framtiden. Eller, som någon uttryckte det: Är det ändå icke så, att det flyddas alla situationer, vilka gemensamt skapat mycket av det nu pulserande livet, är värda att ihågkommas och reflekteras över?

Mindre utställning

Ett litet prov på vad en industriavdelning skulle kunna visa, gavs vid kulturveckan i oktober 1943, då en industrihistorisk utställning ordnades på museet. Till den hade man fått låna en del maskiner, som Göteborgs stad inköpt här i bygden för sin jubileumsutställning 1923. En spetsmaskin från Gingri, en trikåmaskin från textilinstitutets vind och en stickmaskin från annat håll fick komplettera en egen mekanisk vävstol och en garnpress.

Boråsmässan inspirerade

År 1949 slog textil- och konfektionsindustrin på stort och anordnade den s.k. Boråsmässan. I läroverkets lokaler, i Gustav Adolfskolans skolsalar och i andra utrymmen i närheten samlades allt vad bygden hade att erbjuda av lokala företagare. Framtiden verkade ljus och mässan blev sagolikt framgångsrik. Inte mindre än 121 294 besökare kom till utställningarna. Detta inspirerade både industrin och Kulturhistoriska föreningen till vidare arbete för ett textilt museum.

Kanske symboliserar denna utställning höjdpunkten för textil- och konfektionsindustrin i Sverige, och många ekonomhistoriker har påtalat att man borde ha insett vartåt utvecklingen skulle peka, dvs. neråt, de närmaste decennierna. Men ingen ville lyssna på en domedagsprofet vid ett sådant tillfälle. Nåväl, det är alltid lätt att vara efterklok.

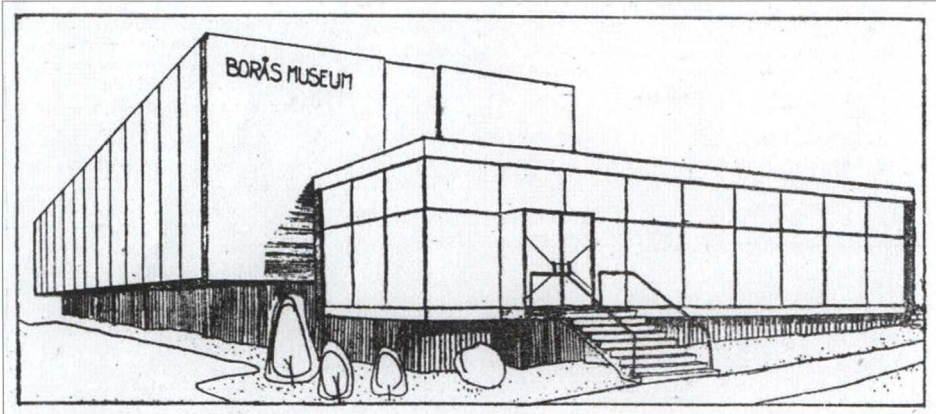
För föreningen, som också deltog på mässan, innebar det en stor medlemsökning, och efter ett framgångsrikt decennium med flera utåtriktade aktiviteter fanns närmare 2 400 medlemmar i matrikeln. Det är det i särklass största medlemsantalet i föreningens historia. Visserligen sjönk antalet ganska snart ner mot mera normalt antal, mellan 500 och 1 000 medlemmar, men säkerligen inspirerade mässan de styrande i flera år. När det sedan var dags för föreningens 50-årsjubileum 1953 hade man fortfarande vind i seglen och intresset för museet bestod.

Jubileumsfond

I en annons i Borås Tidning gick man den 18 april 1953 ut med ett nytt upprop — ganska likt det som gjorts tio år tidigare — till företagare, medlemmar och andra intresserade, där man sökte donatorer till en industriavdelning på museet.

En fond bildades. Den fick namnet Jubileumsfonden — Kulturhistoriska föreningen var nu femtio år gammal. De större företagen satsade upp till en tusenlapp på detta och strax hade man fått in 12 000 kronor som en grundplåt till museet. Så mycket mer blev det dessvärre inte och fonden fick ingen större betydelse för utvecklingen. Den fanns kvar till 1996, då den permuterades och överfördes som gåva till föreningen.

I samband med jubileet 1953 var föreningen aktiv, och många artiklar infördes i ortens tidningar. Insamlandet riktades alltmer mot det textila området, där man vid denna tid årligen tog emot tusentals föremål. Givarna redovisades generöst i tidningarna och där kan exempelvis läsas att direktören Axel Nylander skänkt en symaskin av gammal typ och doktorinnan Magda Planck en damastduk och en serviett från 1780-talet. Fru Planck gjorde förresten en storartad insats på museet, där hon oavlönad under många år ordnade med samlingarna. Föreningen drevs nästan helt av frivilliga krafter; kommunen bidrog med en blygsam summa.

Principförslag till textilindustrimuseum i Ramnaparken, 1959.
Den främre längan vetter mot Parkgatan och var tänkt som första etapp.
Den bakre är tänkt som den egentliga framtida museibygnaden. *Skiss: Harald Ericson.*

Nya skisser

Redan 1944 hade stadsarkitekten Harald Ericson gjort en modell av en hantverks- och industriavdelning. Något senare uppmuntrades han i detta arbete vid besök av riksantikvarien, som också betonade att den borde ligga så centralt som möjligt. En ansökan om att få tillgång till lotterimedel skulle insändas.

Åren gick och alla uttalade sig välvilligt för ett textilmuseum, men inget hände. År 1959 gjordes ett nytt försök att få till en byggnad i Ramnaparken. Där skulle den ligga, det var alla fortfarande överens om. Nu gjordes en skiss, där det visades hur en ny byggnad skulle placeras och hur utbyggnad skulle kunna ske i två etapper. Museet skulle uppföras på det ställe där numera den Ohlsonska gården ligger, den gula byggnaden närmast Ramnavallen. På skissen ser man en mindre byggnad med långsidan mot Parkgatan, och bakom den en framtida tillbyggnad som då ska bli den egentliga utställningshallen. Den mindre hallen, som först skulle färdigställas, var endast 100 kvadratmeter stor och kostnaden beräknades till 100 000 kronor. Den stora hallen skulle kosta minst en miljon kronor, och bli början till ett riksmuseum för textil och konfektion. Tyvärr rann även detta projekt ut i sanden.

I källaren på Nymanska gården hade en lokal för hantverk och industri inretts. Man kunde dock genast konstatera att den var alldeles för liten och att en enda kardmaskin tog upp allt utrymme. »Denna gren av näringslivet måste lämnas till de tekniska museerna att klara», sade någon som nog började tvivla på möjligheten att få till ett riktigt textilmuseum.

Borås kommunfullmäktiges handlingar den 18 maj 1971:

Till Samarbetsnämnden i kommunblock 17 i Älvsborgs län

I motion till samarbetsnämnden den 17 juni 1968 har herrar Boo och Nylander anfört att genom den omstrukturering som sker inom textilindustrin i Sjuhäradsbygden försvinner många äldre maskiner och andra hjälpmedel. De anför, att det är speciellt angeläget att dylika maskiner bevaras till eftervärlden och att De sju häradernas kulturhistoriska förening sedan länge arbetat för åstadkommande av ett industrimuseum i Borås. Kulturhistoriska föreningen har redan tagit vara på en del äldre textilmaskiner, men utrymme saknas såväl för förvaring som för visning. Föreningen saknar även resurser för åstadkommandet av ett dylikt museum.

Med anledning härav hemställer motionärerna

att samarbetsnämnden måste föranstalta om att inom blocket införskaffas lokal, lämpligen någon nedlagd textilfabrik, där som en första åtgärd äldre textilmaskiner kunna förvaras utan att förstöras och i andra hand om möjligt kunna utställas för allmänheten,

att lämpligen kulturhistoriska föreningen gives resurser att intensivt inventera, insamla och konservera lämpliga maskiner och andra framställningshjälpmedel, samt

att medel ställes till förfogande för lämplig drift och underhåll av ett sådant textilmuseum.

Samarbetsnämnden tillsatte en kommitté bestående av herrar Boo och Nylander samt landsantikvarie Vallin för att utreda frågan och inkomma med förslag. I första hand har det varit lokalfrågan, som varit föremål för kommitténs intresse och olika lokaler har undersökts. Slutligen har man stannat inför, som mycket lämplig lokal, den äldsta delen av Svenskt Konstsilkes fabrikskomplex å kv. Simonsland i Borås. Denna del av fabriken är uppförd i två våningar om vardera 365 m² vartill kommer ett vindsutrymme om 270 m². Den är belägen i hörnet av Skaraborgsvägen och Viskastrandsgatan och således mycket centralt. Lokalerna har tidigare använts som effekttvinneri. Enligt kommitténs uppfattning är lokalerna ur alla de synpunkter som kommittén kan lägga på dem mycket lämpliga både för uppställning av maskiner och för visning. Därtill kommer att man får en autentisk miljö för textilmaskiner.

Hyran för lokalerna utgör 28 475 kronor per år, vilket är grundhyran och denna skall regleras årsvis från år 1972 genom tillämpning av Kungl. byggnadsstyrelsens per den 1/10 fastställda byggnadskostnadsindex för verkstadsbyggnader. Upplåtelseiden är i första hand 10 år. I hyreskostnaden ingår kostnader för uppvärmning samt för belysningsändamål förbrukad elektrisk ström. Vid tillträdet av lokalerna, som skall ske den 1 april 1971, har Konstsilke åtagit sig att vidtaga renoverings- och förbättringsarbeten för cirka 56 000 kronor. Förutom kostnaderna för förhyrning av lokalerna kommer kostnader för flyttning av befintliga maskiner och nyförvärv samt viss utrustning av verktyg, virke, arbetsbord, för konservering, telefonanknytning o. dyl. approximativt beräknat till 17 000 kronor. Vidare beräknas kostnader för administration och sakkunnig ledning vid flyttning och oppmontering av maskinerna till 20 000 kronor.

(forts.)

Ett textilindustrimuseum — i Västindien

Under flera årtionden hade föreningens ansträngningar grusats och många förslag strandats när det gällde att få till ett industrimuseum. Tidigare, när industrin gick på högvarv, var det naturligtvis svårt att hitta en tom fabrikslokal, men när vi närmar oss 1970 börjar det ljusna i detta avseende. Stämningen känns optimistisk och stod snart flera möjligheter till buds.

Den 17 juni 1968 inlämnade förra kommunalrådet Fritiof Boo och ordföranden i Kulturhistoriska föreningen Axel-Uno Nylander (blivande kommunalråd) en gemensam motion till *Samarbetsnämnden för kommunblock 17* (»Kommunblockets samarbetsnämnd», ett organ som bildats inför kommunsammanslagningen 1972) om behovet av att inrätta ett textilmuseum och för ändamålet skaffa en lokal, lämpligen en nedlagd textilfabrik. Enligt motionärerna borde Kulturhistoriska föreningen ges resurser att intensivt inventera, insamla och konservera lämpliga textilmaskiner och andra framställningshjälpmedel. Penningmedel skulle också ställas till förfogande för drift och underhåll av ett textilmuseum.

Samarbetsnämnden remitterade i augusti motionen till sitt arbetsutskott. Herrar Boo och Nylander samt landsantikvarien Ingegärd Vallin utsågs ett halvår senare att ingå i en kommitté för att utreda frågan vars viktigaste uppgift var att finna en lämplig lokal. Resultatet av deras arbete presenterades i Kommunblockets samarbetsnämnd i februari 1971, med förslag om inrättandet av ett textilmuseum, och lämnades vidare till kommunfullmäktige.

Och den 18 maj 1971 kunde Borås kommunfullmäktige, »utan omröstning, bifalla framställningen och hade alltså beslutat, att för inrättande av ett textilmuseum i Svenskt Konstsilkes fabrikskomplex i Borås anvisa DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING 59 000 kronor att täckas av medel ur fullmäktiges anslag för oförutsedda behov innevarande år». Delar av beslutsunderlaget är återgivet inom vidstående ram.

Anslag för arbetslöner i övrigt beräknas erhållas genom arbetsmarknadsstyrelsen.

I början av sitt arbete avsåg kommittén att anskaffa lokaler i annan kommun inom Boråsområdet och att en kostnadsfördelning mellan dessa kommuner borde ske. Sedan ovan skisserade lösning av lokalfrågan erhållits genom förhyrande av lokaler i centrala Borås bör Borås kommun ensam svara för kostnaderna.

Kommittén får föreslå samarbetsnämnden, att nämnden hemställer hos Borås kommunfullmäktige, att medel ställes till De sju häradernas kulturhistoriska förenings förfogande avseende förhyrning av ovannämnda lokaler liksom medel till flyttning av maskiner och drift under 1971.

Borås den 5 januari 1971.

F. I. Boo A. U. Nylander Ingegärd Vallin / Olof Siby

Borås Textilindustrimuseum

Skaraborgsvägen 7, ingång från Mariestrandsgatan öppnas för allmänheten torsdagen den 25 maj kl. 13–18. Sedan öppet t. v. 13–16 alla dagar.

Midsommarafton stängt.

Gruppbesök efter anmälan, tel. 11 02 00.

Annons för öppnande av det första textilmuseet 1972.

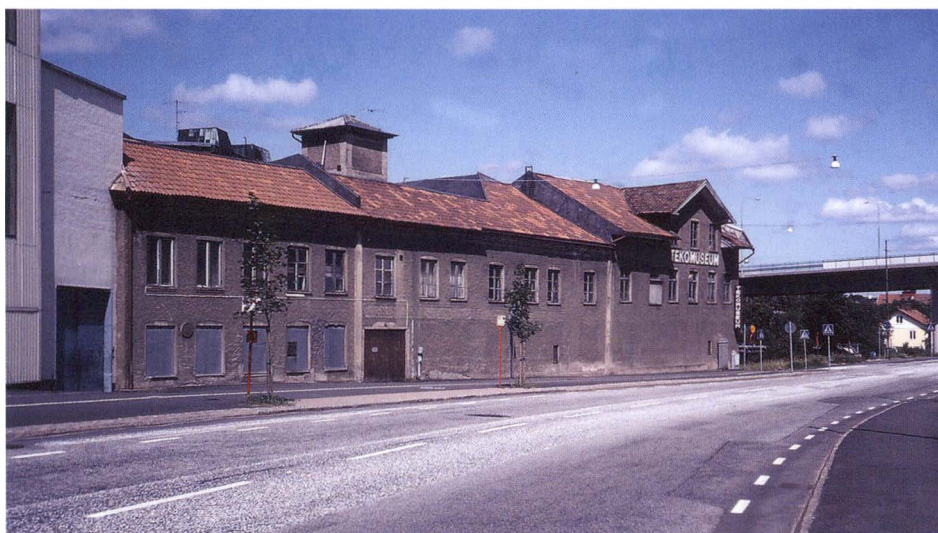
Den enda man kostade på evenemanget! Vid invigningen var inte allmänheten inbjuden.

Museet öppnas

När beslutet var taget inleddes en intensiv period med förberedelser inför öppnandet. I september 1971 meddelades att flyttningen var i full gång. »Ett efterlängtat mål skulle förverkligas genom att tillvarata och visa prov på bygdens dominerande industris arbetsredskap och produkter», som det heter i ett protokoll.

År 1972 hade den under lång tid ältade museifrågan äntligen fått sin lösning. Ett textilindustrimuseum öppnades för allmänheten i de lokaler på Skaraborgsvägen 7 (med ingång från Mariestrandsgatan/Norrbro) där en gång Svenskt Konstsilke AB hade startat sin produktion. Året var då 1918, men lokalerna var äldre än så, och där fanns tidigare annan textil industri. Platsen kallades allmänt för Västindien och låg i kvarteret Simonsland.

Ett flertal av Borås textilindustrier bidrog med gamla maskiner, som fortfarande var funktionsdugliga. En stor del av Konstsilkes eget gamla spinneri fanns kvar i bottenvåningen. Vävstolar och spolmaskiner installerades och en utställning med provkollektioner från Eiser och Väveribolaget sattes upp. Andra textila samlingar togs om hand, och man kunde tala om ett riktigt textilmuseum, inte bara en industriavdelning. Textilindustrimuseet i Borås torde med sina rika samlingar av textilmaskiner från drygt två sekler inta en särställning bland industrimuseer även internationellt sett, heter det i museets broschyr. Att museet skulle inrymmas i en äldre textilfabrik, där arbetsmiljön lämnats orörd sedan 1920-talet skulle inte göra besöken mindre givande.

Tekomuseum i Västindien, Skaraborgsvägen 7.

Foto: Alf Svantesson.

Borås 350-årsjubileum

I maj 1972 firades stadens 350-årsjubileum med särskilt stora satsningar under de s.k. Jubileumsdagarna 23–30 maj. Jokkmokks-Jokke var här, Lill Lindfors likaså; en mängd andra artister avlöste varandra. På själva stadsfödelsedagen, den 25 maj, var kung Gustav VI Adolf på besök i Borås några timmar tillsammans med barnbarnet prinsessan Desirée. Han hälsades först vid Rådhuset, därefter gjorde han ett kort besök på Teko-Center (där han språkade på Algot och andra dignitärer) och skyndade sedan vidare till lunch med 350 personer på Grand Hotel. Han tog tåget hem igen kl 14.50.

Man hade naturligtvis hoppats på kunglig glans vid museets öppnande, men invigningen blev rätt blygsam och utan monarkens medverkan. Onsdagen den 24 maj 1972 kl. 16.00 invigdes Textilindustrimuseet och öppnades sedan för allmänheten just på stadens födelsedag. En enda liten annons föregick museets invigning. Och hela veckan regnade det.

Med tillkomsten av ett textilindustrimuseum 1972 fick Sjuhäradsbygden ett specialmuseum som strävade efter att spegla såväl den tekniska som den sociala sidan av textilindustrins historia. Med sitt rika arkiv kunde även forskare erbjudas möjlighet att söka svar på frågor som berörde denna näring.

Det bör kanske också tilläggas att stadens födelse, efter sentida forskning, numera räknas till den 29 juni 1621.

EFTA och frihandel

Under 1960-talet anade man att framgångarna inom textil- och konfektionsindustrin hade nått sitt maximum. En stor del av Borås invånare hade sin försörjning genom arbete i syfabriker, trikåföretag och väverier. Den ekonomiska optimism som växt fram i samhället hade satt fart på konsumtion av kläder och andra textila produkter, men orosmolnen hopade sig.

Vid denna tid var det också dags att lätta på alla de tullrestriktioner som dittills omgärdat näringsgrenen. När framtidstron var som störst släpptes importen av konfektionerade produkter fri. År 1958 bildade sex europeiska stater EEC — föregångaren till EG och EU. Som en reaktion på detta grundades EFTA två år senare, där Sverige blev medlem. Frihandel var mottot, och in på den svenska marknaden vällde en strid ström av konfektion av kända varumärken till låga priser. Många företag skulle de närmaste åren flytta sin produktion till Portugal, Finland och andra länder med lägre kostnader. Senare köptes varorna i stor utsträckning i Sydostasien.

Men allt var inte nattsvart i branschen. En stor artikel efter 1960 blev jeansen. Hundra år efter att Levi Strauss sydde sina första blåbyxor borta i Amerika blev det högsta mode även här. Men det var inte märken som exempelvis Lee, Levis och Wranglers som angav tonen. I stället var det de betydligt mer hemvävda modellerna såsom Bergis från Hillared och Trädet, Gul & Blå från Vegby och Tanner från Dalstorp som väckte den största uppståndelsen. På det sistnämnda företaget syddes 175 000 plagg per år i början av 1980-talet.

Den konfektionsgrenen gick verkligen för högttryck och klarade konkurrensen utifrån under en tid.

Utställning, Tekomuseum 1987.

Därmed kunde ändamålet i stadgarna ändras och formuleringen »verka för åstadkommande i Borås af ett etnografiskt, fornsaks- och industrimuseum» tas bort. Från 1974 hette det i stället så här i stadgarna:

Föreningens uppgift är att inom häraderna Bollebygd, Gäsene, Kind, Mark, Redväg, Veden och Ås samt städerna Borås och Ulricehamn bedriva och befrämja kulturminnesvård, museal verksamhet, speciellt inom det textila området, samt konst- och kulturhistorisk forskning, att genom publikationer, föreläsningar och på annat lämpligt sätt fördjupa och förmedla kunskap i hithörande ämnen.

Teko-Center

Det var utan tvivel så, att Textilindustrimuseets öppnande vida överskuggades av Teko-Centers aktiviteter denna vecka. Kungen besökte de senare. Kanske var det rätt och riktigt. Den framåtblickande utvecklingen var viktigare än den tillbakablickande.

Teko-Center var en manifestation från textil- och konfektionsföretagarnas sida. Med sin utställning ville de visa att branschen var livskraftig och präglades av mer energi än den ensidiga bild av teko som alla nedläggningar vid denna tid gav upphov till. I en 4 000 kvadratmeter stor utställning vid korsningen Varbergsvägen–Stadsmotorvägen hade 116 företag från Sjuhäradsbygden gått samman för att visa att det ännu fanns gott gry i näringen.

Namnändring till Tekomuseum

Namnet Borås Textilindustrimuseum, eller bara Textilmuseet, kändes inte riktigt bra, och den 24 augusti 1973 föreslog styrelsemedlemmen, tillika rektorn för Textilinstitutet, Birger Larson att namnet skulle ändras till det slagkraftigare Tekomuseum. Så blev det och ny skylt beställdes vid samma tillfälle.

Teko som sammanfattande beteckning på de båda industrigrenarna började användas på allvar 1964, i samband med lanseringen av den s.k. Teko-dagen.

Flyttning till Åkerlunds bomullsspinneri

Lokalerna vid Skaraborgsvägen var inte i bästa skick när museet flyttade in där. De var gamla, hårt slitna och inte särskilt väl lämpade för utställningar. Museiverksamheten fick drivas med en rad provisorier för att överhuvudtaget fungera. Otillfredsställande uppvärmning och läckande tak gav de största problemen. En ordentlig transporthiss saknades också. Det var snart uppenbart att Tekomuseum bara var en tillfällig lösning och att nya lokaler måste anskaffas så småningom.

Teko-Center, senare namnändrat till Boråsmässan, lades ned 1979.

Flera alternativa platser undersöktes såsom exempelvis Wiskabergs och Borås Spinneris fabrikslokaler, båda nära Stadsparksbadet.

Den byggnad som man mest riktade sina blickar mot låg på Druveforsvägen 8 och hade inrymt Åkerlunds Bomullsspinneri AB. Mannen bakom den vackra byggnaden var den världsberömda industriarkitekten Sir Sidney Stott från England. Hans skapelse stod klar 1898 och en gynnsam utveckling tog sin början. Men företaget drabbades av den allt hårdare importkonkurrensen inom den grundtextila tillverkningen under 1960-talet. Efter att huvuddelen av personalen sagts upp 1965 skedde en etappvis nedtrappning av tillverkningen och den lades ned helt 1973. Därefter nyttjades byggnaden som industrihotell med ett tiotal hyresgäster.

Dessa lokaler ville man ha. Museet hyrde därför tre våningsplan om 6 500 kvadratmeter i byggnaden. Nya golv och mellanväggar sattes upp, men den ursprungliga färgsättningen behölls i möjligaste mån i utställningslokalerna. I källaren ordnades med arkiv, där klimatanläggningen var särskilt viktig. Textilier, fotonegativ och handlingar skulle förvaras där.

Från Borås Museum i Ramnaparken flyttades allmogekläder och hantverkstextilier. Hela Borås textilskatt samlades under ett tak på det nya stället och museets samlingar bestod då av cirka 300 000 textilier.

Kommunen satsade 29 miljoner kronor på ombyggnad och inredning i de hyrda lokalerna. 7 miljoner kronor skulle man få till driftskostnader årligen, 5,5 miljoner från kommunen och resten från landstinget.

Tekomuseum blir Textilmuseet – igen

I samband med flyttningen till Druveforsvägen passade man också på att byta namn på museet. Det ändrades från Tekomuseum till Textilmuseet. Anledningen till detta var, att det enbart tycktes vara folk från Sjuhäradsbygden som förstod vad teko stod för. Dessutom är teko begränsat till industriell produktion och vi vill ju även visa hantverk och den etnografiska sidan, påpekade den dåvarande museichefen Anders Larson.

Den 24 maj 1992 invigdes de nya lokalerna – på dagen tjugo år efter förra textilmuseiinvigningen, och efter två års flyttbestyr med stängda utställningar. Efter åren i relativt provisoriska lokaler kände man att man flyttat in i betydligt mer ändamålsenliga. Där fanns gott om plats för både maskiner och samlingar, och där fanns även föreläsningssalar, fotoateljé, bibliotek och café.

Wiskaberg föreslogs som museum. Ulla Zimmerman.

Textilmuseet i f.d. Åkerlunds Bomullsspinneri AB:s lokaler å Druveforsvägen.

Museet drevs nu i kommunal regi, med visst bidrag från Västra Götalandsregionen, och var avsett för bygdens behov. Men eftersom det var det enda riktiga textilmuseet i landet fick det också något av nationellt ansvarsmuseum inom sitt område över sig. Dock saknade museet möjligheter att till exempel svara för konservering av textilier.

Målsättningen för museet var att skildra människor och deras anknytning till textil- och konfektionsområdena. Det gällde både tillverkning och användning av dylika produkter. Med fungerande maskiner kunde man tillgodose den förra av dessa föresatser, med utställningar den andra. På Textilmuseet fanns basutställningar som hela tiden kompletterades med andra presentationer.

Vid denna tid räknade man med att hälften av den svenska textilproduktionen var koncentrerad till Boråsregionen. Bygdens textila dominans förstärktes av postorderbranschen och de många textilimportörerna.

Textilmuseet »sattes på kartan», som det numera heter, vid flera tillfällen runt millennieskiftet. En internationellt uppmärksam utställning invigdes 1999, nämligen *Tutankhamun's Wardrobe* som visade rekonstruktioner av den textila garderob som den unge faraonen bar för 3 500 år sedan.

Det var också en stor framgång när det klassades som Årets museum 2000. Och genom samarbete kring utställningar har vinnarna av *The Nordic Award in Textiles*, kunnat visa sina konstverk på museet. Priset anses vara norra Europas största och förnämsta i sin genre, och delas ut av Stiftelsen Fokus.

Efter tjugo år – Textile Fashion Center

Museets disponibla yta var tillräcklig, och lokalerna fann besökare och personal både ändamålsenliga och vackra. Vacker var också exteriören på museibyggnaden. Läget intill stadsmotorvägen bidrog till att det hade ett välkänt läge i stadsbilden.

Många höjde därför på ögonbrynen när det började viskas om en ny flyttning, denna gång norrut till ett förfallet industriområde i Borås – till Simonsland. Främst var det kostnaden man var rädd för. Skulle alla kulturpengar nu gå till en ny flytt? Någon argumenterade för att maskiner och utställningar skulle vara kvar. Mönsterarkiv och dylikt, dvs. sådant som moderna designer kan ha glädje av kunde däremot lämpligen flyttas. Någon stor debatt blev det inte och beslutet togs under städade former.

När Svenskt Konstsilke AB vid årsskiftet 1967/68 helt upphörde med tillverkning av egna garner blev deras stora fabrikskomplex till största delen outnyttjat. Efter många turer, med bland annat satsning på tillverkning av kordväv till däckindustrin, återstod fortfarande en del av det gamla konstsilkeföretaget. Denna tillverkning flyttades för några år sedan till andra lokaler i Borås, till Getängen.

År 2006 köpte fastighetsbolaget Kanico AB, ägt av Kjell Berggren, det område som huserat Svenskt Konstsilke AB:s fabrik och ägde därmed samtliga byggnader i det gamla industriområdet i kvarteret Simonsland. Diskussionerna kring kvarterets användning tog fart. Här fanns nära 60 000 kvadratmeter som bara stod och väntade på att fyllas med nytt innehåll.

Kjell Berggren har gått från att jobba med ren byggnation till fastighetsutveckling. »Helst vill jag hitta halvtomma, lite risiga fastigheter att renovera och fylla med nya verksamheter. Jag ser en enorm potential i Simonsland. Här ska nya företag etablera sig och växa», säger han.

Efter en tids debatt om fördelarna med att samlokalisera flera textilverksamheter kom man fram till att det skulle ge positiva effekter. För Textilmuseets del blir det visserligen stora kostnader för flyttningen, men förhoppningsvis uppvägs det av andra faktorer i framtiden. Och när man ändå går igenom alla föremål görs också ett omfattande arbete med dem. Ett exempel är att försöka bli av med oönskade insekter – textiliernas värsta fiende. I samband med uppbrottet har stor energi lagts på att rensa dessa från ohyra. Investering har gjorts i en stor frysanläggning som ska ta kål på dem. Små springor i byggnaden har också omsorgsfullt tätats för att hålla dem ute. Förhoppningsvis kan detta extraarbete med föremålen resultera i en pluspost i framtida räkenskaper. Nu är det bara en kostnad. Och i framtiden blir den osynlig. Men värdefull ändå!

Men de där målen som ibland hörs om att »öppna arkiven och samlingarna för allmänheten» låter sig inte så lätt uppnås om hänsyn ska tas till oönskade besökare – insekterna vill säga.

Textile Fashion Center i Simonsland inrymmer bland annat Textilmuseet och Textilhögskolan. Här med det nya konstverket *House of Knowledge* av den katalanske konstnären Jaume Plensa till höger. Konstverket invigdes samtidigt som centret.

Avtal — men utan Kulturhistoriska föreningen

Den 7 februari 2011 var en stor dag i Simonslands historia. Ett samverkansavtal undertecknades då mellan Högskolan i Borås (Textilhögskolan), Borås stad (Textilmuseet) och Kanico. Denna gång satt DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING inte med vid förhandlingsbordet. Med detta avtal togs första steget för att etablera ett centrum för vetenskap, kultur, innovation och affärsverksamhet. En förutsättning för att hela projektet skulle kunna genomföras på ett lyckat sätt var att kommunen och högskolan lokaliserades där. Det kan ge synergieffekter genom samarbete och nyetablering av andra textilverksamheter i området. Den 18 mars 2011 togs det första spadtaget för projektet, när företrädare för de tre parterna med slägga slog ner en stor del av ytterväggen och därmed påbörjade den stora omändringen av det historiska Simonsland till det mera futuralt klingande *Textile Fashion Center* — hela Sveriges centrum för utveckling av textil och mode.

Visionen för Simonsland är att skapa en mötesplats för kreativa verksamheter inom mode, design och handel. En symbol för spännande initiativ och utvecklingskraft.

För Textilmuseets del blir den disponibla ytan aningen mindre än på förra stället, men den bedöms ändå som fullt tillräcklig för nuvarande och överskådliga framtida behov.

Den 17 oktober 2013 flyttade Textilhögskolan in i sina nya lokaler i Simonsland. Den 23 maj 2014 var det sedan dags för Textilmuseet att slå upp sina portar och välkomna besökarna, i samband med att hela komplexet invigdes av landshövdingen Lars Bäckström. Inte långt från det ställe där museet öppnades första gången 1972, låt vara att just den gamla museibygnaden Västindien är riven och ersatt med en ny.

Epilog

När vi ser dagens utställningar känns grundandet av museet avlägset, över hundra år bort i tiden. De gamla samlingarna kan lätt avfärdas som mossiga och ointressanta. Samtidigt är det viktigt att försöka sätta sig in i hur de tänkte och vad de ville spara för framtiden. Ett oförtröttligt arbete gav en fin utgångspunkt för fortsatt museal verksamhet. Här kan vi hedra dem som en gång lade grunden, en stabil grund, till museet. Nu fortsätter bygget.

Från DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENINGIS sida hoppas vi att de textila samlingarna kommer i goda händer och lokaler.

Och att vi slipper en flytt var tjugonde år i fortsättningen.

Utsikt över Simonsland 1918. Hundra år tidigare bodde Simon själv här.
I förgrunden järnvägen mot Herrljunga.

Foto: Gustav Nilsson.

Simon och Simonsland

När vi nu har nått fram till Textilmuseets lokalisering på Simonsland kan vi fundera något lite på området — Simonsland.

Förr i tiden var man noga med att skilja på stad och landsbygd. Skilda lagar gällde för dem, särskilt när det gällde näringsverksamhet. Och Borås anlades av just detta skäl 1621, då en inrikestull¹⁾ (Lilla tullen) infördes för varor. Staden fick sina murar — eller snarare staket — runt bebyggelsen för att hindra olovlig in- och utförsel av varor. Men vissa områden »Utom Stadens Staquett» hörde också till stadens mark. Vid varje grundande av en stad delade kungen nämligen ut gårdar som donationsjord till stadens borgare, som de skulle använda för sitt mulbete. Där kunde också t.ex. kuskar bosätta sig och ha sina djur. Två hemman i byn Nolby (Norrby) övergick på 1600-talet till Borås som donationsjord. De hade sina ågor norr om staden.

¹⁾ Lilla tullen, lanttullen, var en införselavgift (varutull) som 1622–1810 togs ut på handelsvaror som skulle säljas i städerna. Tullen skulle tas ut på alla »ätliga, slitliga och förnötliga varor» och betalades med 1/32 av dess värde.

För att förhindra smuggling byggdes tullstaket runt städerna, vilket gav upphov till Staketgator runt bebyggelsen.

Nästan all mark utanför stadens gränser bestod av gårdar/hemman. Norrby, Sjöbo, Byttorp och Trandared i Torpa socken är exempel på detta. När en markbit styckas av från en gård kallas den lägenhet (den ursprungliga betydelsen av detta ord är alltså ungefär detsamma som det modernare villatomt). Simonsland är en lägenhet. Med olika stadsplanläggningar kallas markområdena *inom* stadsplanen kvarter, *utom* stadsplanen lägenheter. Senare också t.ex. stadsägor, som ingår i rotar.

Lägenheten Simonsland blir långt senare ett kvartersnamn i 10:e roten — avgränsat av Viskan, Norrbro och Skaraborgsvägen — och har då inom sina kvartersgränser lägenheter som West-Indien, Norrvik (Norrvikens Garfveri/ G Tillanders Ånggarfveri) och Fredrikslund.

Men Simon då. Finns han i verkligheten? En rad i någon rulla med hans namn?

Jo, Simon dyker upp i mantalslängden för dessa trakter i början av 1800-talet. Simon Mollgren heter han, kommer från Molla och är född 1763. Något namn finns då inte på lägenheten, endast en fastighetsbeteckning. Han har tre barn födda på 1810-talet. År 1823 noteras att han »har bråk, och mindre barn». Bräck, alltså. Han dog 1838 på »bracka» (fattighuset) efter att ha flyttat omkring i staden.

Men Simon har lämnat spår efter sig. År 1845 dyker namnet Simonsland upp för första gången. Det var då många år sedan Simon flyttade därifrån, men hans minne levde tydligen kvar. Kanske var han en glad fyr? Kanske en surpotta? Någon mindes att han bodde där och platsen började kallas för Simonsland. Så går det ofta till. Ett namn växer sakta ihop med en plats. En udda person som bodde där, en geografisk belägenhet eller en ovanlig händelse kan vara ursprunget.

Ett hus byggt och bebott av en mera etablerad person kunde få namn efter en familjemedlem, som t.ex. Annelund eller Hedvigsborg efter ägarnas hustrur Anna resp. Hedvig. Men Simon och hans grannar hörde inte till etablissemang. Simon var *arbetskarl* och hyrde sin bostad.

Den lilla platsens namn anpassas ibland till på ett större område, för Simonsland till hela kvarteret. Och Hedvigsborg blev ju så småningom en stadsdel.

Sorgligt nog visste Simon själv aldrig att han bodde på Simonsland.

Si'monsland eller Simonsla'nd

Hur namnet Simonsland ska uttalas har diskuterats. Det är alltid svårt att veta hur det ska låta när man hör det första gången, men de som är uppvuxna med ett namn brukar anses ha den rätta betoningen. Nåväl, uttalet är naturligtvis fritt.

En sak är säker, och det är att de som en gång bodde i eller intill området själva lade betoningen på sista stavelsen (liksom i Annelund eller Hedvigsborg). De som arbetade på Konstsilke långt senare gjorde det också (men oftast sa de förstås bara »Silket»). Likaså de som handlade i Väveribolagets klutabod. Det naturliga uttalet är därför med betoning på sista stavelsen.

Namnet, och betoningen — en viktig del av kulturarvet!

Lennart Wasling

Textilmuseet 2.0

TORSTEN HILD

Textilbranschen är död. Hur många gånger har jag inte hört detta som inflyttad boråsare. Det som en gång var livsnerven i en hel bygd gick i graven. Vävstolarna stannade, tillverkningsindustrin packade ihop och gav sig av österut i jakt på lägre kostnader. Kvar fanns spillrorna.

Nu vet jag bättre. Efter två år i processen att flytta Textilmuseet till andra lokaler i Borås har jag lärt mig att näringen i Sverige är välmående. Visst, tillverkningen är inte längre lika omfattande som den en gång var, men textilbranschen är så mycket mer än metervara för konfektion och miljöprodukter. När jag fick chansen att titta lite bakom fasaden upptäckte jag ett mycket större fält än jag tidigare anat. Det var som att glänta på dörren till garderoben och hitta ett helt varuhus.

I Sverige finns mängder av företag som i sin verksamhet på ett eller annat sätt har med textil att göra. Det kan vara tekniska textilier, filter, slangar, emballage, medicinska textilier, geotextilier, hygienprodukter och mycket mera. Det verkar inte finnas någon ände på de områden där textil kan appliceras. Utbildning, forskning, utveckling, finansiering, design, distribution och försäljning, är exempel på sådant som fortfarande pågår i Sverige. Utifrån den upptäckten tog jag mig an uppdraget att vara projektledare för inredning och utställningar för Textilmuseet.

För mig var det gamla museet en samling av kvarblivna textilmaskiner efter teko-krisen på 1970-talet. Några framsynta personer hade tyckt att det var dumt att köra dem till skrotet och de hamnade istället i lokaler i Simonsland, ett industri kvarter som även det var ett monument över svunna tider, och som inhyst bland annat Svenskt Konstsilkes tillverkning. Kommunen tog med

tiden över driften och tjugo år senare flyttade museet till Druveforsområdet, in i en anrik fastighet som en gång varit ett bomullsspinneri. Där utökades samlingarna med framför allt kläder och miljötextilier.

Det var länge ett slumrande museum som mest lockade textilintresserade äldre personer från närområdet. Borås politiker ägnade under åren inte mycket uppmärksamhet åt verksamheten. Det var en institution som visserligen upplevdes som en hörnsten i stadens kulturliv, men inte något man ville satsa på. I konkurrens med Elfsborg, Djurparken och köpcentrat Knalleland stod det sig slätt. 2012, när tanken om ett branschcentrum, Textile Fashion Center hade slagit rot hos stadens beslutsfattare fanns motiven för en satsning. Nu skulle Borås åter bli en stad med tydlig textil karaktär. Hela skaran av textilrelaterade företag och verksamheter i landet skulle åter vända blickarna mot staden vid Viskan. Något liknande initiativ hade inte tagits på annan ort, så dörren var öppen att göra anspråk på rollen som textilbranschens hjärta. Tillsammans med Textilhögskolan skulle Textilmuseet bilda stomme till en given mötesplats för branschen.

Under en tid hade samtidigt en lokal fastighetsägare sökt med ljus och lykta efter en hyresgäst till den stora fastigheten på Simonsland. När så Textilhögskolan signalerade behov av nya lokaler, fann Högskolan och Borås stad snart varandra. Borås stad bestämde att Textilmuseet skulle flytta till Simonsland och där bidra till ett branschcenter med internationella ambitioner. Man flyttade helt enkelt hem igen.

En dyster bild

När jag kom in i bilden hade jag redan arbetat med Simonslandsprojektet i ett par år och var väl förtrogen med fastigheten och de olika parterna där. Jag kunde rivstarta processen med att arbeta mig in i Textilmuseets verksamhet och försöka skapa en bild av hur det framtida museet skulle se ut.

Efter intervjuer, platsstudier, workshops och seminarier med personal och ledning stod snart bilden klar. Verksamheten gick inte bra. Den drogs med ekonomiska problem och personalen tyckte inte att de levde upp till förväntningar och möjligheter. Det var en rätt dyster bild som jag broderade fram, men inte hopplös. Samlingarna och personalens kunskap var det inget fel på, och vi bestämde oss snart för att inleda ett omfattande förändringsarbete. Allt skulle bearbetas från innehåll, organisation, omvärldsrelationer, marknadsföring, identitet, kundgrupper med mera. Målet var att ställa ett museum på fötter som både personal och besökare skulle vara nöjda med, intresserade av och stolta över. Alla var införstådda med att det inte skulle bli en lätt resa, och att mycket av det som man tidigare tog för givet, skulle få en ny kostym.

»Textilchock! Tänk dig en värld utan textil.»

Foto: Jan Berg.

Rollen som Sveriges textilmuseum ledig

Efter att ha analyserat det material som jag hämtat ur museets verksamhet utvecklade jag ett koncept för ett framtida Textilmuseum. Det var inte helt utan nervositet som jag lade fram mina tankar för personal och ledning på museet.

Kortfattat gick det ut på att Textilmuseet behövde förändras. Det hade alldeles för få besökare, och hade stannat av i sin utveckling. De behövde på kort sikt fördubbla besökarantalet, och på lite längre sikt tredubbla det. Det skulle innebära en helt annan situation på många plan. För att uppnå det pekade jag på behovet att föra in energi i verksamheten och genomföra stora förändringar. Min tidigare erfarenhet var att museer inte är särskilt förändringsvilliga verksamheter och jag hade inte stora förhoppningar om att konceptet skulle accepteras. Till min förvåning var hela personalgruppen och ledningen helt med på noterna, och vi kunde snabbt ta ut en första färdriktning utan större motsättningar. Förutsättningarna var på många sätt goda. Rollen som Sveriges textilmuseum var ledig. Det fanns inte någon institution som axlade den rollen, även om Nationalmuseet i Stockholm, Röhsska museet i Göteborg och några andra visade textilier som ett inslag i ett större utbud. Samlingarna, personalen, läget, historien och omvärldens förväntningar var resurser som kunde samordnas mot ett mål: att bli det ledande textilmuseet i Sverige.

För att förtydliga intentionerna med förändringen, vill jag berätta om mina tankar kring uppdraget.

Jag har under åren frågat mig varför museer inte har fler besökare. Förutsättningarna är goda, tycker jag. Människor är i allmänhet nyfikna och kan man bara presentera ett innehåll på rätt sätt finner det ofta sin publik. Utställningsmediet har också sin styrka i att det talar till människans alla sinnen, och att det bygger på en närvaro liknande den som uppstår på en teater. Trots det brottas de flesta museer med sviktande intresse från omvärlden.

Min mening är att det har med självbilden att göra, och hur man uppfattar sin roll i samhället. Museer har av tradition utvecklat en auktoritär inställning till sina besökare. Man ser sig som bevarare och förmedlare av kunskap, som utbildare. En sorts lärare. Även om man inom museivärlden under senare årtionden jobbat med pedagogik och besökarperspektiv lever ändå mycket av den auktoritära karaktären kvar i museikulturen. Bilden av besökaren som en okunnig person som kommer till museet för att få kunskap är fast förankrad.

Det gör att man inte är tillräckligt uppmärksam på vad besökarna har för förväntningar och behov. I stället är museerna starkt fokuserade på sitt eget behov av att befästa sin roll som skolfröken eller magister. I andra termer kan man uttrycka det som att Textilmuseet saknade kundperspektiv och kundfokus.

Ändra självbilden

För att utveckla relationen mellan Textilmuseet och besökarna var vi tvungna att förändra självbilden och arbetssättet. Vi började tillsammans fundera över besökarperspektivet: Vad vill besökaren ha ut av ett museibesök? Hur kan relationen se ut?

Jag vågar påstå att dagens museibesökare inte är intresserade av att lära sig något vid besöket. Åtminstone i meningen att minnas fakta som årtal, platser och personer. De vill bli stimulerade, på en mängd olika sätt. De vill bli kittlade, och inte bara under fötterna utan genom alla sinnen och intellektet. Det är en annan form av kunskap, men som nödvändigtvis inte är formulerad i ord, eller ens medvetandegjord.

»Inte-miljö»

Ska jag sammanfatta de här tankarna så menar jag att ett mål för Textilmuseet är att bli mer tillgängligt. De sociala trösklarna ska sänkas, så att det blir enklare att besöka museet. Det får inte längre vara en inte-miljö. Med detta menar jag en plats där man blir fokuserad på vad man inte får göra, i stället för på vad man får göra. Typiska exempel på sådana miljöer är museer, bibliotek och kyrkor. Som besökare blir tankar och känslor upptagna med att kolla av hur man får bete sig. Får man prata högt här? Får jag ta på sakerna? Får jag prassla med godispåsen? Är det OK att springa? Kan jag sätta mig ned

på den här stolen? Det är museet som sätter spelreglerna, och det är aldrig bra att börja en relation på den ena partens villkor. För att man ska gilla varandra måste man känna sig jämbördiga, uppleva ett ömsesidigt intresse, och en förväntan att skapa något tillsammans.

Ett mål med förändringen blev att göra Textilmuseet till en plats där man möts på lika villkor, och inte behöver tänka på hur man borde vara eller bete sig. Man ska känna sig välkommen, och bli stimulerad, inspirerad och fyllas av lust att undersöka.

Man kan säga att det auktoritära draget måste mjukas upp i kanterna. Så klart vill museet tala om att de sitter på en massa kunskap, och att de gärna förmedlar den. Det tidigare problemet var att man lade kunskapsaspekten längst fram, det är det första besökaren möter. För att en relation ska skapas måste man först attrahera, och etablera ett förtroende. Har ett intresse uppstått då, kan man fördjupa relationen. På museer blir det gärna tvärtom. Om jag träffar en främmande person på bussen och hen genast börjar berätta om sina allra mest privata och intima erfarenheter, blir jag obekväm. Det kan kännas som att personen inte är intresserad av mig, utan i första hand är fokuserad på sitt eget behov att få prata av sig och bli bekräftad. Därför pratar man först om vädret, andra gången man träffas pratar man mer om sig själv och först när man känner förtroende för varandra börjar man delge varandra ur djupet av sig själv. Det sker först när man etablerat ett ömsesidigt förtroende. På samma sätt måste museerna utveckla sitt sätt att närma sig sina besökare. Vi återkommer till hur det går att skicka informationen så att den blir lättare att ta in.

För att göra sig mer attraktiv kan man göra sig själv mindre »farlig» genom att visa på humor och självdistans. Något de flesta museiutställningar saknar. Textilmuseet kommer att jobba med att föra in humor i utställningar och den publika miljön. Det ska signalera ett mer avspänt förhållningssätt till sin roll som kunskapskälla. Det tror vi kommer sänka trösklarna på ett tydligt sätt och göra besökarna mer nyfikna på vad som finns i huset.

Ytterligare ett sätt att göra museet mer attraktivt är att flytta tidsfokusen. Självklart ligger tyngden i de historiska samlingarna och den historiska överblicken, men för att besökarna ska hitta beröringspunkter med sin egen vardag behövs anknytning till vår samtid. Under förändringsprocessen har vi valt att ta ett tydligare grepp om samtiden. Fler föremål från vår egen tid, och en fast plats för forskningen inom textil. En av de stora fördelarna med den nya situationen blir närheten till Textilhögskolan, ett samarbete som innebär att alla basutställningar kommer att bereda plats för presentation av forskning på området har påbörjats.

Vi tror att det kommer att ge en anknytning inte bara till samtiden utan även till framtiden. Dessa delar kommer att vara utformade så att de enkelt kan uppdateras allt efter som forskningen presenterar nya rön.

Ta in information

Nästa fråga vi ställde oss var denna: hur tar besökaren in informationen i en utställning?

Jag brukar prata om 10-, 30- och 60-minutersbesökaren. 10-minutersbesökaren vill strosa genom utställningen, slänga en blick här och där, skumma av rubrikerna och sedan gå till kaféet. 30-minutersbesökaren stannar till vid några punkter och tittar lite närmare på t ex föremål, kanske läser en text eller kollar in en film. 60-minutersbesökaren är den riktigt intresserade personen som verkligen ser fram mot att få fördjupa sig i ett ämne, som försöker ta del av allt material som erbjuds. Utmaningen för Textilmuseet ligger i att tillgodose alla dessa grupper.

En erfarenhet som jag gjort genom åren är att många besökare upplever utställningar som allt för omfattande. Det tar för lång tid att ta sig genom innehållet, samtidigt som man inte vill uppleva att man missat något. En lustig och vanlig synpunkt jag mött är att man upplever skuld känslor när man inte läser de texter som exponeras i utställningarna. Som om man vore lat, obildad och ointresserad. Det är så klart en negativ känsla som väcker fantasier och minnen från de tidiga skolåren.

Vi kom fram till att Textilmuseet måste anpassa innehållet till besökarens förutsättningar och förväntningar, samtidigt som vi vill bjuda på överraskningar. Som förebild har vi tittat på hur tidningsvärlden arbetar med att väcka intresse, och dra in läsaren i innehållet genom layout. Först en lockande rubrik, sedan en sammanfattande ingress, och därpå en brödtext som fördjupar. Museer jobbar ofta med ett »platt» upplägg där de olika informationsnivåerna hamnar i samma visuella skikt. Ögat möter både rubrik, ingress och brödtext på en gång. Det är upplagt som om att man förväntar sig att de flesta besökare vill fördjupa sig i varje moment. Effekten blir en vägg av information som besökaren värjer sig från, då det blir krävande och tungrott att ta sig in i utställningens innehåll. Dessutom hamnar ofta det som museet själva tycker är det väsentliga först och överst i strukturen. I det nya Textilmuseet jobbar vi med att lägga upp det som en dagstidning. Det första som möter ögat är föremål tillsammans med en uppseendeväckande rubrik. Om läsaren blir intresserad finns en kortfattad sammanfattning att läsa direkt under rubriken. Vill läsaren sedan läsa mera, finns det fördjupningsmaterial att ta del av. Detta är dock dolt vid en första anblick och besökaren måste utföra en aktivitet, t.ex. öppna en lucka eller trycka på en knapp för att blottlägga det. Den som är nöjd med enbart rubrik och sammanfattning kollar in föremålen och går sedan vidare. De nya basutställningarna är komprimerade för att vara »en lagom portion». Innehållet presenteras skiktat enligt den princip som beskrivits ovan. Det här upplägget går tillbaka till resonemanget om den auktoritära och ängsliga hållningen. Alla besökare måste känna sig nöjda,

Massor med textilier för egna skapande aktiviteter.

Foto: Jan Berg.

oavsett nivå på förkunskaper och intresse. Textilmuseet ska ge besökaren tid att bli intresserad. Allt måste inte ske under ett enda intensivt möte. Vi vill att besökaren ska komma tillbaka flera gånger. Först attrahera, sedan skapa förtroende och slutligen fördjupa. Relationer måste få ta tid.

I museivärlden har lösningen på de här problemen varit att lämna föremålsbaserade utställningar och gå mot upplevelsebaserade. I den frågan har vi valt en medelväg enligt principen »både och». Diskussionerna om föremålens vara eller icke vara på museer är komplicerad. Å ena sidan kan man tänka sig, om besökaren ser ett föremål så väcker det tankar och känslor. Om det är dessa upplevelser som är det centrala, så kan man tänka sig att det finns effektivare sätt att skapa samma tankar och känslor. Utställningsmediet erbjuder storartade möjligheter till upplevelser utan att det måste kretsa kring unika föremål.

Å andra sidan innebär mötet med ett unikt föremål en känsla av närvaro som inte kan förmedlas på något annat sätt än genom just mötet. Det är som att tänka sig att ha en god vän som ger mig goda upplevelser. Om det är upplevelserna som jag prioriterar så kan jag säkert tänka mig andra sätt än att träffas. Då är vännen bara ett redskap, men de flesta av oss skulle nog mena att om det uppstår en relation och en närvaro så kan ingenting annat ersätta det mötet. Textilmuseet kommer att ha mycket föremål, men vi kommer

inte att fokusera på fakta kring föremålet, även om det också kommer att presenteras. Vi kommer inrikta oss på kontexten, berättelserna och skedena. Föremålen kompletterar texter och bilder. De tillför egenskaper som inte kan förmedlas med ord och som heller inte kan ersättas med illustrationer. Mötet mellan besökaren och föremålen och den närvaro det innebär kommer att vara det centrala i utställningarna.

I praktiken har vi siktat in oss på berättelserna. Jag tror att lockande berättelser är nyckeln till att fånga besökarnas intresse och uppmärksamhet. I konceptet ingick också att släppa den traditionella linjära berättartekniken, och i stället presentera fragmentariska berättelser där besökaren själv får fylla i luckorna. Det nya museet presenterar skilda nedslag i den textila världen. De är valda utifrån vad vi tror intresserar och överraskar människor. Den här metoden lämpar sig väl för att aktivera besökaren, men kanske inte så bra för fakta. Berättelsen blir som en julkalender där besökaren får se vad som finns bakom luckorna, men själv måste fylla i resten för att få den stora bilden. Det är besökarens kunskap och erfarenhet som ligger till grund för vilken historia som slutligen kommer att målas upp. Textilmuseet kommer inte att ha full kontroll på hur besökarna kommer att tolka innehållet, men det har vi valt att se som något positivt och dynamiskt. Båda parter bidrar till något gemensamt, en berättelse som båda parter äger.

Vem besöker Textilmuseet?

En annan fråga vi jobbat med är vem som är de presumtiva besökarna av Textilmuseet. Hittills har det varit besökare från närområdet som utgjort den skaran. Det har varit ett museum som fokuserat på lokala aspekter av textil och textilindustri. Den basen är alldeles för liten för att nå upp till de besökarsiffror som vi siktar på. Basen måste breddas, och textil är inte ett ämne som bara berör Borås med omnejd. En omvärldsanalys gav för handen att det inte finns några renodlade textilmuseer att tala om i landet och heller inte i Skandinavien. Det närmaste exemplet som vi fann ligger i Tilburg, Holland. Vi bestämde oss för att Textilmuseet skulle bli ett nationellt museum, Sveriges textilmuseum. Än så länge utan ett nationellt uppdrag från regeringen, men ett av målen som formulerades i museets nya mål- och ambitionsbeskrivning var att bli det ledande textilmuseet i Skandinavien.

Satsning på attityd

För att nå det här målet på traditionell väg skulle det krävas stora resurser, något som inte finns i en kommunal verksamhet av Borås storlek. Ny teknik, belysning, service med mera kostar att köpa in och underhålla. Eftersom vi inte har de ekonomiska musklerna, bestämde vi oss för att satsa på attityd. Attityd kostar inte pengar, men kräver mod. Den nya attityden hos Textilmuseet strävar efter att skilja sig från andra museer, i positiv mening.

Textilmuseet ska bli det pigga, kaxiga och roliga museet som är fyllt med energi och vilja. Tidigt i processen arbetade vi med begreppet »punkigt» som beskrivning av vår nya attityd. Under vägens gång har vi nyanserat detta och brutit ned det. Vad vi menar med »punkig» är att vi ska vara på väg framåt, hungriga, nyfikna och frimodiga. För att fler ska bli intresserade måste basen breddas, fler och större grupper bli intresserade av textil och Textilmuseet. Det kan låta svårt men vi har hela tiden känt att vi sitter på en skatt. De flesta människor är intresserade av textil, de vet bara inte om det ännu. I och med att alla på ett eller annat sätt är beroende av textil och umgås med textil varje dag, finns det tusen ingångar till ämnet, det måste bara presenteras det på ett attraktivt sätt.

En bild av museets utställningar som vi arbetat efter är att de inte ska vara som en lärobok, utan mer som magasinet *Illustrerad Vetenskap*. Universeum i Göteborg har också varit en förebild i det avseendet: Textilmuseet ska väcka intresse för textil i alla dess former. Det klassiska utbildandet är inte längre prioriterat. Om vi kan få besökare så intresserade av textil att de faktiskt läser den där artikeln om textil i morgontidningen, eller låter bli att zappa vidare när det visas en dokumentär om mode, då har vi kommit långt. Tanken bottenar i en förändrad bild av mötet med besökaren. Vi har släppt tanken på att besökaren kommer till oss som ett blankt blad, och lämnar museet med nya kunskaper i form av fakta. Lärandet är en mycket mer komplex situation än så, och vad vi kan bidra med är att väcka intresse. Visst kommer det att finnas mycket för den som sedan vill lära sig. Ett rikt programutbud med olika aktiviteter, och man får heller inte glömma tillgången till museets omfattande samlingar. Så när vi väl väckt intresset finns det goda skäl att återkomma till museet.

Tidigare har museet levt högt på besökare i övre medelåldern och skolklasser. Bland de vuxna har det mest handlat om kvinnor, och museet har dragits med en lustig genusproblematik. De manliga besökarna besökte maskinutställningen och de kvinnliga klädotställningen. Ett av målen för det nya museet är att lösa upp de här gränserna och visa att textil kan intressera alla, oavsett vem du är. Vi kommer fortfarande att ha en basutställning som utgår från maskinsamlingen och en som kretsar kring samlingen av klädesplagg. Men vi har lagt särskild omsorg på att presentera ingångar till ämnena som inte kräver särskilda förkunskaper eller specifikt intresse av föremål. Även här har vi kommit fram till att det är berättelserna som är nyckeln. Människor som delar med sig av sina minnen kring textil. En mångfald av människor, med en mångfald av minnen.

Förutom basutställningarna finns det gott om plats för tillfälliga utställningar. Textilmuseet arbetar med att bygga upp ett aktivt nätverk av utställare inom textilområdet. Det kommer skapa förutsättningar för små och stora utställningar från när och fjärran att kunna göra tillfälliga nedslag i

Sverige och Borås. De nya lokalerna är utrustade och utformade enligt de krav som ställs på museer för att kunna ansvara för både värdefulla och känsliga föremål från andra museer. Till exempel finns ett permanent frysrum för att säkra frihet från skadliga insekter i lokalerna, vilket är en förutsättning för att få låna textila föremål från andra samlingar. Två av utställningslokalerna är helt ljusreglerade, befriade från dagsljus så att extra känsliga textila föremål ska kunna visas för besökare.

Berättelser

Under vägen har vi även pratat om att inte bara fokusera på det spektakulära och lättsmälta. Tillsammans med dråpliga historier, fantastiska produkter och märkliga innovationer kommer även allvarliga saker att presenteras. Vi har sett till att skaffa oss ett rikt och unikt material kring de svåra frågorna om miljö och globalisering. Textilmuseet avser att bli en plats som samlar information om textilbranschen, och på en permanent basis presenterar även sådant som visar baksidan av medaljen. Vi kommer inte bara kittla besökarna, som får räkna med att det kan svida och klia en del också.

Textilmuseet är så klart inte bara samlingar och utställningar. I det publika arbetet ligger ett stort jobb med programverksamhet, där besökare kommer och tar del av aktiviteter av skilda slag. Det kan vara sådant som skolklasser, intressegrupper eller allmänhet. Programverksamheten är det som ger pulsen åt Textilmuseet, det som skapar liv och rörelse i lokalerna. Den pedagogiska personalen har arbetat med att utveckla sin del och det påverkar även hur lokalerna ska vara utformade. Textilmuseet kommer att ha väl anpassade ytor för programverksamhet. Omfattande möjligheter för besökare att under handledning få prova på att jobba och skapa i textila tekniker och material. Det kommer att finnas samlingsrum där man kan hålla föreläsningar, seminarier och möten. En fantastisk garderob där besökare kan prova kläder. En tryckverkstad där man kan prova på olika trycktekniker. Ett omfattande bibliotek med textil inriktning med studieplatser.

För att stötta den här verksamheten har vi skapat väl anpassade lokaler enligt en annorlunda princip. Det speciella är att vi har jobbat med att inte göra »färdigt» rummen. I vanliga fall planerar man lokalerna för bestämda och definierade aktiviteter och utrustar dem därefter. Vi har i stället sagt att lokalerna för programverksamheten ska vara »processrum» Med det menar vi att aktiviteterna inte är bestämda, utan bara syftade. De kommer att utvecklas i samverkan med besökarna. Vid öppningstillfället kommer en grunduppsättning vara på plats, och den kommer att kompletteras och utvecklas i takt med besökarnas reaktioner och agerande. Stora delar av inredning och utrustning är mobil, så att den kan flyttas runt utan stora ansträngningar. Den kommer att vara flexibel så att den kan anpassas till en verksamhet som är i ständig förändring. Visar det sig att en aktivitet inte

»När Var Hur». Föremål för inspiration.

Foto: Jan Berg.

fungerar bra, så kan den tas bort från programmet. Efterfrågas något annat, kan det skapas förutsättningar för det med enkla medel. Det kan låta luddigt men syftet är att inte tänka färdigt åt besökaren, utan att faktiskt låta dem ha inflytande på vad som sker i lokalerna och hur de utformas. Aktiviteterna är föränderliga och så är även rummet. Den genomgående tanken är att skapa verksamheten tillsammans med besökarna.

En stor konsthall ingår också i lokalbeståndet för det nya Textilmuseet. Den kommer att dediceras till textil konst. Området är eftersatt och det finns ingen permanent arena i Skandinavien för textil konst. Avsikten är att genom att skapa de rumsliga förutsättningarna generera något som ska utvecklas till att bli den givna mötesplatsen för alla som är intresserade av textil konst. Det här är en långsiktig process, då det innebär att nå ut till alla nätverk inom området med budskapet att det nu finns en plats ägnad åt den textila konsten. Samarbetet med Fokusstiftelsen Borås och textilkonstpriset Nordic Award in Textiles är ytterligare något som ska bidra till att markera ett center för textil konst. I kombination med mötesmöjligheterna i museets lokaler, och det historiska materialet ser vi många goda förutsättningar för att lyckas. Den textila konsten behöver samlas för att bli tydlig för omvärlden och visa hur kraftfull och dynamisk den är. Det kommer att bli en given knutpunkt för alla intresserade av textil konst i Skandinavien och vi tror att det i sin tur kommer att dra internationellt intresse till sig.

Bakom kulisserna finns väl tilltagna och rationellt planerade utrymmen för personalen, som på så sätt garanteras möjlighet att utföra sina sysslor på ett yrkesmässigt sätt. Det handlar om verkstäder, ateljéer, arkiv, kontor och mycket mer. Utan en fungerande och engagerad personal kommer ingenting att hända, och de nya lokalerna ska bli en injektion även för det interna arbetet.

Ledande i Skandinavien

Det finns mycket att säga om processen med att utveckla det nya Textilmuseet. I texten har jag försökt att beskriva några av de tankar och inriktningar som fått ligga till grund för den nya kursen. I skrivande stund har Textilmuseet ännu inte slagit upp dörrarna för publiken. Hur det kommer att gå vet vi med säkerhet inte ännu, men vi är fulla av tillförsikt. Vi tror att flytten av museet till nya lokaler, och framför allt det nya sammanhang som Textile Fashion Center innebär kommer att bli en nystart. Det har varit hårt arbete, och det kommer att bli mer av den varan, det är vi säkra på. Men målet är solklart: Textilmuseet ska bli det ledande museet inom textilområdet i Skandinavien och spela en aktiv roll i den bransch som en gång spelade en avgörande roll i industrialiseringen. Samhället utvecklas och så gör även textilbranschen som står inför stora utmaningar. Vi önskar alla välkomna att komma och delta i arbetet med att forma framtiden.

En levande och lärande kulturarvsmiljö – framtida användning av Borås Museum

IRÉNE ARVIDSSON & KARIN OLSSON LINDSTRÖM

En berättelse om familjen Bryngelsson

År 1830 föddes Anders Bryngelsson i den här stugan. Här bodde han tillsammans med sin pappa Bryngel Bengtsson och mamma Catharina Svendsdotter och storasyster Johanna. När Anders var ett år och Johanna fyra år gamla dog deras pappa i lungsot, en mycket smittsam sjukdom. Hela huset var nedsmittat och fick saneras. Deras mamma Catharina Svendsdotter gifte lite senare om sig med Gustaf Andersson och de fick en son, Johannes. När Anders hunnit bli åtta år dog deras mamma Catharina. Hans styvfar gifte om sig och familjen flyttade till en annan stuga.

År 1850 flyttade Anders tillbaka till Gäsenestugan och bildade familj. Fyllda 30 år gifte han sig med Inga Britta Gustafsdotter och de fick sju barn. Edemina Hedvika född 1861, Viktor Edvard född 1863, Emma Karolina född 1865, Emil Theodor född 1868, Frans Johan född 1871, Amanda Sofia född 1874 och minstingen Axel Edvard född 1883. Edemina flyttade hemifrån 1885, men i två år bodde det alltså nio personer i Gäsenestugan.

Stugan är byggd av breda kluvna ekstockar och på spiselmuren står årtalet 1777, det år då stugan byggdes. Stugan kallas för ryggåsstuga för att taket bärs upp av en ås längst upp. Dessa hus byggdes ofta väldigt låga för att spara på värme och virke. Trösklarna var höga, även det för att spara på värme, men det sägs också att det var lättare att ta

hand om ovälkomna gäster om de kom in krypande. När man kommit in genom den låga dörren är själva stugan till höger, till vänster är förråds-kammaren där maten och spannmål såsom råg, korn, blandråg, havre, potatis, linfrö, fläsk, kött, fisk, kryddor och brännvin förvarades.

I köket där värmen fanns vistades man, lagade mat och åt, arbetade med inomhussysslor och sov. Maten lagade man i den öppna spisen. Till spisen finns en bakugn. I spismuren finns ett annat utrymme där barnen och gamlingar kunde sova vintertid. I den andra änden av huset finns en liten kammare där man förvarade bastanta ekkistor. I kistorna förvarade man linne, kläder mm. Här hade man också viktiga papper. Det fanns inte vattenkranar och toaletter inomhus därför fick man bära in vatten och bära ut slasken. För att göra sina behov fick man gå ut till dasset, som under vintern var iskallt.

Barnen fick tidigt vara med i olika sysslor på gården. Pojkarna fick bära in ved och flickorna fick lära sig spinna. Tidigt på våren gav sig barnen iväg för att riva av gräs som kommit upp i soliga backar för att ge till djuren. Barnen fick också se efter gårdens mindre djur. Trots att de fick hjälpa till mycket blev det ändå tid över för lek. Lekarna varierade beroende på årstiderna. Man gjorde visselpipor och barkbåtar på våren och i bäcken byggde man kvarnar och smedjor.

Barnen fick ofta klara sig själva. Vatten var något som alltid lockade. Därför skrämde de vuxna barnen med Näcken som var en fiolspelande man som lurade med sig barnen genom sitt spel. Döden var mer närvarande förr.

Under de mörka kvällarna var alla samlade runt den öppna spisen. Vid spisen satt ofta mor Inga Britta och spann garn eller lagade mat och samtidigt berättade hon sagor för barnen:

Det var en gång en bondhustru som hade sju hungriga barn. Och åt dem höll hon på att grädda en pannkaka. Den låg nu i laggen och fräste ...

Gäsenestugan som den ser ut idag i Ramnaparken.

Foto: Lennart Wasling.

Gäsenestugan

Den inledande berättelsen är en beskrivning av stugan på bilden ovan och dess innehavare på 1700- och 1800-talen, en berättelse som skall illustrera hur kunskapen om gamla tider kan bevaras och förmedlas till eftervärlden så att våra kommande generationer kan förstå sin egen värld och varifrån de kommer. Berättelsen ingår i ett pågående utvecklingsarbete för framtiden där Borås Museum utgör en levande och lärande miljö för alla museibesökare, ung som gammal. Visionen är att friluftsmuseet i Ramnaparken skall utgöra en viktig resurs i det livslånga lärandet där kunskaper utvecklas utan hänsyn till geografiska, sociala eller kulturella begränsningar och där hållbar utveckling i dess tre dimensioner utgör grunden. Ett besök på museet skall, genom upplevelser och praktiskt görande, ge kunskap om den lokala historien med stöd av narrativa och estetiska lärprocesser.

Estetiken som lärande verktyg — en gammal dröm

Det ursprungliga syftet med friluftsmuseerna var att stärka de estetiska värdena och den nationella identiteten genom att låta folkkulturen, med dess historiska rötter, tillsammans med kulturens materiella yttringar vara de viktiga elementen. Fostran, undervisning och underhållning var ledord som fick utgöra ramen och programförklaringen kring vilket samlingen av byggnader och interiörer byggdes upp i Ramnaparken. Hundra år senare lever ambitionerna vidare och genom museets profil handens kunskap förs kulturarvet fortsatt vidare in i framtiden.

Sveriges friluftsmuseer är en, av omvärlden erkänd, viktig resurs för det livslånga lärandet. Friluftsmuseerna i landet är olika till sin karaktär, men den pedagogiska verksamheten kan skilja sig mellan dem beroende på huvudman, uppdrag, storlek och samlingarnas sammansättning. Inriktningen på Borås Museum är lokal och fokus ligger på tidsperioden 1700- och 1800-talen. Friluftsmuseets karaktär ger särskilda förutsättningar för pedagogisk verksamhet. De rekonstruerade miljöerna baserade på kulturarv som speglar bostadsförhållanden och olika sociala miljöer i Sjuhäradsbygden utgör en naturlig bas för nya idéer kring lärande i livets alla skeden och åldrar.

De befintliga kulturhistoriska miljöerna i Ramnaparken är i full skala och utrustade med föremål valda utifrån kontexten. Miljöerna kring byggnaderna med »åkrar», djurhägnader och trädgårdar ger goda möjligheter att se kulturhistoriska och etnobiologiska sammanhang. Då ett friluftsmuseum följer årets växlingar går pedagogiken att anpassa efter årstider och väder. Att vistas i ett friluftsmuseum ger känslomässiga upplevelser av skönhet, äkthet, närhet och helhet, vilket i sig skapar förutsättningar att jobba med både traditionell och emotionell intelligens, med både förnuft och känsla. På så sätt erbjuder friluftsmuseet som institution möjligheter till en mångfald av pedagogiska metoder där besökarna själva kan vara aktiva i sysslor, samtal och upplevelser i en miljö som kommunicerar både teoretisk och handburen kunskap.

Den pedagogiska verksamheten i museets regi bedrivs av museipedagoger tillsammans med en hantverkspedagog. Besökarna, vilka ofta utgörs av elever från bygdens skolor och förskolor, ges möjlighet att slöjda enklare bruksföremål och prova på olika tekniker. I museet kan de, med hjälp av pedagogerna, följa årets seder och sysslor från det gamla bondesamhället och får också delta i praktiska moment. Den befintliga basutställningen, som visar Sjuhäradsbygdens historia från stenålder och framåt, ger upplevelserna mervärde.

Textilmuseet i Borås, som organisatoriskt såväl som ägarmässigt tillhör samma verksamhet som Borås Museum, erbjuder visningar — maskinvisningar, museielektioner och aktiviteter i den textila verkstaden. Båda museerna har samma syfte, men i Textilmuseets miljö betonas Sjuhärads textila profil och arv mer påtagligt än vid museet i Ramnaparken. I den nya miljön i Simonsland där Textilmuseet har etablerats, granne till Textilhögskolan och mitt i ett center för textil utveckling, förstärks museets unika möjlighet att i sin pedagogiska verksamhet skapa ett intresse för och förmedla kunskaper i textil och design. Kopplingen mellan de båda museerna, med betoningen på det textila arvet, har samtidigt fått en naturlig förstärkning. Västra Götalands läns hemslöjds konsulenter och *Slöjd i Väst* har numera sitt säte i Ohlsonska gården i Ramnaparken. Då hemslöjds konsulenternas uppgift är att främja hemslöjd som näring, kulturarv och kunskapsförmedling utgör de en naturlig kunskapsbank och samarbetspartner för museipedagogernas arbete kring lärande om trä, textil och design.

Skolungdomar prövar sitt tvinnade rep i en dragkamp.

Foto: Jan Berg.

Vid ett flertal tillfällen under årens lopp har kontakter tagits mellan museet och många tänkbara samarbetspartners i syfte att utveckla museets verksamhet till att än mer väcka intresse och tankar som stimulerar kreativitet, fantasi och leklu

st. Det mest etablerade samarbetet i nutid är det mellan pedagogerna vid samtliga museer i Borås, som i samverkan arbetar med att, utifrån Svenskt Kulturarvs intentioner, öka intresset för historia och kulturarv. Projektet Svenskt Kulturarv vill vara ett skyltfönster för det fantastiska utbud av miljöer, föremål, och kunskap som finns på svenska museer, slott och andra kulturhistoriska platser. Projektet har 250 institutionella medlemmar vilka tillsammans representerar drygt 300 besöksmål varav Borås Museum är ett.

Under en lång rad av år har också ett samarbete mellan Borås Museum och föreningen Tåget representerat ett tvärkulturellt synsätt, där arenan för teater och musik gett många människor en fantastisk upplevelse genom Tågets teaterföreställningar i parken. Sommarlediga barn och unga har tillsammans med sina föräldrar fått stifta bekantskap med både Madicken, Ronja Rövardotter, Bagheera och Pelle Svanslös. 2004 formulerade dåvarande

museichefen tillsammans med föreningen Tåget en projektidé som aldrig fullt ut kom att genomföras. Idén syftade till att etablera en verksamhet som ger upplevelser för alla sinnen där besökarna, inte minst skolelever, själva medverkar med eget skapande och självständigt arbete. I utkastet till ansökan lyftes också nya målgrupper fram, t.ex. SFI-studerande (Svenska för invandrare) för vilka museets verksamhet kan spela en viktig roll för integrationsarbetet. Tidsmetodiken med inspiration från Jamtli (Jämtlands läns museum), var en ledstjärna för arbetssättet. Ett viktigt argument för etablering av projektet var att skolans läroplan betonar individens behov av historia för sin identitetsbildning. I utkastet menar man att det i skolan ofta saknas redskap och resurser som är grunden till ett gestaltande arbetssätt där t.ex. eleven går in i en roll, en värld, och upplever historien med alla sinnen och då också gör kopplingar mellan dåtid, nutid och framtid och genom det skapar förståelse för människors handlingar. I utkastet anges också samverkansmöjligheter med de pedagogiska utbildningarna vid Högskolan i Borås. Ambitionen var att man i samverkansprojektet skulle »tänja på gränserna och finna nya förmedlingsformer och arbetssätt» där dramatisering tillsammans med ungdomars engagemang och intresse skulle utgöra grund för utveckling. Man hade ambitionen att använda berättandet som form för att få fatt på människors levnadsöden och via pedagogiska metoder, bland annat dramatiserade tidsresor, försöka överföra kunskapen till barn och unga. Av projektbeskrivningen framgår att man ville samverka med såväl Tåget som Högskolan i Borås och Jamtli i Östersund. Projektet kom aldrig till stånd men viljan till utveckling av museiverksamheten i samverkan med andra, som ser estetiken som verktyg för lärande, finns ständigt kvar.

Museets samverkan med högskolan är redan ett faktum. Lärarutbildningen vid Högskolan i Borås har ett lokalt examensmål som syftar till att de blivande studenterna skall ha god kunskap om och förmåga att tillämpa estetiska lärprocesser i sin yrkesutövning. Det innebär konkret att estetiska lärprocesser har stort utrymme i utbildningen och sedan länge förläggs utbildningstillfällen till Borås Museum och museipedagogerna ansvarar också för inslag i utbildningen på högskolan. Men, trots eller tack vare det etablerade samarbetet, har båda parter en önskan om en mer påtaglig samverkansprofil vilken 2011 resulterade i ett projekt med ekonomiskt stöd från Västra Götalandsregionen som syftade till, *att* utveckla Borås Museum till platsen där estetiska lärprocesser och pedagogiskt utnyttjande av tid och rum i befintlig miljö utgör verktyg för barns, elevers, lärarstudenters och pedagogers lärande. (Projektansökan 2011).

Projektmedlen från VG-regionen anslogs till att skapa ny mer utvidgad ansökan men i nuläget har den inte genererat några nya anslag varför samarbetet fortfarande befinner sig på den blygsamma nivån som de båda verksamheternas ekonomier tillåter.

Lärarstudenter lyssnar till museipedagogens berättelse om kulturarvspedagogik.

Foto: Iréne Arvidsson.

Estetiska lärprocesser och andra begrepp

Att kortfattat definiera vad estetiska lärprocesser innebär är svårt då både estetik och lärande har olika innebörder inom olika discipliner. Eftersom ambitionen i museets verksamhet är att öka barns och elevers möjligheter att genom aktivt deltagande och prövande (slöjd, musik, drama) tillägna sig kunskap och utveckla sin förmåga att kommunicera och lösa problem föll valet på Lindstrands och Sellanders beskrivning (Estetiska lärprocesser, 2009). Författarna belyser i sin bok estetikens två dimensioner, där den ena dimensionen fokuserar de estetiska ämnena och deras didaktik och den andra dimensionen lärande genom estetiska processer eller estetik som en aspekt i allt lärande. Lindstrand och Sellander talar om estetik som en aspekt av kunskapens multimodala gestaltning, att olika uttryck bär på olika möjligheter av förståelse och inlevelse. Man kan med andra ord säga att det estetiska lärandet innebär både verktyg för kommunikation och verktyg för lärande.

Definitionen av estetiska lärprocesser kräver också en definition av lärande, vilket är ett minst lika omfattande och svårdefinierat begrepp. Sammanfattningsvis kan man beskriva lärande som en process där erfarenhet och upplevelser i livet omvandlas till kunskaper, färdigheter, värderingar och förståelse. Lärandets syfte är att förstå sig själv och sin omvärld och se sammanhang. Illeris (2007) definierar lärande som »varje process som hos levande organismer leder till en varaktig kapacitetsförändring som inte bara beror på glömska, biologisk mognad eller åldrande».

Lev S. Vygotskij (i Dysthe, 2003), ansedd som upphovsman till ett sociokulturellt perspektiv på lärande, beskrev människans lärprocesser med utgångspunkt i att lärandet startar som en social aktivitet då barnet lever i den intellektuella miljö där de växer upp. Vygotskij ansåg att det var svårt att skilja på lärande och utveckling och menade i stället att lärande och utveckling är inbördes olika processer som hänger samman och inverkar på varandra och att utvecklingen kommer före lärandet. För Vygotskij handlade inte lärandet om vilka begränsningar en individ har (i form av mognad etc.), utan om vilka möjligheter en individ har att lära sig om den får rätt hjälp (Dysthe, 2003). Ett sådant synsätt harmonierar väl med den syn på lärande som ligger till grund för framtidens användning av Borås Museum som en plats där estetiska lärprocesser och pedagogiskt utnyttjande av tid och rum i befintlig miljö utgör verktyg för lärande.

Det finns en mängd pedagogiska metoder allt ifrån hela pedagogiska inriktningar med bas i olika pedagogiska teorier (t.ex. Montessori, Reggio Emilia) till inriktningar såsom till exempel kulturmiljö-, äventyrs-, friluft- och kulturarvpedagogik.

Kulturarvpedagogik definieras som ett samlingsbegrepp för de läroprocesser, lärandeprocesser, det lärande och den undervisning som involverar materiella och immateriella kulturlämningar. Ordet används för det pedagogiska arbete som pågår inom museer och kulturarvsmiljöer.

Kulturarvpedagogik handlar om att lära sig om, men framför allt genom kulturarv. Kulturarvpedagogiken studeras genom det praktiska utövandet, genom akademisk problematisering och genom politisk reflektion och handling. Nationellt centrum för kulturarvpedagogik använder kulturarvpedagogiken till att främja social inkludering, social sammanhållning, regional utveckling och ett livslångt lärande. En gren av kulturarvpedagogiken är kulturmiljöpedagogiken som tillämpas i miljöer med äldre byggnader som kan fungera som skådeplats för resor i tid och rum. Tidsresan eller tidsmetodiken är en dramalek där de historiska kunskaperna leks in. För att ge leken en inramning som ger en större kunskap om historien förläggs ofta leken till en historisk miljö.

Borås Museum — en levande och lärande kulturarvspark

Framtidsvisionen för Borås Museum är att, med stöd av ett stabilt och kontinuerligt samarbete mellan lärarutbildningen vid Högskolan i Borås och de pedagogiska verksamheterna vid Borås Stads museer, utveckla museiverksamheten till en levande och lärande kulturarvspark. De befintliga husen i Ramnaparken, tillsammans med den utemiljö som finns där, skall i betydligt större utsträckning utgöra en utbildningsmiljö för estetiskt lärande och kulturarvpedagogik. Förebilden är Jamtli i Östersund vilket utgör en

konkret bild för den vision som driver initiativtagarna i Borås. Även om vägen dit är lång och kantad av en lång rad av delmål innan man når en färdig motsvarighet till Jamtli är möjligheterna att nå dit realistiska.

Första delen i det omfattande utvecklingsarbetet kan beskrivas som ett pedagogiskt utnyttjande av tid och rum i befintlig miljö. Idén innebär att, i de befintliga husen i Ramnaparken, etablera miljöer för lärande för såväl blivande pedagoger som för barn och elever i Borås Stads och de angränsande kommunernas förskolor och skolor samt i förlängningen också för en större allmänhet.

Den redan nu befintliga verkstaden skall användas som bas för de verktyg och det material för skapande som måste finnas för verksamheten. Övriga hus i parken skall utrustas och användas för olika estetiska uttryckssätt och olika syften. Husen skall inredas med fler föremål som ger dem deras genuina karaktär och på så sätt också ge barn och elever samt lärarstuderande en historisk och kulturell bas för de verksamheter som är aktuella vid tillfället. Museipedagogernas funktion skall precis som nu vara att stödja barnens lärande genom att förena en muntlig berättelse med praktiska övningar vilket är ett sätt att närma sig historien med olika sinnen.

Samarbetet med högskolan innebär att utbildningarna utnyttjar miljön för lärande för sina kursdeltagare/studenterna som på så sätt både får en stimulerande och utvecklande miljö att utveckla sina egna förmågor i och därtill får kunskap om ett verktyg för lärande som de kan utnyttja i sin kommande/nuvarande yrkesutövning som forskollärare och lärare. Inom ramen för utvecklingsidén finns också en önskan om en starkare profilering av lärarutbildningarna vid Högskolan i Borås mot estetiskt lärande som pedagogisk metod. Ambitionen finns redan i form av ett lokalt mål men en ökad profilering skulle kunna ge ett mervärde i form av en attraktiv rekryteringsprofil. Tillsammans med ett synliggörande av de metoder som redan nu är väl förankrade i både lärarutbildningen och i utbudet av fristående kurser skulle samarbetet med Borås Museum göra såväl utbildningarna i Borås som museiverksamheten unika och attraktiva.

Framtida utbyggnad av verksamhet

Efter etablering av ovanstående beskrivna insats kan vad som helst hända. Faller verksamheten i god jord och blir väl använd är nästa steg att utvidga verksamheten till att omfatta ett utbud som också möter allmänhetens behov. En sådan utvidgning av verksamheten kommer med stor sannolikhet också att kräva utbyggnad av lokaler antingen i form av nybyggnation eller i form av flyttning av redan befintliga kulturminnesbyggnader i Sjuhäradsbygden.

Ett utökat samarbete mellan högskolan och museet i form av kompetensutvecklande kurser för pedagoger är också tänkbara och rent av troliga utvecklingsvägar.

Etablering av samverkan över nationsgränserna i enlighet med det projekt och den utbildning som Mittuniversitetet och Dronning Mauds minne i Trondheim i Norge i samverkan med Jamtli i Östersund och Sverreborg i Norge bedriver är inte på något sätt någon utopi. Lärarutbildningen har redan etablerade samarbetspartners med lärosäten i såväl Norge som Danmark.

Förutom profileringen mot estetiskt lärande och kulturarvspedagogik finns också tankar på att utnyttja digitala verktyg för såväl lärande som samverkan i museets verksamhet. Att använda digitala verktyg i större utsträckning än i dag skulle ge betydligt fler tillgång till museet samtidigt som det underlättar såväl barns, elevers och studenters lärande som samverkan med andra lärosäten. Den digitala världen ger lärandet ytterligare en dimension som passar väl in i en verksamhet som redan valt att ersätta det traditionella klassrummet med andra rum för lärande såväl ute som inne.

2014 fyller Borås Museum 100 år. Då börjar en ny era där handens kunskap och estetiska lärprocesser för kulturarvet fortsätter vidare in i framtiden.

Referenser

Dysthe, Olga (red.), (2003): *Dialog, samspel och lärande*.

Illeris, Knud; Andersson Sten (2007), *Lärande*.

Lund : Studentlitteratur. Libris 10353254. ISBN 978-91-44-01781-5

Jacobsson, Lennart, *Ekeskog och grå stugor i det forna Gäsene*

i Från Borås och de sju häraderna/Fässingen 1995

Lindstrand, Fredrik och Sellander, Staffan (red), (2009),

Estetiska lärprocesser. Lund : Studentlitteratur

Policy för pedagogisk verksamhet vid friluftsmuseer i Sverige, 2010-12-19
(pdf-format)

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING

VERKSAMHET 2011 OCH 2012

Verksamhetsberättelse 2011

Styrelse

Styrelsen har haft följande sammansättning:

			<i>Mandatperiod</i>
ordförande	Iréne Arvidsson	Borås	2011-12
vice ordförande	Ingrid Strömvall	Borås	2010-12
skattmäst., sekreter.	Holger Sandin	Od	2011-13
ledamöter	Rolf Eriksson	Brämhult	2010-12
	Lars-Erik Josefson	Marbäck	2011-13
	Christina Shearer	Fritsla	2011-13
	Kenneth Svensson	Sparsör	2010-12
	Carola Östmark	Ulricehamn	2011-13.

Medlemmar

Vid årets slut hade föreningen 383 betalande huvudmedlemmar (varav 12 föreningar och företag) och 134 familjemedlemmar samt 15 ständiga medlemmar. Bibliotek och andra institutioner som regelbundet köper årsboken har inte medräknats.

Årsavgiften har varit 150 kronor för huvudmedlem och 50 kronor för familjemedlem.

Programverksamhet

Årets verksamhet inleddes i Gästgivargården på Borås museum med en välbesökt ostprovning under ledning av Sivan Johansson som berättade om sitt liv och sin verksamhet Sivans ost.

I februari erbjöds en medlemsaktivitet hos »Alf i Härna» på Härna Björngården innehållande en slädfärd och grillning. Efter trevlig samvaro i vinterlandskapet återvände alla till en fullsatt Härna kyrka där Tore Österhag kåserade om bygden.

I mars var det dags för nästa medlemsdialog kring byggnaderna på Borås Museum. Denna gång var det Fällhult som var i fokus.

Den 3 mars ledde stadsantikvarie Fredrik Hjelm en rundvandring i Simonsland och berättade om de gamla industribyggnaderna och den renovering som förestod.

Vårens aktiviteter avslutades med visning av Ljungbergs Textilhandtryck i Rydboholm i samband med årsstämman.

Den 17 augusti genomfördes en kulturvandring i Ramnaparken under ledning av biträdande museichef Margaretha Persson. Över 30 intresserade åhörare följde vandringen och lyssnade till berättelser om Ramnaparken, Friluftsmuseets byggnader samt Borås museums och föreningens historia.

Studiebesök på Ljungbergs Textilhandtryck i Rydboholm.

Under hösten erbjöds i samverkan med museet ett föredrag av Örjan Hill och i samverkan med Ulricehamns kommun ett föredrag av Maja Hagerman.

När årsboken kom från tryckeriet avhölls en bokrelease med författaren Svening Svenningson som berättade om skålaknallarna och deras skåltillverkning.

Vid den årliga julmarknaden på Borås Museum och i Ramnaparken den 4 december kunde alla åter uppleva en exemplariskt arrangerad och komponerad julmarknad där föreningen kunde fortsätta att dela ut årsböcker till besökande medlemmar.

Årsbok

Undertiteln på föreningens 52:a årsbok blev »Vackert svarvat – skönt målat». Boken var en samproduktion med Svening Svenningson som forskat om skålaknallar och deras svarvade föremåls spridning i såväl Sverige som Norge.

Samlingarna

Föreningens samlingar förvaras i Borås museum och Textilmuseet och sköts genom samarbetsavtal med Borås stad.

Som medlemsförmån har medlemmar fritt tillträde till museerna och entréavgiften debiteras föreningen i efterhand.

Ann-Britt Bohman och Lennart Lindhagen med plaketter och blommor.

Förtjänstplakett

Föreningens förtjänstplakett 2011 tilldelades Ann-Britt Bohman från Fristad, för långvarigt och engagerat arbete i föreningar och i andra kultursammanhang, samt Lennart Lindhagen från Marbäck, bland annat för hans arbete inom föreningens styrelse sedan 1999.

Stiftelser

Föreningen förvaltar nedanstående fyra stiftelser. Föreningens styrelse utgör även stiftelsernas styrelse. Stiftelserna har egen redovisning och egna revisorer. Ett sammandrag av stiftelsernas ställning ser ut på följande sätt:

	<i>Bildad</i>	<i>Ursprungl. belopp</i>	<i>Bokfört värde</i>	<i>Marknads- värde</i>
			<i>2011-12-31</i>	<i>2011-12-31</i>
Thor och Leonore Odencrants stiftelse	1947	50 000	50 000	82 595
Magda och Axel Planks stiftelse	1961	65 000	84 345	139 328
Margit Hörstadius stiftelse	1964	200 000	313 485	517 844
Ingrid och Vivan Weylerths stiftelse	1983	41 000	68 000	112 329
			515 830	852 096

Avkastningen från Odencrants, Planks och Weylerts stiftelser skall enligt statuterna tillföras De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening. För 2011 blev denna summa 4 761 kronor.

För Hörstadius stiftelse gäller att Textilmuseet med hjälp av avkastningen »skall kunna förvärva och utställa textilier med tonvikt på sådana som är tillverkade i Borås och Sjuhäradsbygden». Under 2011 gjordes dock inga inköp.

Då ingen av stiftelserna har ett marknadsvärde överstigande 1,5 miljoner kronor krävs numera inte längre kvalificerade revisorer.

Övrig verksamhet

Den årliga hantverks- och spelmannsmässan gick av stapeln den 21 augusti och följdes strax därefter av Borås stads skördefest som för första gången avhölls i Ramnaparken. Ordförande Iréne Arvidsson höll ett öppningsanförande om hur Ramnaparken blev Ramnaparken för över 100 år sedan och hur museet har växt fram under årens lopp.

Under hösten har styrelsen medverkat till en projektansökan i samverkan mellan Borås stad och Högskolan i Borås i syfte att i än större utsträckning använda museet och parken som lärandemiljö där handens kraft står i fokus och estetiken får ta plats både som verktyg för lärande och som konstnärlig uttrycksform. Projektet innebär att lärarutbildningen skall använda museet som undervisningsmiljö och museets pedagoger skall utveckla verksamheten vid förskole- och skolklassers besök i parken. Projekteringsmedel erhöles från Sjuhärads kommunalförbund för formulering av mer långsiktiga projektmedel.

Verksamhetsberättelse 2012

Styrelse

Styrelsen har haft följande sammansättning:

			<i>Mandatperiod</i>
ordförande	Iréne Arvidsson	Borås	2012-13
vice ordförande	Ingrid Strömvall	Borås	2012-14
skattmästare	Holger Sandin	Od	2011-13
sekreterare	Agneta Tjäder	Ulricehamn	2012-14
ledamöter	Rolf Eriksson	Brämhult	2012-14
	Lars-Erik Josefson	Marbäck	2011-13
	Christina Shearer	Kinna	2011-13
	Carola Östmark	Ulricehamn	2011-13.

Medlemmar

Vid årets slut hade föreningen 357 betalande huvudmedlemmar (varav 14 föreningar och företag) och 123 familjemedlemmar samt 15 ständiga medlemmar. Bibliotek och andra institutioner som regelbundet köper årsboken har inte medräknats.

Årsavgiften har varit 150 kronor för huvudmedlem och 50 kronor för familjemedlem.

Programverksamhet

Den 4 april hade svarvutställningen »I skälaknallens spår» vernissage på Borås museum. Utställningen bygger på 2011 års årsbok och författaren Svening Svenningsson inledde utställningen med ett föredrag om sin forskning.

22 april var det dags för Bengt af Klintbergs berättelser om folketro och Västgötaknallar, ett samarrangemang mellan föreningen och Borås museum.

Under Zornveckan, första veckan i augusti, vilken avslutades med Riksspelmansstämma och utnämning av riksspelmän, ansvarade föreningen, den 8 augusti, för Knut Håkanssonskonserten i Sinnenas Hus. Där fick publiken ta del av Bengt Anderssons kunskap om bygdens kompositör och tonsättare och solisterna Pontus Estling, Jenny Gustafsson och Solveig Wikman gjorde tillsammans med Boråskören musiken rättvisa. Recensionerna i Borås Tidning beskrev konserten som magnifik vilket publikens ovationer också bekräftade.

På Kulturarvsdagen den 9 september passade föreningen på att uppmärksamma det gravfält som ligger på en av föreningen ägd tomt i Hökerum och där också resa en skylt som berättar om fornlämningarna (se omstående sida). Ett 70-tal personer kom och hörde fil. dr Lars Bägerfeldt engagerat berätta om gravfältet och människorna på den tid när gravfältet kom till. Att platsen fått en renässans har vi Alf Gustfsson i Härna och vår

föreningsmedlem Kennet Svensson att tacka. De har sett till att platsen rensats på både träd och sly så att gravfältet, efter lång glömska, åter blivit mera tillgängligt.

Vid den årliga julmarknaden i Ramnaparken den 5 december kunde alla åter uppleva en exemplariskt arrangerad och komponerad julmarknad då föreningen kunde presentera sin verksamhet och också, i samverkan med museet, sälja den av Örjan Hill nyskrivna skriften om Ramnakyrkan.

Gerd Ljungqvist
och Svening Svenningson.

Förtjänstplakett

Föreningens förtjänstplakett 2012 utdelades till Gerd Ljungqvist Persson för hennes omfattande kulturhistoriska engagemang, som bland annat tagit sig uttryck i verksamheten vid hennes bokkafé i Od.

Förtjänstplakett 2012 utdelades också till Svening Svenningson, Borås, för hans gedigna och väldokumenterade forskning om skålnallarna.

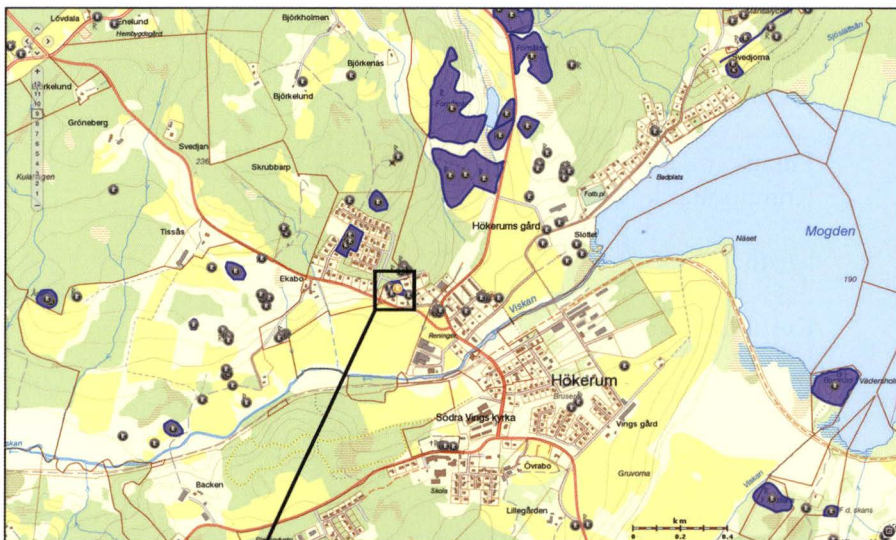
Övrig verksamhet

Projekteringsmedlen, som erhöles från Sjuhärads kommunalförbund för formulering av mer långsiktiga projektmedel för samverkan mellan Borås Stad och Högskolan i Borås, innebar under 2012 arbete för att konkretisera samarbetet.

2012 har också inneburit förhandlingar med Kulturnämnden i syfte att revidera det avtal som tecknades mellan föreningen och kommunen 1984 om huvudmannaskap för Borås museum och Textilmuseet. Ett reviderat och moderniserat avtal undertecknades 5 oktober 2012 vilket i korthet innebär att föreningen behåller äganderätten men överlämnar drift och underhåll till Borås Stad.

Gravfältet Södra Ving 26:1

Sannolikt är detta byn Hökerums primära gravfält från yngre järnålder, där dåtidens aristokratiska ägare av hela byn samlade sina bortgångna släktingar. Övriga boende i bygden, som utgjorde det stora flertalet, gravlades troligen inte alls, förrän vi kommer fram till kristen tid i början av medeltiden.

Enligt Fornminnesinventeringen är Södra Ving 26:1 ett gravfält (90 x 30 meter) med 25 fornlämningar, men fler har säkerligen funnits, varav 7 högar (5 - 8 m Ø) och 17 rundastensättningar (4 - 7 m Ø) samt 1 treudd.

Några gravar är undersökta. Fynd: brända ben, keramikskärvor, etc. (inga vapen eller smycken)

Detta är typiskt yngre järnåldern (550 - 1050 e.Kr.) och bör avse tiden runt 700 - 1000 e.Kr. alltså ungefär en gravläggning var 10:e år i genomsnitt.

Till detta gravfält hör indirekt även 5 - 10 mer utspridda gravar som är samtida.

Gravfältet ligger på en tomt ägd av De Sju Häradernas Kulturhistoriska förening sedan 1939. I §6 i styrelsens protokoll från 10 oktober detta år kan man läsa:

"Herr Källman meddelade att han å föreningens vägnar för 400 lönor inköpt ett område utgörande jordregisterfastigheten Hökerum 1:33 i Södra Vings sacken för bevarande av å området befintliga forngravar.

Köpeskillingen hade bestritts av för ändamålet insamlade medel. Styrelsen beslöt att med tacksanhet godkänna den sålunda vidtagna åtgärden."

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA
FÖRENING

www.d7kf.se

Kartmaterialet hämtat från Riksantikvarieämbetet

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIÄMBETET

Den nyuppsatta skylten i Hökerum.

Ekonomi	2011	2012
Resultaträkning		
Intäkter		
Medlemsavgifter	64 630	61 500
Gåvor	1 270	1 000
Bokförsäljning, programverksamhet	6 365	8 850
Avkastning från stiftelser	4 761	5 347
Finansiella intäkter, räntor	18 800	21 878
Kommunalt kulturbidrag	20 000	20 000
	115 826	118 575
Kostnader		
Årsboken	63 091	
Kulturella arrangemang	17 916	42 062
Utskick, marknadsföring	11 150	353
Kontorsmaterial, porto, m m	3 902	5 595
Bilersättning	4 097	2 407
Övriga kostnader	2 997	4 565
Bankkostnader	456	953
Årets rörelseöverskott	12 217	65 047
	115 826	118 575
Balansräkning		
Tillgångar		
Kassa & plusgiro	62 697	76 340
Bank	9 721	25 837
Fordringar, stiftelser ¹⁾	716 515	743 940
Övriga fordringar	945	30
Museiföremål	1	1
Fastigheten Hökerum 1:33	1	1
Byggnader i Ramnaparken	1	1
Inventarier	1	1
	789 882	846 151
Skulder och eget kapital		
Skulder	8 762	0
Eget kapital	781 120	846 151
	789 882	846 151

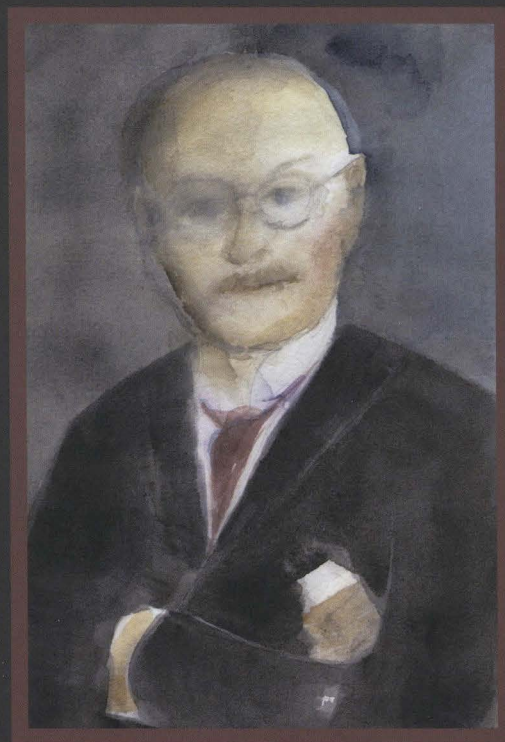
¹⁾ Merparten av föreningen tillgångar förvaltas tillsammans med stiftelserna; därav denna fordran.

Under sina första år kände sig *De Sju Häradernas Kulturbistoriska Förening* en aning rotlös. Men när möjligheten att förvara sina samlingar i Ramnaparken yppades, blev känslan att föreningen hittat hem.

Nu har det gått hundra år sedan dess och det tar vi fasta på i denna årsbok. En av föreningens pionjärer och mångårige ledare ses på bilden nedan, intendenten Gunnar Blomgren. Med hans insatser under ett tredjedels århundrade lyckades föreningen etablera Borås Museum som en av flera viktiga aktörer i Ramnaparken.

En annan betydelsefull händelse har också nyligen ägt rum. Vårt Textilmuseum har flyttat inom staden och finns nu på Textile Fashion Center. Historien om detta specialmuseum och tankar om dess roll i föränderlig framtid uppmärksammas.

Moderna tekniker ställer till, förändrar förutsättningar och ger nya möjligheter. Men vi hoppas att museerna ska kunna klara omställningar och utvecklas på ett förtjänstfullt sätt.

Gunnar Blomgren (1866–1939)

*Akvarell av Annika Wihl
(Blomgrens dotters dotterdotter)*